

Rola i znaczenie gotówki w czasach globalnych napięć.

Perspektywa Polski

Dr Piotr Wybieralski
Dr Katarzyna Appelt
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Sygn. PAB/WIB 19/2026

ISBN 978-83-980190-3-3

Raport opracowany na zlecenie Programu Analityczno-Badawczego
Fundacji Warszawski Instytut Bankowości

Poznań, czerwiec 2026

wib

PROGRAM
ANALITYCZNO
BADAWCZY

O raporcie

Raport „**Rola i znaczenie gotówki w czasach globalnych napięć. Perspektywa Polski**” został opracowany na zlecenie Programu Analityczno-Badawczego Fundacji Warszawski Instytut Bankowości

Autorzy

Raport został opracowany przez zespół w składzie:

Dr **Piotr Wybieralski**

Dr **Katarzyna Appelt**

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Recenzja

Zespół PAB-WIB

O programie

Program Analityczno-Badawczy przy Fundacji WIB powstał w 2019 r. jako odpowiedź na potrzeby sektora bankowego w zakresie wysokiej jakości analiz i badań z obszaru cyberbezpieczeństwa i nowych technologii, a także szeroko rozumianego otoczenia sektora bankowego, kształtującego warunki działania banków w Polsce. Prace analityczno-badawcze w ramach programu realizowane są pod kątem możliwości praktycznego wykorzystania wyników w celu rozwoju sektora bankowego, podnoszenia poziomu bezpieczeństwa usług oraz – w ostateczności – kreowania wartości dla klientów – końcowych użytkowników bankowości.

W ramach programu realizowane są analizy i badania w następujących obszarach:

- Nowe technologie w sektorze bankowym, cyberbezpieczeństwo banków i systemy płatnicze
- Ekonomiczna analiza rozwoju sektora bankowego, stabilności banków, otoczenia makroekonomicznego
- Prawno-regulacyjne i legislacyjne uwarunkowania działalności sektora bankowego oraz wyzwania wynikające z orzecznictwa sądów krajowych i europejskich
- ESG i sustainable finance
- Prace analityczno-badawcze w zakresie poszczególnych obszarów funkcjonowania banków oraz w zakresie funkcjonowania wskaźników referencyjnych

Więcej na temat działalności programu na stronie www.pabwib.pl

Kontakt

dr Tomasz Pawlonka
Dyrektor Programu
m: 505 917 778
e: tpawlonka@wib.org.pl

Agnieszka Nierodka
m: 607 484 391
e: anierodka@wib.org.pl

Warszawski Instytut Bankowości
00-380 Warszawa, ul. Kruczkowskiego 8
t: (22) 182 31 70
e: pab@wib.org.pl

dr Radosław Ciukaj
m: 784 680 685
e: radoslaw.ciukaj@zbp.pl

dr Agnieszka Wicha
m: 661 646 474
e: agnieszka.wicha@zbp.pl

Bartosz Przyborowski
m: 795 933 104
e: bartosz.przyborowski@zbp.pl

Spis treści

	Wprowadzenie	5
	Rozdział I. Pieniądz gotówkowy w gospodarce narodowej	8
	1.1. Pieniądz gotówkowy jako środek wymiany	9
	1.2. Pieniądz gotówkowy w systemie pieniężno-kredytowym współczesnych państw	10
	1.3. Pieniądz gotówkowy w gospodarce cyfrowej	13
	Rozdział II. Pieniądz gotówkowy versus pieniądz bezgotówkowy w Polsce na tle wybranych krajów	16
	2.1. Pieniądz gotówkowy w Polsce w latach 2000-2025	17
	2.2. Pieniądz gotówkowy w wybranych państwach na świecie w latach 2001-2025	20
	2.3. Przyczyny wzrostu popytu na pieniądz gotówkowy w czasach globalnych napięć	22
	Rozdział III. Pieniądz gotówkowy jako środek płatniczy w Polsce	25
	3.1. Trendy w zwyczajach płatniczych	26
	3.2. Preferencje płatnicze konsumentów	34
	3.3. Dostępność zasobów gotówkowych	40
	Rozdział IV. Pieniądz gotówkowy w Polsce w czasach globalnych napięć	50
	4.1. Pozatransakcyjny motyw popytu na pieniądz gotówkowy	51
	4.2. Gotówka „na wszelki wypadek”	55
	Rozdział V. Uwarunkowania instytucjonalno - prawne rozwoju pieniądza gotówkowego w Polsce	59
	5.1. Podstawy prawne regulujące obieg pieniądza gotówkowego na terenie RP	60
	5.2. Strategia bezpieczeństwa obrotu gotówkowego w Polsce	63
	5.3. Doświadczenia wybranych krajów w zakresie wzmocnienia funkcjonowania obrotu gotówkowego	65
	Rozdział VI. Złoto jako składnik oficjalnych aktywów rezerwowych państw	69
	6.1. Rezerwy złota NBP versus światowe rezerwy złota	70
	6.2. Rezerwy złota a stabilność systemów monetarnych współczesnych państw	72
	Podsumowanie	75
	Bibliografia	79
	Spis schematów, tabel, wykresów	83

Wprowadzenie

Współczesna gospodarka światowa funkcjonuje w warunkach rosnącej niepewności, wynikającej z nakładających się na siebie napięć geopolitycznych, ekonomicznych i technologicznych. Trwająca od ponad 4 lat wojna na Ukrainie podważa stabilność porządku międzynarodowego i generuje długofalowe skutki dla bezpieczeństwa państw. Zakłócenia w globalnych łańcuchach dostaw, będące konsekwencją zarówno działań wojennych, jak i wcześniejszej pandemii COVID-19, unaocznili skalę uzależnienia gospodarek od logistyki transkontynentalnej oraz wrażliwość na szoki zewnętrzne. Dodatkowo, gwałtowny rozwój technologii cyfrowych, obok wielu korzyści, przynosi nowe zagrożenia: od cyberataków wymierzonych w infrastrukturę krytyczną, po coraz bardziej wyrafinowane kampanie dezinformacyjne, destabilizujące systemy polityczne i gospodarcze państw. Wszystko to wskazuje, że odporność systemowa – zdolność do funkcjonowania w warunkach kryzysu i szybkiego powrotu do stabilności – staje się jednym z kluczowych wyzwań dla współczesnych państw. Żyjemy w czasach globalnych napięć.

W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera rola pieniądza gotówkowego jako podstawowego i najbardziej uniwersalnego narzędzia płatniczego. Gotówka jest niezależna od infrastruktury teleinformatycznej, działa w warunkach przerw w dostawie prądu, awarii sieci bankowych czy zakłóceń w funkcjonowaniu systemów płatności elektronicznych. Stanowi także istotny element włączenia finansowego, zapewniając dostęp do pieniądza wszystkim obywatelom – niezależnie od wieku, umiejętności cyfrowych czy miejsca zamieszkania. Pełni funkcję kotwicy zaufania do systemu monetarnego, ponieważ pozostaje bezpośrednim zobowiązaniem banku centralnego, a nie podmiotów prywatnych. W czasach narastających kryzysów i niestabilności gotówka jawi się więc nie tylko jako środek codziennych transakcji, ale również jako filar bezpieczeństwa ekonomicznego i gwarant ciągłości obrotu gospodarczego.

Choć udział płatności gotówkowych maleje na rzecz płatności bezgotówkowych, znaczenie gotówki jako formy płatności w gospodarce jest nadal istotne. Gotówka jako jeden z dwóch rodzajów współczesnego pieniądza, uczestniczy w sposób bezpośredni w procesach wymiany, podziału i akumulacji kapitału. Co więcej, wiąże system pieniężno-kredytowy z bankiem centralnym, który sprawuje nadzór nad stabilnością systemu pieniężnego, w szczególności nad stabilnością cen. W sposób szczególny w czasach tzw. globalnych napięć, gotówka jawi się jako

gwarant ciągłości stosunków wymiany tj. zaspokajania bieżących potrzeb społeczeństw.

Celem raportu jest kompleksowe przedstawienie znaczenia gotówki w warunkach współczesnych zagrożeń oraz pogłębiona analiza jej roli w kontekście polskiej gospodarki i systemu finansowego. Obejmuje on m.in. trendy i preferencje w zwyczajach płatniczych, kwestie dostępności i akceptacji gotówki, a także strategiczne działania podejmowane przez Narodowy Bank Polski w zakresie utrzymania stabilności i zaufania do polskiego pieniądza.

Osiągnięcie celu projektu wymagało przeprowadzenia postępowania badawczego ze szczególnym uwzględnieniem:

- wskazania roli pieniądza gotówkowego we współczesnych systemach pieniężnych państw,
- wyjaśnienia funkcji pieniądza gotówkowego w gospodarce cyfrowej,
- określenia przyczyn wzrostu popytu na pieniądź gotówkowy w Polsce i na świecie w ostatnich dwóch dekadach,
- przedłożenia trendów w zwyczajach płatniczych w Polsce i na świecie,
- nakreślenia uwarunkowań instytucjonalno-prawnych rozwoju pieniądza gotówkowego w Polsce,
- oceny stopnia dostępności zasobów gotówkowych w Polsce,
- wskazania roli złota w ramach oficjalnych rezerw banku centralnego jako czynnika warunkującego stabilność systemu płatniczego państwa.

Opracowanie zostało przygotowane w oparciu o literaturę naukową, dostępne analizy publikowane przez banki centralne, instytucje międzynarodowe, ośrodki akademickie i inne podmioty zajmujące się trendami rozwojowymi w płatnościach gotówkowych i bezgotówkowych w Polsce i na świecie.

W badaniu przeprowadzono analizy ilościowe bazujące na danych statystycznych pochodzących z różnych instytucji oraz ośrodków badawczych. Obejmują one raporty opracowane przez krajowe, jak też międzynarodowe instytucje finansowe. Szczególne

znaczenie odgrywają publikacje i statystyki banków centralnych, w tym Narodowego Banku Polskiego, który regularnie udostępnia raporty o obrocie gotówkowym, zwyczajach płatniczych Polaków, infrastrukturze bankomatowej oraz rezerwach walutowych i złota. Podobnych danych dostarczają inne banki centralne: Europejski Bank Centralny, Rezerwa Federalna w USA i in. Istotnym źródłem były opracowania organizacji międzynarodowych tj. Międzynarodowy Fundusz Walutowy czy Bank Światowy. Publikują one dane i raporty dotyczące m.in. agregatów monetarnych. Wartościowych informacji dostarczą instytucje statystyczne tj. GUS czy Eurostat. Przedmiotowe raporty wykorzystano do przeprowadzenia analizy ilości gotówki w obiegu oraz oceny polityk dotyczących jej przyszłości w kontekście cyfryzacji płatności i planów wprowadzenia cyfrowych walut banków centralnych.

Ważną częścią materiału badawczego jest literatura naukowa dostępna w bazach Scopus, Web of Science, czy Google Scholar, gdzie znaleźć można artykuły i opracowania dotyczące społecznych, psychologicznych i systemowych funkcji gotówki.

Raport składa się z części teoretycznej oraz empirycznej i obejmuje wstęp, sześć rozdziałów, pod-

sumowanie, wykaz bibliograficzny oraz załączniki. Rozdział pierwszy ma charakter wprowadzający i dotyczy istoty oraz funkcji pieniądza gotówkowego we współczesnej gospodarce narodowej. W rozdziale drugim zaprezentowano zmiany w popycie na pieniądz gotówkowy w Polsce na tle wybranych krajów w Europie i na świecie. Ujęto tutaj również kluczowe przyczyny wzrostu popytu na pieniądz gotówkowy w minionych dwóch dekadach. W rozdziale trzecim scharakteryzowano preferencje płatnicze Polaków, z uwzględnieniem trendów obserwowanych w Europie i na świecie. Rozdział czwarty poświęcono analizie zmian popytu na pieniądz gotówkowy w Polsce w okresach globalnych napięć (tj. kryzysy finansowe, pandemia COVID-19 czy wojna na Ukrainie). Podstawy prawne w zakresie obiegu pieniądza gotówkowego są przedmiotem rozdziału piątego. Przybliżono w nim także kluczowe założenia Narodowej Strategii Bezpieczeństwa Obrotu Gotówkowego w Polsce, jak również doświadczenia wybranych krajów w zakresie wzmocnienia funkcjonowania rynku obrotu gotówkowego w ostatnich latach. Z kolei w ostatnim, szóstym rozdziale omówiono rolę złota w oficjalnych aktywach rezerwowych państw, ze szczególnym uwzględnieniem NBP. Raport wieńczy podsumowanie oraz wykaz literatury.

Rozdział I. Pieniądz gotówkowy w gospodarce narodowej

1.1. Pieniądz gotówkowy jako środek wymiany

Zacznijmy od próby zdefiniowania pojęcia pieniądza i naświetlenia jego roli w procesach gospodarowania rzadkimi zasobami. Nie można bowiem rozpatrywać funkcji pieniądza gotówkowego bez uprzedniego odniesienia się do istoty pieniądza *per se*. Pieniądz towarzyszy człowiekowi od „zawsze”, innymi słowy, wiąże się on w sposób bezpośredni z procesami gospodarowania i nie można go w żadnym stopniu od nich oderwać. W historii stosunków wymiennych pieniądz przyjmował różne formy. Najdłużej występował w formie towarowej. Od czasów greckich funkcję pośredników wymiany pełniły kruszce szlachetne w formie monet. Dopiero w wieku XX pieniądz przyjął formę znaku pieniężnego tj. pieniądza papierowego niewymienialnego na kruszec.

Pieniądz narodził się jako dobro rzadkie, wysoko cenione, powszechnie przyjmowane w celu wymiany na inne dobra. Genezy pieniądza, w tym podstawowych funkcji pieniądza należy poszukiwać w teorii wymiany. Wyjaśnia ona zarówno wybór określonych kategorii dóbr pełniących funkcje pieniężne, jak i proces kształtowania się cen pieniężnych. Teoria wymiany wskazuje również społeczno-ekonomiczne korzyści wiążące się z wymianą pieniężną. Człowiek zaspokaja potrzeby dobrami. Podejmuje więc nieustanny wysiłek w celu pozyskania jak największej ilości dóbr. Może wytwarzać potrzebne dobra samodzielnie, szybko jednak decyduje się na wymianę tj. na zaspokojenie przynajmniej części potrzeb w wyniku wymiany.

Procesy wytwarzania dóbr na wymianę przyczyniają się do rozwoju specjalizacji. Następuje gwałtowny wzrost produkcji, która wymusza przejście z systemu wymiany bezpośredniej (towar za towar) na system wymiany pośredniej. Wytwarzane dobra są zazwyczaj wymieniane na dobra wysoko cenione i powszechnie pożądane (łatwo zbywalne), aby za ich pośrednictwem pozyskać dobro ostateczne. Korzyści z wymiany pośredniej, która staje się wymianą pieniężną są dwojakie. Po pierwsze, pozwala ona uczestnikom wymiany nabyć więcej dóbr tj. zaspokoić więcej potrzeb. Po drugie, wymiana pieniężna prowadzi do powstania cen pieniężnych. W wyniku wymiany dóbr rzadkich rodzi się stosunek wymienny. Wszelkie dobra i usługi wraz z rozwojem wymiany pośredniej są szacowane w ilości dobra, które cechuje się najwyższym stopniem zbywalności (czyli w pieniądzu). Powstaje kategoria cen pieniężnych. Pieniądz zaczyna pełnić rolę powszechnej

miary szacowania wartości dóbr. W pieniądzu szacowane są nie tylko ceny, ale również koszty produkcji, dochody, wartości dóbr teraźniejszych i przyszłych. Staje się on narzędziem kalkulacji ekonomicznej. Ceny pieniężne warunkują akumulację kapitału, czyli podstawy bogacenia się społeczeństw¹.

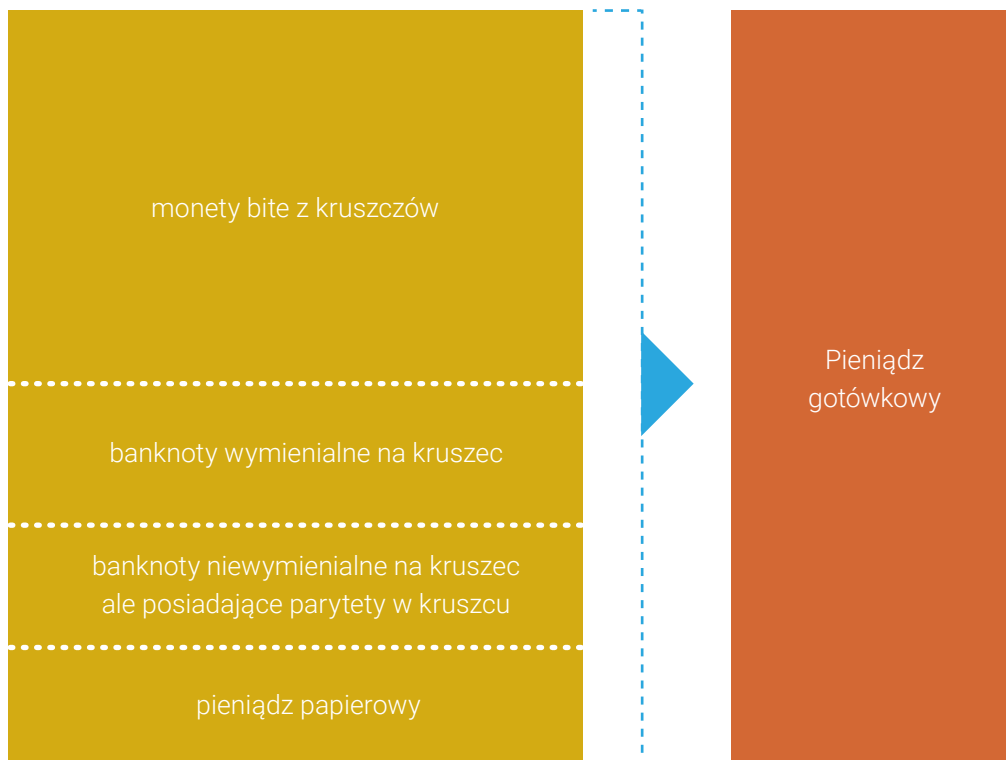
W historii stosunków wymiennych najwyższym stopniem wymienności cechowały się metale szlachetne. I to one stały się podstawą systemów pieniężnych państw do początku XX wieku. Początkowo w transakcjach wymiany wykorzystywano kruszec w sztabach – kruszec był ważony oraz sprawdzano stopień jego czystości (Sumerowie – wiek VII p.n.e.). Przełomem w stosunkach wymiennych okazał się wynalazek monety przypisywany starożytnym Grekom (VII w. p.n.e.). Grecy z bryłek kruszców tworzyli regularne krążki i wybijali na nich informację odnoszącą się do wagi monety. Doskonała fizyczna podzielność kruszców i jednocześnie ich niezniszczalność – przy podziale nie traciły własności fizycznych i chemicznych – sprawiała, że ich wartość użytkowa/wymienna pozostawała nienaruszona. W porównaniu do innych dóbr rzadkich, metale szlachetne były dobrami relatywnie najwyżej cenionymi i charakteryzowały się stabilnością wartości. Monety kruszczowe ujęte w system różnicujący wielkości i wagi krążków metalowych pozwalały różnicować stopnie wartości niezbędne w procesie wymiany dóbr i szacowania cen pieniężnych. Monety kruszczowe stały się powszechną miarą szacowania wartości innych dóbr. W systemie pieniądza towarowego reprezentowały przez wieki pieniądz gotówkowy (schemat 1.1.).

Na przełomie XIX/XX wieku w systemach pieniądza kruszczowego w większości krajów na znaczeniu zaczęły zyskiwać banknoty jako znaki obiegowe prawnie i faktycznie wymienialne na kruszce. Ich geneza sięga XVII wieku, kiedy to złotnicy w Anglii przyjmowali do przechowywania złoto kruszczowe i wystawiali na zdeponowany u nich kruszec pokwitowania, które były zobowiązaniem do wypłacenia określonej sumy (gotówki) okazicielowi. Praktyka ta doprowadziła do regulowania zobowiązań/dokonywania transakcji wymiany dóbr właśnie banknotami. Banknoty definiowano jako zobowiązanie wystawione na okaziciela (bezterminowe), emitowane przez bank, opiewające na określone sumy płatne w pieniądzu kruszczowym. W systemie waluty złotej tj. od 1880 -1914 r. rolę pieniądza gotówkowego pełniły zasadniczo banknoty z zastrzeżeniem, iż obiegające

1 Więcej w: Appelt (2025).

Schemat 1.1. Pieniądz gotówkowy w systemach monetarnych państw

Źródło: Opracowanie własne

banknoty były bezwarunkowo wymieniane na żądanie posiadacza na złoto. W czasie I wojny światowej większość krajów zawiesiła wymienialność banknotów na złoto. Obiegające banknoty stały się *de facto* pieniądzem papierowym².

Na mocy porozumienia państw w Bretton Woods (1944 r.) przyjęto zasadę określania parytetów walut w złocie, bez prawa wymiany banknotów na złoto, tylko dolar amerykański był wymieniany na złoto (jedynie skarb Stanów Zjednoczonych wymieniał dolary na złoto zagranicznym bankom centralnym po kursie parytetowym). W obiegu wewnętrznym państw należących do MFW funkcjonował klasyczny pieniądz papierowy. System parytetowy załamał się na początku lat 70-tych. Zgodnie z II poprawką do statutu MFW (1978) kraje odeszły od ustalania parytetu walut w złocie, ostatniego łącznika systemów pieniężnych z pieniądzem towarowym.

Współczesny pieniądz gotówkowy jest pieniądzem papierowym emitowanym przez bank centralny. Na mocy ustawy/zarządzenia władzy państwowej zyskuje charakter prawnego środka płatniczego przy zapłatach.

1.2. Pieniądz gotówkowy w systemie pieniężno-kredytowym współczesnych państw

Współczesny system pieniężny narodził się w wyniku przyjęcia nominalistycznej koncepcji pieniądza jako środka płatniczego oderwanego od substancji. Twórcy tzw. rewolucji nominalistycznej tj. Georg Knapp (1842-1926), Knut Wicksell (1851-1926), Gustav Cassel (1866-1945) odrzucili kruszec jako podstawę systemów pieniężnych państw. Dowodzili, iż istota pieniądza nie tkwi w materiale, ale w prawie, które reguluje jego użycie. Siła nabywcza, czyli wartość pieniądza, utożsamia się wprost z państwem tj. jego siłą gospodarczą i polityczną. Materiał pieniężny nie ma znaczenia w procesie szacowania siły nabywczej pieniądza³. Pieniądz jako prawny środek

2 Do pierwszej wojny światowej pieniądz papierowy w Europie był zjawiskiem incydentalnym. Pojawiał się w wyniku czasowego zawieszenia wymienialności banknotów na złoto. Był wykorzystywany w celu finansowania wojen, rewolucji społecznych/politycznych ze skutkiem wysokiej inflacji i załamania się systemów pieniężnych.

3 Nominaliści dowodzili, iż pieniądz nie musi być dobrem rzadkim, aby pełnić funkcje płatnicze.

płatniczy posiada zdolność nabywczą. W ujęciu nominalistów banki kreują pieniądź depozytowy w zakresie, w jakim domaga się rynek.

Współczesny pieniądź występuje więc pod dwoma postaciami: pieniądza papierowego oraz pieniądza bankowego (pieniądza depozytowego) tj. zapisów w księgach bankowych w postaci depozytu na rachunku klienta. Pierwszą formę pieniądza nazywa się pieniądzem gotówkowym, drugą - pieniądzem bezgotówkowym. Pieniądź gotówkowy jest współcześnie emitowany przez bank centralny/bank emisyjny jako prawny środek płatniczy⁴. Pieniądź bezgotówkowy tworzony jest przez banki komercyjne na bazie wkładów pierwotnych tj. gotówkowych i wkładów pochodnych – w tym przypadku bank komercyjny bez wpłaty gotówki kreuje pieniądź depozytowy (bankowy) w procesie udzielania kredytów.

Pieniądź depozytowy w bankach komercyjnych nie ma jednolitej struktury. Wkłady bankowe można różnicować pod względem stopnia płynności. Najczęściej wyróżnia się wkłady zwrotne na żądanie tzw. wkłady a vista trzymane w bankach na rachunkach bieżących oraz wkłady terminowe z określonym terminem wypowiedzenia. Mamy więc depozyty na rachunku bieżącym (doskonale płynne) i depozyty terminowe (o zróżnicowanym stopniu płynności)⁵. Obecnie pojęcie pieniądza bezgotówkowego zostało rozszerzone o dłużne papiery wartościowe.

Choć dominującą współcześnie formą jest pieniądź bankowy, który ma kredytowy charakter, to pieniądź gotówkowy stanowi *de facto* filar współczesnego systemu pieniężnego. Decyduje o ilości pieniądza kredytowego w gospodarce. Stanowi podstawę kreacji pieniądza bezgotówkowego (pieniądza bankowego) oraz warunkuje płynność sektora bankowego. Zdolność emisyjna banków komercyjnych tj. zdolność do kreowania pieniądza bezgotówkowego (depozytowego) zależy w dużej mierze od stanu rezerw gotówkowych oraz rezerw pieniężnych w bankach centralnych⁶. Pieniądź gotówkowy i depozyty banków komercyjnych w banku centralnym

określane są jako pieniądź o najwyższej sile lub zasób pieniądza wielkiej mocy (ang. *high powered money*, Schaal 1996). Zasoby te tworzą tzw. bazę monetarną⁷.

O ile w systemie pieniądza towarowego, kruszec narzucał pewne zasady/reguły emisji banknotów, w tym kreacji pieniądza bankowego, o tyle w systemie pieniądza papierowego pieniądź gotówkowy pełni rolę pieniądza ostatecznego. Z punktu widzenia stabilności systemu pieniężnego pieniądź papierowy w pewnym aspekcie odgrywa podobną rolę do kruszcu w systemie pieniądza towarowego.

Schematy 1.2 i 1.3 obrazują w sposób uproszczony systemy pieniężne oparte na kruszcu. Schemat 1.4 przedstawia współczesny system pieniądza fiducjarnego. System pieniądza fiducjarnego zapoczątkował swoistą rewolucję. Pieniądzem gotówkowym stały się wyłącznie banknoty niewymienialne na kruszec (czyli pieniądź papierowy). Zmieniła się w sposób znaczący waga pieniądza bezgotówkowego. Pieniądź bankowy stał się dominującą formą pieniądza.

Wcześniej podstawą systemów kruszczowych były monety kruszczowe, które reprezentowały pieniądź gotówkowy. W systemie waluty złotej w obiegu pieniężnym przyjmowano banknoty wymienialne zgodnie z parytetem na kruszec znajdujący się w rezerwach banków emisyjnych. Z chwilą pojawienia się banknotów wymienialnych na kruszce banki emisyjne mogły tworzyć tzw. wkłady pierwotne i wkłady pochodne, czyli tzw. pieniądź bezgotówkowy. W XIX wieku pieniądź bezgotówkowy w formie pieniądza bankowego miał jednak drugoplanowe w stosunku do pieniądza gotówkowego znaczenie.

W systemie pieniądza fiducjarnego bank centralny zyskał nową rolę. Bank centralny (dawniej bank emisyjny) nie tylko emituje pieniądź gotówkowy, czyli bilet bankowy oraz pieniądź zdawkowy (bilon). Otrzymał on przywilej prowadzenia polityki pieniężnej. Stoi na straży wartości pieniądza. Stąd współczesny pieniądź nazywa się pieniądzem kierowanym. Podaż pieniądza jest wynikiem polityki monetarnej władz pieniężnych oraz skutkiem kreacji pieniądza przez banki komercyjne. Bank centralny zaspokaja na wiele sposobów potrzeby płynnościowe banków komer-

4 Zgodnie z teorią nominalizmu pieniężnego tylko banki państwowe mają prawo emitować pieniądź papierowy.

5 Pierwotnie tylko wkłady bieżące były zaliczane do pieniądza bezgotówkowego.

6 Ogólna ilość pieniądza bezgotówkowego banku komercyjnego musi być w określonym stosunku do posiadanych rezerw tego banku. Bank może zwiększać wkłady bankowe/kreować pieniądź bezgotówkowy przez udzielenie pożyczek lub zakup aktywów tylko wtedy, gdy zwiększają się rezerwy kasowe.

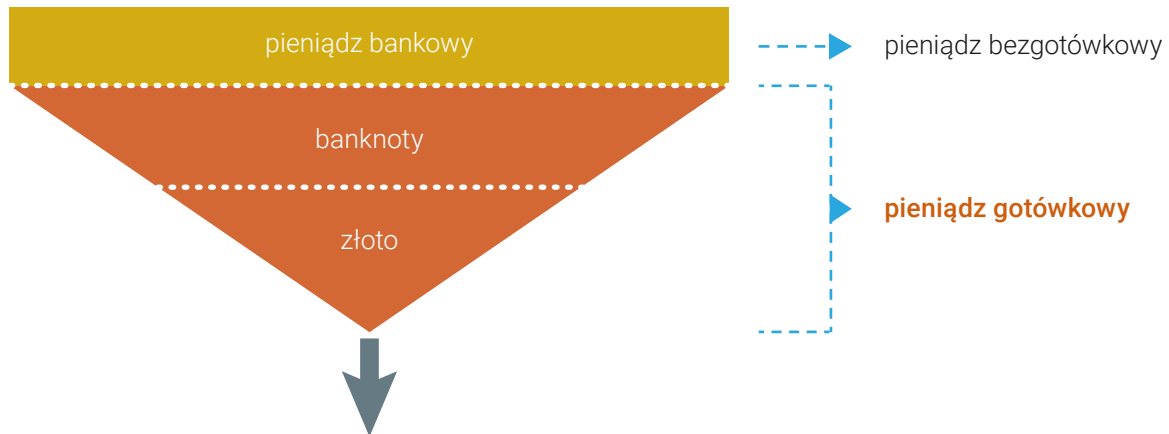
Istnieją ścisłe związki między agregatami pieniężnymi gospodarki – bazą pieniężną, rozmiarami pieniądza mierzonymi określoną definicją ilości pieniądza oraz wielkością kredytu (...) Baza monetarna daje po przemnożeniu przez mnożnik kreacji pieniądza inne agregaty pieniądza (Schaal 1996).

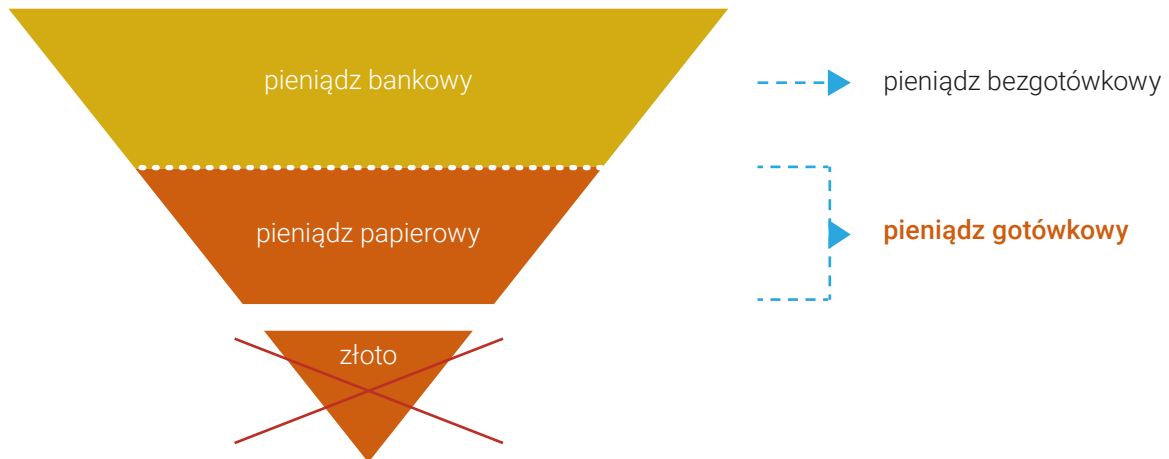
Schemat 1.2. Pieniądz gotówkowy w systemie pieniądza kruszcowego

Schemat 1.3. Pieniądz gotówkowy w systemie waluty złotej

Schemat 1.4. Pieniądz gotówkowy w systemie pieniądza fiducyjnego

Źródło: opracowanie własne

cyjnych tj. dokonuje tzw. operacji otwartego rynku, skupuje płynne papiery wartościowe banków komercyjnych, refinansuje udzielone przez banki kredyty, skupuje weksle. Do podstawowych instrumentów polityki pieniężnej należą referencyjna stopa procentowa, stopa lombardowa, stopa depozytowa, stopa dyskontowa weksli, stopa rezerw obowiązkowych banków komercyjnych na rachunkach banku centralnego oraz operacje otwartego rynku. Bank centralny regulując ilość pieniądza wpływa w sposób celowy na płynność i bezpieczeństwo systemu bankowego.

siłę nabywczą⁸. Państwa *ex lege* mają obowiązek dbać o wartość waluty. Stąd współczesny model pieniądza określa się jako pieniądz fiducjarny (łac. *fides* – zaufanie, obrona) lub jako pieniądz kierowany (*ang. managed money*). Zaufanie odnosi się do państwa i jego autorytetu. Zaufanie do pieniądza fiducyjnego jest tym większe, im wyższa jest pozycja ekonomiczna i siła polityczna państwa.

Nadrzędnym celem banku centralnego w większości państw jest dbałość o wartość pieniądza tj. jego

8 Art. 227 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej stanowi „Narodowy Bank Polski odpowiada za wartość polskiego pieniądza”.

1.3. Pieniądz gotówkowy w gospodarce cyfrowej

Pieniądz gotówkowy pełni ważną funkcję społeczno-ekonomiczną. Z pieniądzem gotówkowym wiąże się najwyższa płynność oraz bezwarunkowa dostępność. Jako zasób doskonale płynny może zostać zamieniony w dowolnym czasie na inne dobro i usługę. Spełnia więc podstawową funkcję pieniądza, jaką jest imperatyw wymiany. Każdy towar może być wymieniany w sposób natychmiastowy i niczym nieograniczony na pieniądz gotówkowy, pieniądz gotówkowy - na towar i usługę. Pieniądz gotówkowy jako taki jawi się jako dobro publiczne⁹. Współczesny banknot jest emitowany przez bank państwowy i jako środek płatniczy wystawiany (emitowany) na okaziciela, przechodzi z rąk do rąk w procesach wymiany dóbr i czynników produkcji. Każde państwo gwarantuje obywatelom prawo do zapłaty gotówkowej oraz dostęp do ich zasobów gotówkowych pieniężnych. Nieograniczony dostęp do pieniądza gotówkowego stanowi podstawę systemu *fiat money*. Ograniczenie w dostępie do pieniądza gotówkowego obniża wartość i znaczenie waluty tak na rynku wewnętrznym, jak i na rynku międzynarodowym.

W dobie cyfryzacji, która zaczyna obejmować coraz więcej aspektów życia gospodarczego pieniądz gotówkowy zyskuje na znaczeniu. Pieniądz gotówkowy warunkuje stabilność współczesnych systemów płatniczych państw.

Za sprawą rewolucji technologii cyfrowych i decyzji państw o deregulacji sektorów finansowych doświadczamy daleko idących zmian, w szczególności w sektorze usług finansowych¹⁰. Na rynku pojawiły się nowi *pozabankowi dostawcy usług płatniczych* (tzw. *FinTechy*) oferujący innowacyjne cyfrowe instrumenty płatnicze (*ang. digital payments instruments*)¹¹. W konsekwencji coraz więcej transakcji płatniczych wykonuje się za pośrednictwem kart płatniczych,

płatności online i płatności mobilnych¹². Udział transakcji gotówkowych w ogólnej liczbie płatności spada (Harasim, Muszyński 2024). Jednocześnie w systemach płatniczych państw pojawiło się nowe ryzyko systemowe. Ryzyko to jest kilkupoziomowe. Płatność pieniądzem bezgotówkowym wymaga dostępu do internetu, dostępu do terminala płatniczego, dostępu do aplikacji bankowych, instrumentu płatniczego i konta bankowego. Awaria systemów płatniczych może doprowadzić do zatrzymania funkcjonowania systemu płatniczego. Pojawia się ryzyko nieciągłości transakcji płatniczych, czyli braku możliwości wymiany środka płatniczego na dobra podstawowe tj. na dobra warunkujące zaspokojenie podstawowych potrzeb. W sytuacjach przerw w dostawach energii elektrycznej/awarii czytników kart płatniczych obsługa transakcji płatniczych zamiera. Zdarzenia te pokazują niepewność infrastruktury cyfrowej (*ang. uncertainty of the digital/cashless payment infrastructure*) warunkującej obieg pieniądza bezgotówkowego. W skrajnych przypadkach w wyniku długotrwałej awarii systemów płatniczych mamy do czynienia z brakiem dostępu do pieniądza bezgotówkowego tj. ryzykiem strat związanym z utratą pieniądza jako aktywa posiadającego siłę nabywczą (utrata oszczędności). Jak zauważa J. Harasim (2013) - nawet najmniejsze zakłócenia w funkcjonowaniu systemu płatniczego mogą spowodować *perturbacje* u poszczególnych uczestników rozliczeń, a w poszczególnych przypadkach - nawet zagrażać stabilności całego systemu płatniczego i gospodarki.

Pieniądz gotówkowy – w przeciwieństwie do płatności bezgotówkowych nie wymaga platform cyfrowych łączących uczestników transakcji wymiennych (*ang. peer to peer*). Jest w swojej istocie systemem płatności dwustronnych. Spełnia wymogi obrotu gospodarczego sensu stricto. Dostęp do pieniądza gotówkowego, czy też realizacja płatności nie zakłada posiadania i dostępu do konta bankowego. Pieniądz gotówkowy jako prawny środek płatniczy jest wymieniany na dobra i usługi w sposób natychmiastowy. Pieniądz gotówkowy emitowany przez państwo w formie materialnej jest wolny od ryzyka systemowego związanego z kryzysem cyfrowej infrastruktury płatniczej. Zwiększa jej bezpieczeństwo w dobie postępującej digitalizacji obrotu gospodarczego.

9 We współczesnych opracowaniach możemy znaleźć odwołania do pieniądza gotówkowego jako dobra publicznego (*ang. public good*) (m.in. w Rösl, Seitz, 2024; EBC, 2023). Pieniądz gotówkowy występuje jako dobro publiczne z uwagi m.in. to, że jest łatwe użyciu, powszechnie akceptowane, bezpłatne, niewymagające połączenia on-line, bezpieczne, wolne od ryzyka, nie wykluczające nikogo z możliwości użycia i zapewniające prywatność.

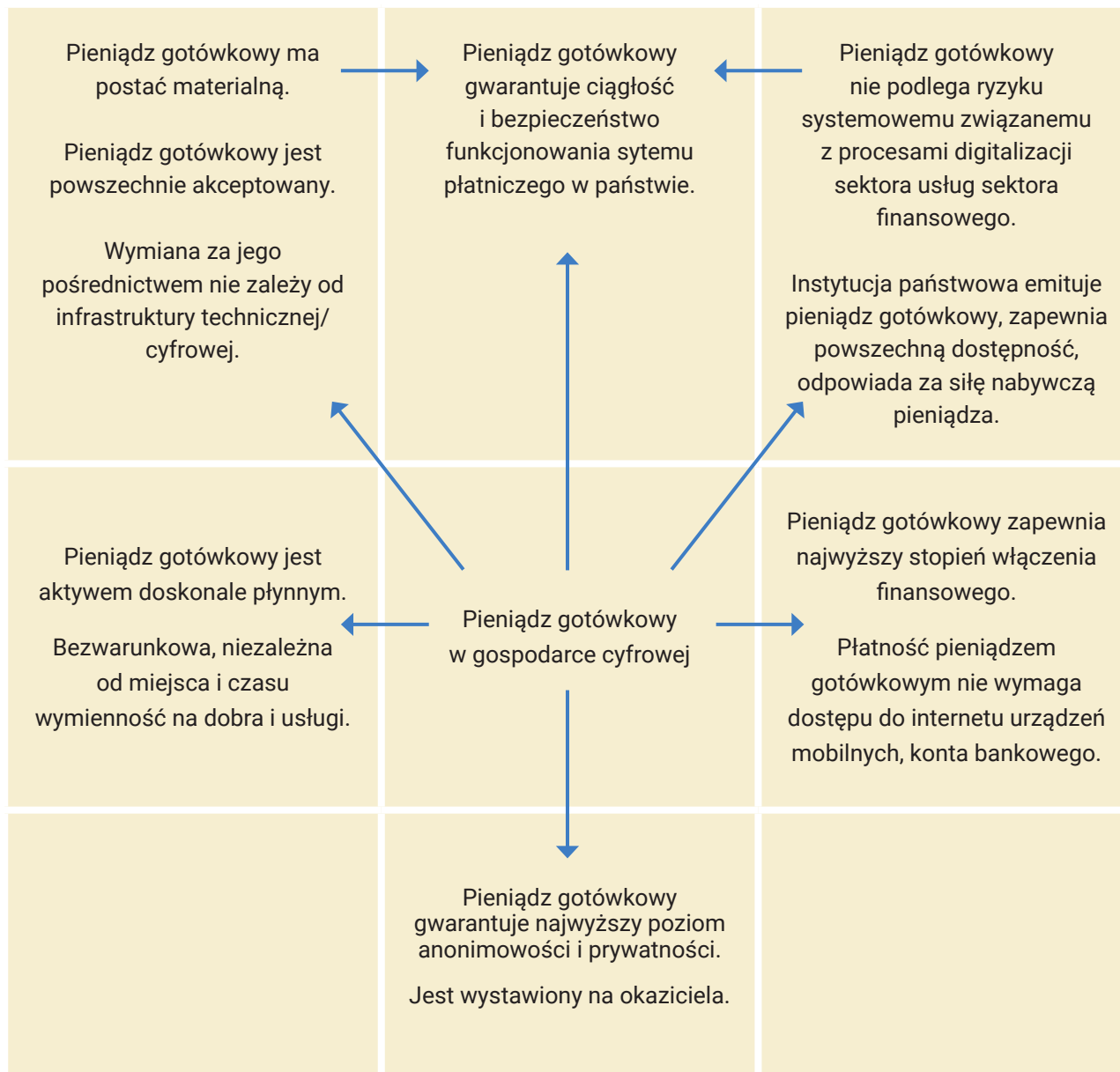
10 Sektor finansowy jawi się jako główny beneficjent cyfrowej gospodarki i znajduje się w gronie pionierów i liderów wykorzystania technologii big data (Zieliński 2024, s.40). Dynamika zysków sektora finansowego od ponad trzech dekad rośnie w tempie wykładniczym w stosunku do liniowej dynamiki zysków sektora niefinansowego.

11 Tzw. licencjonowani usługodawcy usług płatniczych

12 Do bezgotówkowych instrumentów płatniczych zalicza się m.in.: polecenie przelewu, polecenie zapłaty, czek, karty płatnicze, płatności mobilne, płatności online i pieniądz elektroniczny (e-money) (Harasim 2013, Harasim, Muszyński 2024). Bankowość mobilna zakłada dostęp do rachunku bankowego przez urządzenia mobilne tj. telefony komórkowe, smartfony, tablety.

Schemat 1.5. Pieniądz gotówkowy jako środek płatniczy w gospodarce cyfrowej

Źródło: Opracowanie własne

W dobie rewolucji cyfrowej pieniądz gotówkowy pełni dodatkowo dwie ważne funkcje społeczne. Po pierwsze, pieniądz gotówkowy jako środek płatniczy chroni prywatność. Zapłata pieniądzem gotówkowym jest z definicji anonimowa, a więc prywatna. Współcześnie zwiększa się świadomość zagrożeń wynikających z masowego przetwarzania danych prywatnych (era *Big Data Management*)¹³. Należy zauważyć, iż o ile uczestnictwo np. w portalach społecznościowych jest dobrowolne (wiąże się z nim

bezpośrednia lub dorozumiana zgoda na udostępnienie platformie społecznościowej danych¹⁴), o tyle kwestia płatności w gospodarce każdego państwa jest obligatoryjna. Ludzie chroniący prywatność mają, dzięki płatnościom gotówkowym, z mocy prawa zagwarantowany dostęp do środka płatniczego (gotówki), który nie jest systemowo związany z komercyjnym przetwarzaniem danych konsumentów.

¹³ O problemie naruszenia prywatności w sferze Big Data pisze m.in. J. Wiczorkowski (2017).

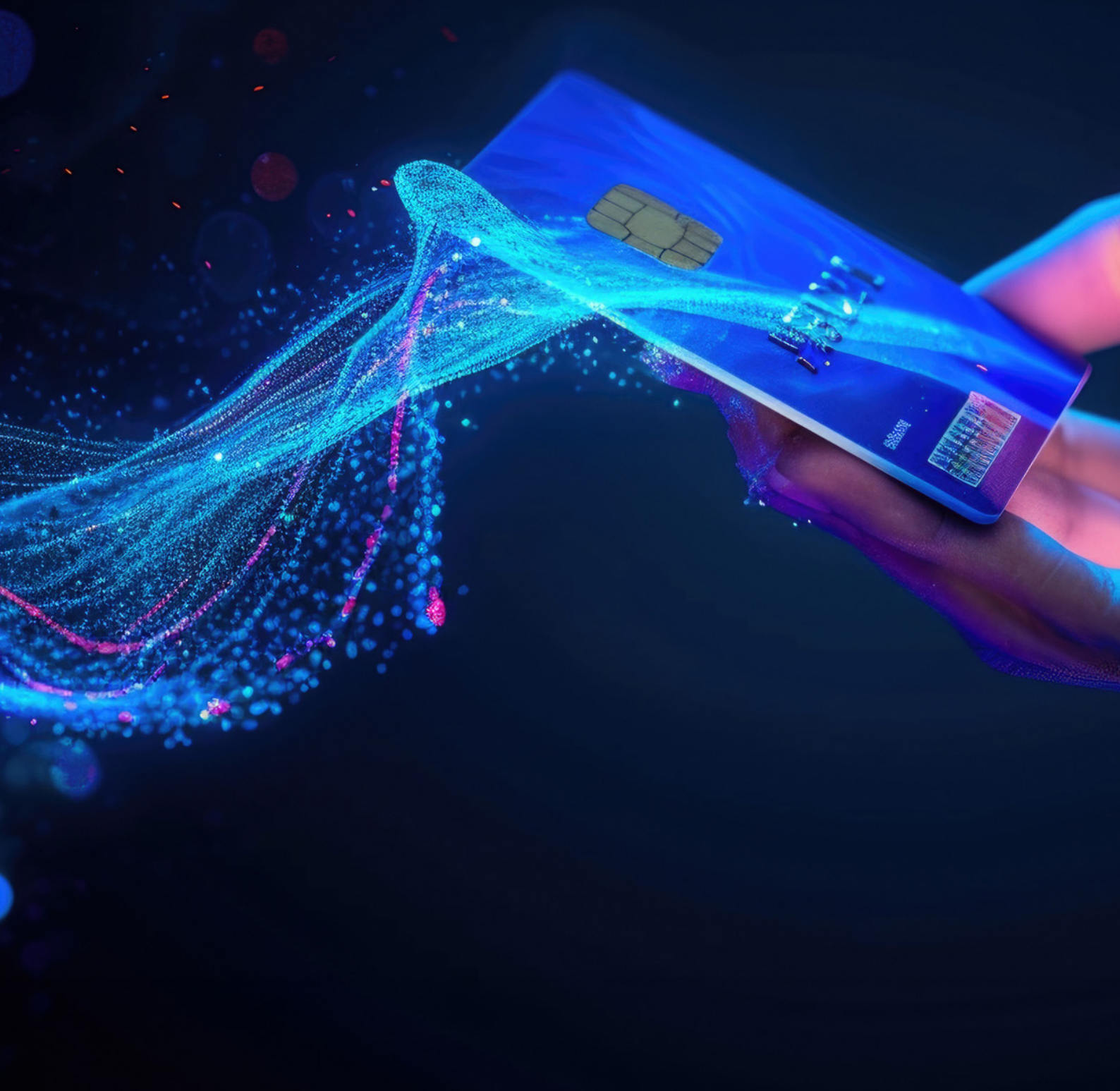
¹⁴ Model biznesowy serwisów społecznościowych zakłada udostępnienie użytkownikom platform w zamian za dostęp do spersonalizowanych strumieni informacji współtworzonych i współdzielonych przez społeczność (Wiczorkowski 2017).

Po drugie, pieniądz gotówkowy mając formę materialną (nie jest zapisem cyfrowym) gwarantuje niczym nie ograniczony dostęp do środka płatniczego. Zapewnia najwyższy poziom włączenia finansowego. Nowe technologie cyfrowe sektora finansowego (*BigTechy, Fintechy*) proponują de facto produkty ekskluzywne tj. produkty/usługi finansowe dla użytkowników aplikacji mobilnych, osób posiadających dostęp do internetu i urządzeń mobilnych. Pieniądz cyfrowy (innowacje płatnicze sektora *FinTech*) pozostaje więc poza zasięgiem osób/grup społecznych

nie korzystających z instrumentów cyfrowych. Pieniądz gotówkowy ogranicza rosnący na znaczeniu problem wyłączenia określonych grup społecznych ze względu na wiek, wykształcenie czy poziom dochodów. Tym samym, pieniądz gotówkowy w gospodarce cyfrowej opartej na technologii masowego przetwarzania danych (ang. *big data management*) warunkuje anonimowość, prywatność i najwyższy poziom włączenia finansowego. Funkcje pieniądza gotówkowego we współczesnej gospodarce cyfrowej przedstawiono na schemacie 1.5.

Rozdział II. Pieniądz gotówkowy versus pieniądz bezgotówkowy w Polsce na tle wybranych krajów

2.1. Pieniądz gotówkowy w Polsce w latach 2000-2025

Niniejszy rozdział został poświęcony analizie trendu zmian zasobów pieniądza gotówkowego w Polsce w latach 2000-2025. Do analizy wykorzystano miary bezwzględne tj. pieniądz gotówkowy w obiegu poza kasami monetarnych instytucji finansowych, jak i miary względne tj. relację pieniądza gotówkowego do produktu krajowego brutto oraz do zasobów pieniądza bezgotówkowego. Źródłem danych są statystyki prowadzone przez Narodowy Bank Polski i Główny Urząd Statystyczny. Na wstępie zaznaczyć należy, iż Polska dostosowała zasady agregacji danych dotyczących zasobów pieniądza do zasad przyjętych przez Europejski Bank Centralny. Zasoby pieniężne dzieli się na:

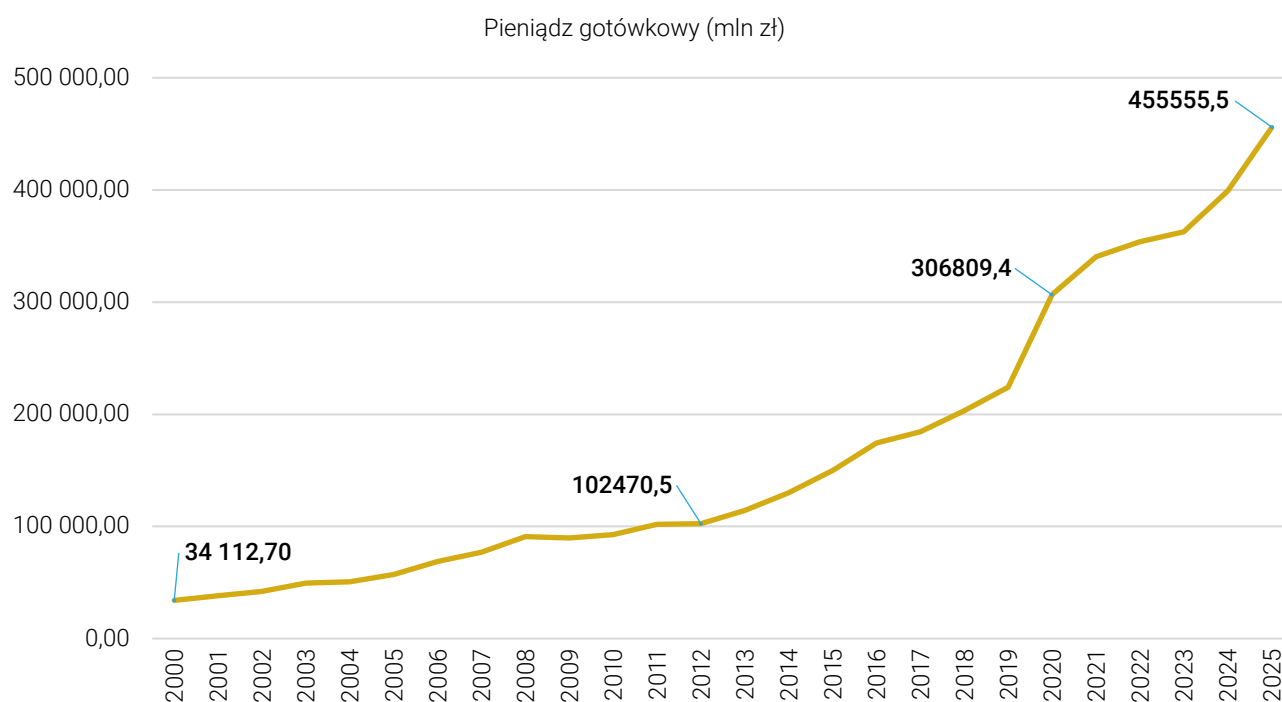
1. Pieniądz M0 tj. pieniądz gotówkowy w obiegu (z kasami monetarnych instytucji finansowych) oraz środki na rachunkach bieżących i rachunkach rezerwy obowiązkowej utrzymywane przez krajowe monetarne instytucje finansowe w NBP;
2. Pieniądz M1 tj. pieniądz gotówkowy w obiegu (poza kasami monetarnych instytucji finansowych), depozyty i inne zobowiązania bieżące (złotowe i walutowe) wobec podmiotów krajo-

wych innych niż monetarne instytucje finansowe i instytucje rządowe szczebla centralnego;

3. Pieniądz M2 tj. pieniądz M1 oraz depozyty i inne zobowiązania terminowe (złotowe i walutowe z terminem pierwotnym do 2 lat włącznie wobec podmiotów krajowych innych niż monetarne instytucje finansowe i instytucje szczebla rządowego¹⁵);
4. Pieniądz M3 tj. pieniądz M2 oraz zobowiązania wobec podmiotów krajowych innych niż monetarne instytucje finansowe i instytucje rządowe szczebla centralnego z tytułu operacji z udzieleniem przyrzeczenia odkupu oraz dłużne papiery wartościowe z terminem pierwotnym do 2 lat włącznie wyemitowane przez krajowe monetarne instytucje finansowe i udziały/jednostki uczestnictwa w krajowych funduszach rynku pieniężnego sprzedane innym instytucjom innym niż krajowe monetarne instytucje finansowe i instytucje rządowe szczebla centralnego.

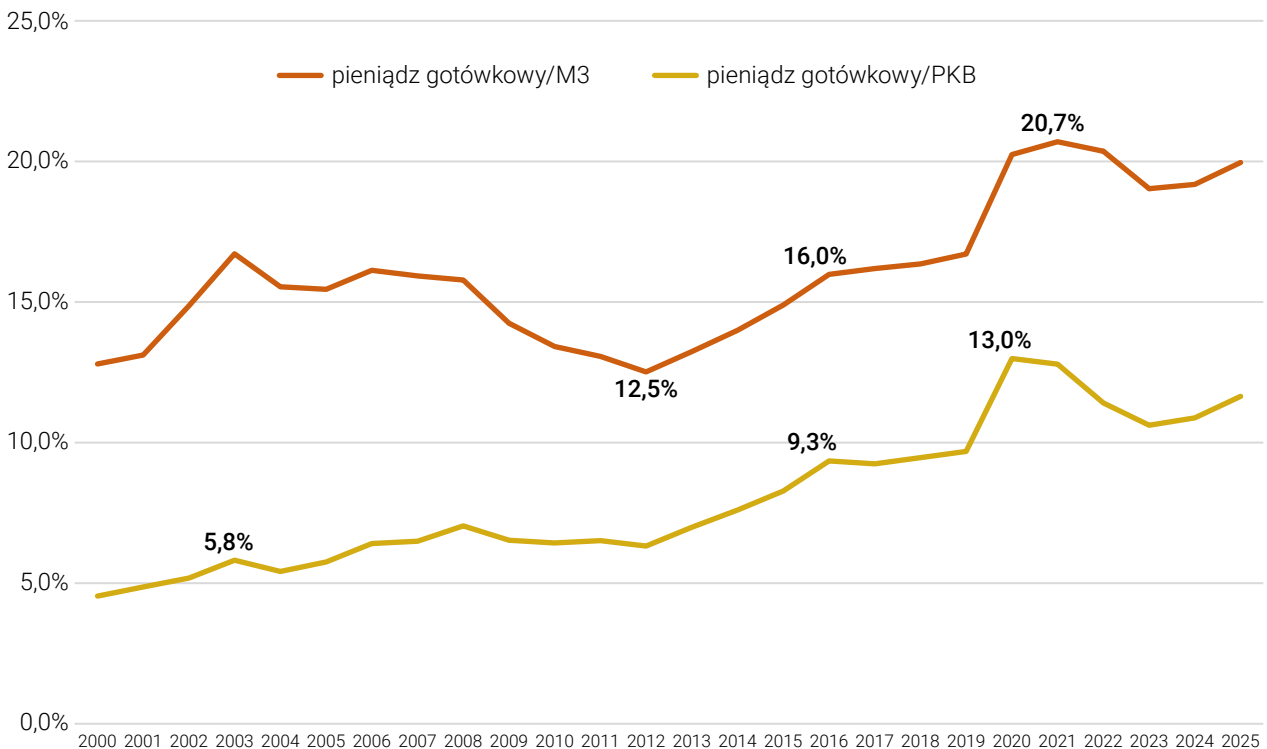
15 Od 1 stycznia 2019 r. do zasobów pieniądza bezgotówkowego nie zalicza się wkładów terminowych powyżej dwóch lat oraz wkładów oszczędnościowych powyżej trzech miesięcy.

Wykres 2.1. Pieniądz gotówkowy¹⁶ w Polsce w latach 2000-2025

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych udostępnionych przez Narodowy Bank Polski

16 Pieniądz gotówkowy w obiegu poza kasami monetarnych instytucji finansowych

Wykres 2.2. Pieniądz gotówkowy¹⁷ versus pieniądz bezgotówkowy¹⁸/produkt krajowy brutto¹⁹ w Polsce w latach 2000-2025

17 Pieniądz gotówkowy w obiegu poza kasami monetarnych instytucji finansowych

18 M3 z wyłączeniem pieniądza gotówkowego w obiegu poza kasami monetarnych instytucji finansowych

19 Produkt krajowy brutto w cenach bieżących

Wykres 2.1 i wykres 2.2 przedstawiają wartość pieniądza gotówkowego w ujęciu bezwzględny oraz w relacji do pieniądza bezgotówkowego w Polsce oraz do wartości produktu krajowego brutto w latach 2000-2025.

Analiza danych bezwzględnych i względnych wskazuje, iż waga pieniądza gotówkowego w Polsce stale rosła. Na koniec 2025 roku wartość pieniądza gotówkowego była ponad 13 razy wyższa niż w roku 2000 i wynosiła 455 555,5 mln zł. W latach 2000-2012 pieniądz gotówkowy stanowił od **4,5%** - do **7%** produktu krajowego brutto Polski. Od roku 2013 mamy do czynienia z trendem rosnącym, który swój szczyt **13%** produktu krajowego brutto osiągnął w 2020 roku. Rosnące znaczenie pieniądza gotówkowego w procesach alokacji zasobów obrazują również wartości pieniądza gotówkowego w relacji agregatu pieniądza bezgotówkowego M3. W niniejszych relacjach odnotowuje się od 2013 r. trend wzrostowy. W roku 2013 wartość pieniądza gotówkowego w obiegu stanowiła **13,2%** wartości pieniądza bezgotówkowego (tj. agregatu M3 po wyłączeniu pieniądza gotówkowego), aby

w roku 2021 i 2022 wzrosnąć do poziomu odpowiednio **20,2%** i **20,7%** (wykres 2.2).

Na koniec 2025 r. wartość nominalna pieniądza gotówkowego wynosiła 455 555,5 mln zł i stanowiła 20,0% pieniądza bezgotówkowego (agregatu M3 z wyłączeniem pieniądza gotówkowego). Relację pieniądza gotówkowego do pieniądza bezgotówkowego w Polsce na koniec 2025 roku przedstawia schemat 2.1.

Na uwagę zasługują również zmiany w relacji agregatu M0 do M3. Przypomnijmy, iż agregat M0 oznacza pieniądz gotówkowy w obiegu z kasami monetarnych instytucji finansowych oraz środki na rachunkach bieżących i rachunkach rezerwy obowiązkowej utrzymywane przez krajowe monetarne instytucje finansowe w NBP. W latach 2000-2019 M0 do M3 oscylował pomiędzy 18,3% - 22,6%. Pierwszy znaczący wzrost tego agregatu nastąpił w roku 2020 i 2021 i wynosił odpowiednio 25,3% oraz 27,5% wartości pieniądza bezgotówkowego (tabela 2.2). Na koniec 2025 roku udział M0/M3 utrzymał się na poziomie 26,9%.

Tabela 2.1. Pieniądz gotówkowy versus pieniądz bezgotówkowy/produkt krajowy brutto w Polsce w latach 2000-2025

	2000	2010	2015	2020	2021	2022	2023	2024	2025
pieniądz gotówkowy ²⁰ mln zł	34112,7	92707,0	149715,6	306809,4	340406,5	353608,6	362608,6	399102,2	455555,5
agregat M3 ²¹ mln zł	266644,6	690941,5	1005277,0	1515918,3	1644409,7	1737548	1905612,2	2080649,3	2282131,4
pieniądz gotówkowy/M3	12,8%	13,4%	14,9%	20,2%	20,7%	20,4%	19,0%	19,2%	20,0%
pieniądz gotówkowy/ PKB	4,5%	6,4%	8,3%	13%	12,8%	11,4%	10,6%	10,9%	11,6%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych publikowanych przez Narodowy Bank Polski i Główny Urząd Statystyczny

20 Pieniądz gotówkowy w obiegu poza kasami MIF

21 M3 z wyłączeniem pieniądza gotówkowego w obiegu poza kasami MIF

Schemat 2.1. Pieniądz gotówkowy versus pieniądz bezgotówkowy w Polsce na koniec 2025 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP

Tabela 2.2. Pieniądz M0 versus M3 w Polsce w latach 2000-2025

	2000	2010	2015	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Agregat M0 mln zł	48773,8	139726,8	212176,9	384125,6	451768,2	422908,8	451139,4	566880	613267,1
Agregat M3 mln zł	266644,6	690941,5	1005277	1515918,3	1644409,7	1737548	1905612,2	2080649,3	2282131,4
M0/M3	18,3%	20,2%	21,1%	25,3%	27,5%	24,3%	23,7%	27,2%	26,9%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych udostępnionych przez Narodowy Bank Polski

2.2. Pieniądz gotówkowy w wybranych państwach na świecie w latach 2001-2025

Część drugą poświęcono analizie porównawczej pieniądza gotówkowego w obiegu w wybranych państwach na świecie. Tu źródłem danych pierwotnych były zasoby Międzynarodowego Funduszu Walutowego²².

Tabela 2.3 i wykres 2.3 przedstawiają względne wartości pieniądza gotówkowego wyrażone w produkcie krajowym brutto 10 krajów oraz strefy euro tj. grupy 20 państw europejskich, które przyjęły wspólną walutę euro²³. Systemy pieniężne krajów na świecie znacząco się różnią, jeśli chodzi o udział pieniądza gotówkowego w transakcjach wymiany. W Japonii i Maroku wartość pieniądza gotówkowego w produktach krajowych brutto tych krajów na koniec 2024 roku wynosiła odpowiednio 18,2% i 26,6%; w Danii i Szwecji – odpowiednio 1,7% i 0,89%. W USA i strefie euro pieniądz gotówkowy stanowił w tym okresie odpowiednio 7,6% i 10,3% wartości produktów krajowych brutto. W Polsce na koniec 2024 roku wartość pieniądza gotówkowego stanowiła 10,9% wartości produktu krajowego brutto. W państwach najbiedniejszych na świecie, takich jak Malawi,

Burundi, Madagaskar i Republika Środkowej Afryki pieniądz gotówkowy w obiegu stanowił w 2022 roku odpowiednio 3,3%, 7,8%, 7,2% i 16,8% wartości ich produktów krajowych brutto²⁴.

Stosunek ilości pieniądza gotówkowego do bezgotówkowego zależy zarówno od preferencji płatniczych (czynniki kulturowe)²⁵, jak i od celowej polityki banków centralnych warunkującej dostępność do infrastruktury płatniczej, w tym od stopnia regulacji obiegu pieniężnego w kraju.

Warto jednak odnotować, iż dla większości analizowanych przypadków lata 2020/2021 były okresem względnie najwyższej relacji pieniądza gotówkowego w obiegu do PKB. W badaniu wskazano kraje, których popyt stale rósł od 2016 r. tj. Meksyk²⁶, Maroko²⁷, Izrael²⁸ i Czechy²⁹. Do grupy tej należy również Polska. W relacji do PKB – wartość nominalna pieniądza gotówkowego wzrosła z 9,3% w 2016 roku do 13% w 2020 roku. Polska waluta przekroczyła tym samym w roku 2020 wskaźnik pieniądza gotówkowego w PKB państw strefy euro, który w okresie 2016-2024 wahał się w przedziale 9,9-11,9%. Przeprowadzona analiza pokazała jednocześnie, iż w pewnych krajach tj. w Danii³⁰, Szwecji³¹ i Turcji³² pieniądz gotówkowy traci na znaczeniu.

22 Dla wszystkich krajów przyjęto pieniądz gotówkowy w obiegu poza kasami monetarnymi instytucji finansowych wyrażony w jednostkach waluty krajowej oraz produkt krajowy brutto w cenach bieżących wyrażony w jednostkach waluty krajowej.

23 Stosunek wartości pieniądza gotówkowego poza kasami monetarnymi instytucji finansowych w walucie narodowej do produktów krajowych brutto tych krajów wyrażonych w walutach narodowych.

24 Do niedawna powszechnie przyjmowano, iż w krajach słabo rozwiniętych dominuje obrót pieniądzem gotówkowym. Dzisiaj prawidłowość ta nie jest w mocy.

25 Preferencje płatnicze np. krajów Europy Południowej są znacząco inne niż krajów Europy Północnej. Harasim, Muszyński (2024) dowodzą, iż **na Malcie, w Słowenii, Austrii, Włoszech, Hiszpanii i Portugalii** liczba płatności gotówkowych w ogólnej liczbie płatności jest relatywnie wysoka w stosunku do pozostałych państw UE. Na przeciwnym krańcu znajdują się takie państwa jak **Norwegia, Szwecja, Dania, Finlandia i Holandia**. Udział transakcji gotówkowych w ogólnej liczbie płatności w latach 2020-2022 dla przykładu **dla Malty wynosił 77%, dla Norwegii 3%**.

26 W 2016 roku – 6,1% PKB, w 2024 roku – 9,0% PKB

27 W 2016 roku – 17,9% PKB, w 2024 roku – 26,6% PKB

28 W 2016 roku – 5,5% PKB, w 2024 roku – 6,1% PKB.

29 W 2016 roku – 1,1% PKB, w 2024 roku – 1,6% PKB.

30 W 2016 roku – 2,9% PKB, w 2024 roku – 1,7% PKB

31 W 2016 roku – 1,38% PKB, w 2024 roku – 0,89% PKB

32 W 2016 roku – 4,2% PKB, w 2024 rok – 1,4% PKB.

Tabela 2.3. Pieniądz gotówkowy/PKB w Bułgarii, Mołdawii, na Węgrzech, Rumunii, Danii, Szwecji, Meksyku, USA, Japonii, w strefie euro, w Polsce w latach 2001-2025

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Bułgaria ³³	19,4%	19,1%	20,7%	22,0%	22,4%	22,7%	22,9%	21,6%	19,0%	19,2%	18,8%	20,1%	21,6%	23,6%	24,8%	26,2%	26,9%	27,8%	28,1%	31,2%	31,4%	29,0%	28,7%	27,5%	-
Mołdawia ³⁴	9,6%	10,1%	9,9%	11,6%	12,1%	11,5%	12,5%	12,0%	14,6%	11,7%	11,0%	12,5%	14,7%	13,3%	10,6%	10,9%	10,8%	11,1%	11,1%	14,9%	13,1%	12,5%	12,7%	13,6%	-
Węgry ³⁵	-	-	7,0%	6,4%	7,1%	7,6%	8,0%	7,8%	7,7%	8,1%	9,0%	8,8%	9,9%	10,8%	11,7%	12,0%	12,4%	13,1%	12,9%	14,3%	13,5%	12,2%	10,5%	10,6%	-
Rumunia ³⁶	3,0%	3,0%	3,0%	3,1%	4,0%	4,4%	5,0%	4,7%	4,5%	5,0%	5,2%	5,1%	5,5%	6,0%	6,5%	7,3%	7,4%	7,1%	7,0%	8,3%	8,1%	7,3%	6,9%	7,2%	7,2%
Dania ³⁷	2,9%	2,8%	2,8%	2,9%	3,0%	3,0%	3,0%	2,8%	2,8%	2,9%	2,8%	2,9%	2,9%	2,9%	2,9%	2,9%	2,8%	2,8%	2,7%	2,9%	2,8%	2,4%	2,2%	1,7%	-
Szwecja ³⁸	3,9%	3,7%	3,6%	3,5%	3,4%	3,2%	3,0%	2,9%	3,0%	2,7%	2,5%	2,4%	2,2%	2,0%	1,7%	1,4%	1,2%	1,3%	1,2%	1,2%	1,1%	1,1%	0,9%	0,9%	-
Meksyk ³⁹	2,7%	3,0%	3,2%	3,3%	3,4%	3,5%	3,6%	3,8%	4,2%	4,3%	4,4%	4,4%	4,7%	5,1%	5,7%	6,1%	6,1%	6,2%	6,2%	7,9%	8,3%	8,4%	8,5%	9,0%	9,2%
Maroko ⁴⁰	15,0%	15,1%	15,2%	15,2%	16,3%	18,1%	18,5%	17,9%	18,3%	18,4%	19,3%	19,3%	19,1%	17,9%	17,9%	18,6%	19,0%	19,5%	20,2%	26,1%	25,1%	26,6%	26,6%	25,9%	-
USA	5,3%	5,5%	5,6%	5,6%	5,4%	5,3%	5,1%	5,4%	5,8%	5,9%	6,2%	6,5%	6,6%	6,9%	7,1%	7,4%	7,6%	7,7%	7,8%	9,1%	8,8%	8,3%	7,9%	7,6%	7,5%
Japonia	12,3%	13,3%	13,6%	13,6%	13,9%	14,1%	14,2%	14,4%	15,4%	15,4%	16,0%	16,4%	16,6%	16,7%	17,0%	17,5%	18,0%	18,5%	18,7%	20,3%	20,3%	20,4%	19,3%	18,2%	17,2%
euro ⁴¹	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9,2%	9,6%	9,9%	10,0%	9,9%	10,1%	10,2%	11,9%	11,8%	11,3%	10,6%	10,3%	-
Polska	4,9%	5,2%	5,8%	5,4%	5,8%	6,4%	6,5%	7,0%	6,5%	6,4%	6,5%	6,3%	7,0%	7,6%	8,3%	9,3%	9,2%	9,5%	9,7%	13,0%	12,8%	11,4%	10,6%	10,9%	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych publikowanych przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy

33 Lew bułgarski (BGN)

34 Lej mołdawski (MDL)

35 Forint węgierski (HUF)

36 Lej rumuński (RON)

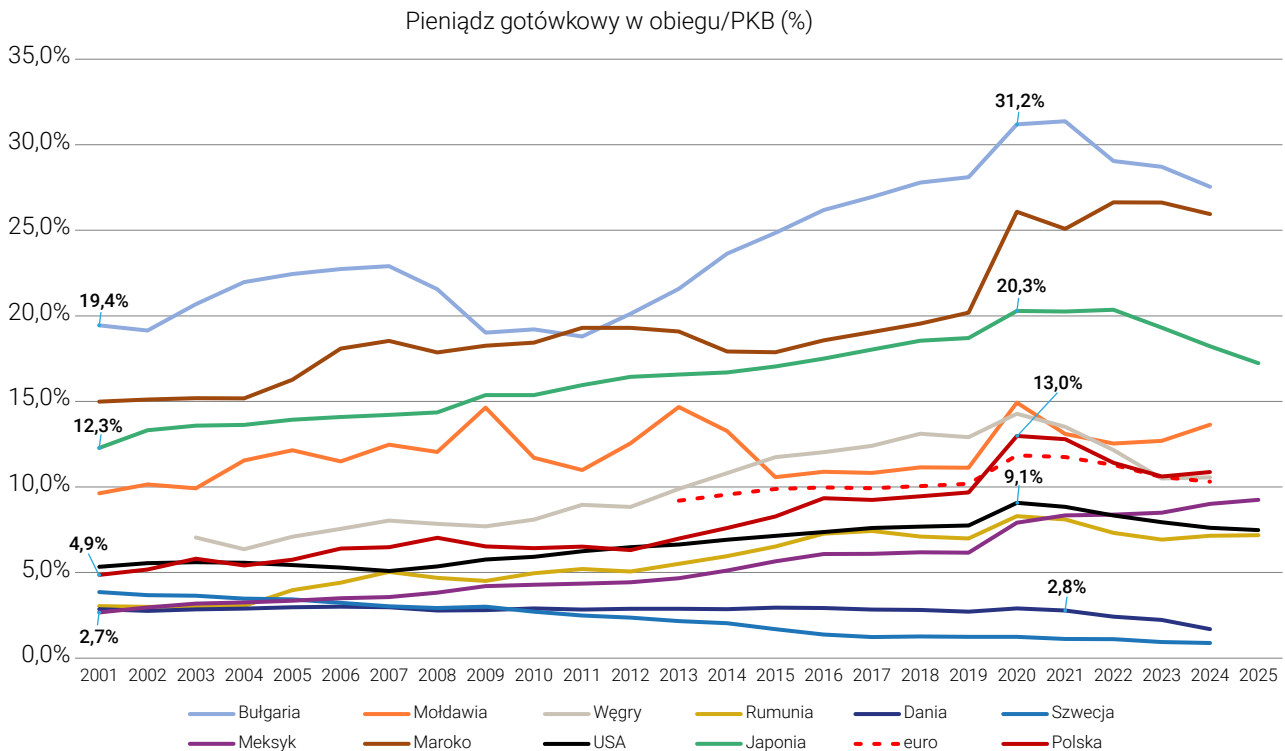
37 Korona duńska (DDK)

38 Korona szwedzka (SEK)

39 Peso meksykańskie (MXN)

40 Dirham marokański (MAD)

41 Waluta 20 krajów europejskich

Wykres 2.3. Pieniądz gotówkowy/PKB w Bułgarii, Mołdawii, na Węgrzech, Rumunii, Danii, Szwecji, Meksyku, USA, Japonii, w strefie euro, w Polsce w latach 2001-2025

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych publikowanych przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy

2.3. Przyczyny wzrostu popytu na pieniądz gotówkowy w czasach globalnych napięć

Wyniki analizy przedłożonej w rozdziale 2.1. i 2.2. znajdują potwierdzenie w licznych badaniach przeprowadzonych m.in. przez F. Faella, A. Perez (2025), N. Bartsch, G. Rösl, F. Seitz (2025), G. Rösl, F. Seitz (2024), J. Pietruchę, M. Gulewicza (2022), J. Pietruchę (2021), A. Perez (2021), R. Kotkowskiego, M. Polasika (2021) oraz Bech, Faruqui, Ougaard, Picillo (2018). Autorzy przywołanych opracowań dowodzą, iż od ponad dwóch dekad popyt na pieniądz gotówkowy, w sposób szczególny w krajach rozwiniętych rośnie⁴². Mówi się o procesach odrodzenia (*ang. resurgence*) pieniądza gotówkowego⁴³. Z wyjątkiem krajów skandynawskich tj. Norwegii, Szwecji oraz Izraela (Claussen, Segendorf, Seitz 2023, Pietrucha 2021, Bech, Faruqui, Ougaard, Picillo 2018) pieniądz

gotówkowy w obiegu w produkcie krajowym brutto niemal wszystkich krajów wykazywał trend rosnący. Należy podkreślić, iż równoległe z opisanym zjawiskiem odnotowuje się inny trend. Za sprawą rewolucji cyfrowej tj. rozwoju technologii cyfrowych w finansach rośnie wolumen płatności bezgotówkowych. Cyfrowe instrumenty płatnicze (*ang. digital payments instruments*) wypierają płatności gotówkowe (*ang. shift from cash to cashless infrastructure*)⁴⁴. Mamy więc do czynienia ze zjawiskiem wzrostu popytu na pieniądz gotówkowy pomimo zachodzących zmian w rozwoju cyfrowych instrumentów płatniczych. Literatura przedmiotu określa tę sytuację jako paradoks gotówki (*ang. cash paradox*, por. Bartsch, Rösl, F. Seitz 2025; Faella, Perez 2025; Claussen, Segendorf, Seitz 2023; Perez 2021; Pietrucha 2021)⁴⁵.

42 Bartsch, Rösl i Seitz (2025) weryfikowali zmiany w popycie na pieniądz gotówkowy w 16 krajach w latach 1990-2022. J. Pietrucha (2021) przeprowadził badania na 82 krajach w okresie 2001-2020.

43 Pojęcie *odrodzenie pieniądza gotówkowego* zostało użyte przez M. Bech, U. Faruqui, F. Ougaard, C. Picillo (2018).

44 Obserwowany jest wyraźny wzrost znaczenia płatności elektronicznych prowadzący do stopniowego ograniczania roli gotówki w funkcji płatniczej (Bech et al., 2018, Harasim, 2016).

45 Komitet ds. płatności i infrastruktury rynkowej Banku Rozrachunków Międzynarodowych (CPMI) potwierdza, iż od 2007 roku zarówno płatności pieniądzem gotówkowym i kartami płatniczymi rosną (Bech, Faruqui, Ougaard, Picillo 2018).

Należy zauważyć, iż rosnący od ponad dwóch dekad popyt na pieniądź gotówkowy (przy jednocześnie rosnących obrotach w wolumenie płatności bezgotówkowych) musi mieć istotną przyczynę strukturalną⁴⁶. Pierwszym najczęściej podnoszonym wyjaśnieniem jest obniżenie nominalnych stóp procentowych jako celowej polityki władz pieniężnych (Pietrucha 2021). Polityka niskich stóp procentowych połączona z tzw. luzowaniem ilościowym została wprowadzona przez większość krajów rozwiniętych po kryzysie finansowym z 2008 r. W wyniku obniżenia do bliskich zer, a nawet ujemnych stóp procentowych zmniejsza się koszt alternatywny utrzymywania pieniądza gotówkowego. Popyt na pieniądź gotówkowy rośnie.

J. Pietrucha (2021) jednocześnie podkreśla, iż wzrost popytu na pieniądź gotówkowy może mieć również swoją przyczynę w kryzysie sfery realnej (stagnacji gospodarczej) czyli długoterminowym trendzie malejącej realnej stopy procentowej. Spadek długoterminowej stopy procentowej i stóp zwrotu z inwestycji w wielu krajach rozpoczął się od lat 90-tych, a w niektórych krajach nawet od lat 80 tych.

Inne wyjaśnienie koncentruje się na zjawiskach kryzysowych mających charakter systemowy (Bartzch, G. Rösl, F. Seitz 2025; Faella, Perez 2025). I tu wymieniana jest zdarzenia natury politycznej (wojny, konflikty zbrojne), działania tzw. siły wyższej (pandemia, huragany, pożary, powodzie), kryzysy energetyczne i finansowe. Zdarzenia te skutkowały przerwaniem ciągłości infrastruktury płatniczej (*ang. digital /cashless payment infrastructure*). Płatności bezgotówkowe stały się wówczas niemożliwe. Perez (2021) i Rösl, Seitz (2024) dowodzili, iż rozpoznany wzrost popytu na pieniądź gotówkowy nie wynika z potrzeb bieżących transakcji, ale jest podyktowany wolą posiadania fizycznego środka płatniczego w celu realizacji odroczonej płatności na wypadek zajścia nieprzewidzianych okoliczności (*ang. precautionary cash holdings*).

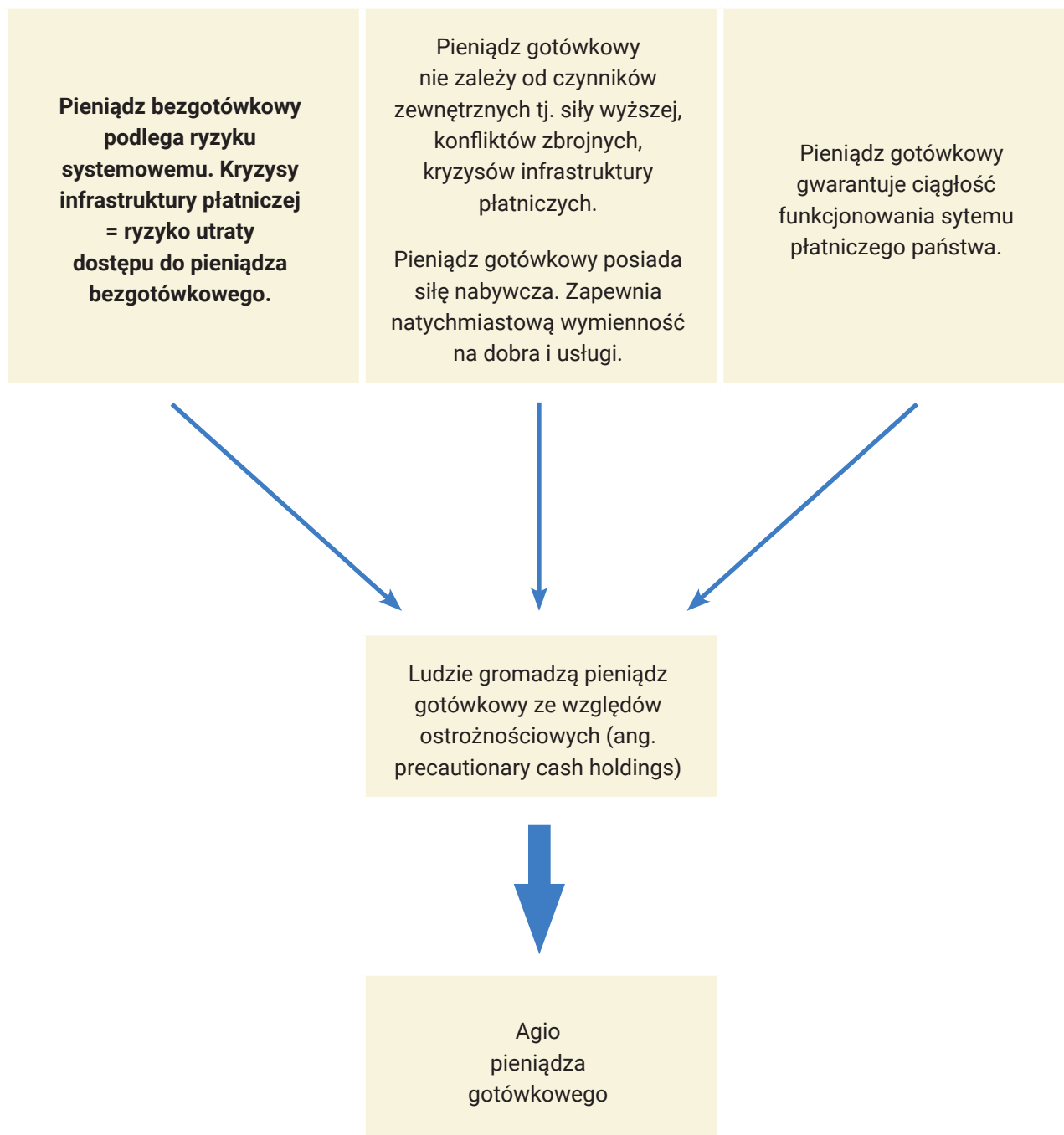
W literaturze pojawia się również wątek utraty zaufania do systemu bankowego po wielkim kryzysie finansowym, który rozpoczął się w 2008 roku. Doprowadził on, po raz pierwszy od załamania się systemu z Bretton Woods w 1971 roku, do niestabilności systemu finansowego krajów rozwiniętych. Popyt na pieniądź bankowy został przeniesiony m.in. na pieniądź gotówkowy, który nie jest wykorzystywany do celów transakcyjnych, ale jawi się jako środek tezauryzacji (*ang. store of value*), por Clausen, Segendorf, Seitz (2023).

Autorzy niniejszego raportu zwracają uwagę, iż zjawisko rosnącego popytu na pieniądź gotówkowy odbywa się równolegle z procesami związanymi z rewolucją cyfrową. Cyfryzacja wchodzi niemal do każdego sektora gospodarki, w tym do sektora finansowego. Pojawiają się coraz częściej kryzysy infrastruktury płatniczej (brak prądu), przestoje usług telekomunikacyjnych, nieuprawniony dostęp do kont cyfrowych, ataki hakerskie, kradzież danych, kradzież tożsamości i zagrożenia utratą prywatności transakcji płatniczych. W sytuacjach przerw w dostawach energii elektrycznej/ awarii czytników kart płatniczych obsługa transakcji płatniczych staje się niemożliwa. Zdarzenia te zwiększają powszechną świadomość ryzyka związanego z możliwą utratą dostępu do zasobów pieniądza bezgotówkowego. Pieniądź gotówkowy mający postać materialną staje się gwarancją ciągłości systemów płatniczych. Uczestnicy wymiany gromadzą pieniądź gotówkowy ze względów ostrożnościowych (na wypadek zdarzenia o charakterze siły wyższej). Co więcej ludzie zaczynają doceniać pieniądź gotówkowy jako gwarancja anonimowości i wolności gospodarczej. W efekcie część oszczędności jest przechowywana w pieniądzu gotówkowym, poza systemem bankowym. Waga pieniądza gotówkowego wzrasta. Pieniądź gotówkowy zyskuje na znaczeniu. Zjawisko to możemy nazwać **cash agio** (schemat 2.2).

46 A. Z. Perez (2021) dowodzi, iż zrozumienie przyczyny wzrostu popytu na pieniądź gotówkowy (banknoty w obiegu) jest kluczowe dla określenia zadań statutowych banków centralnych związanych z polityką pieniężną i zarządzaniem płynnością i zabezpieczeniem ciągłości funkcjonowania systemu płatniczego państw.

Schemat 2.2. Popyt na pieniądź gotówkowy w czasach globalnych napięć (XXI w.)

Źródło: Opracowanie własne

Rozdział III. Pieniądz gotówkowy jako środek płatniczy w Polsce

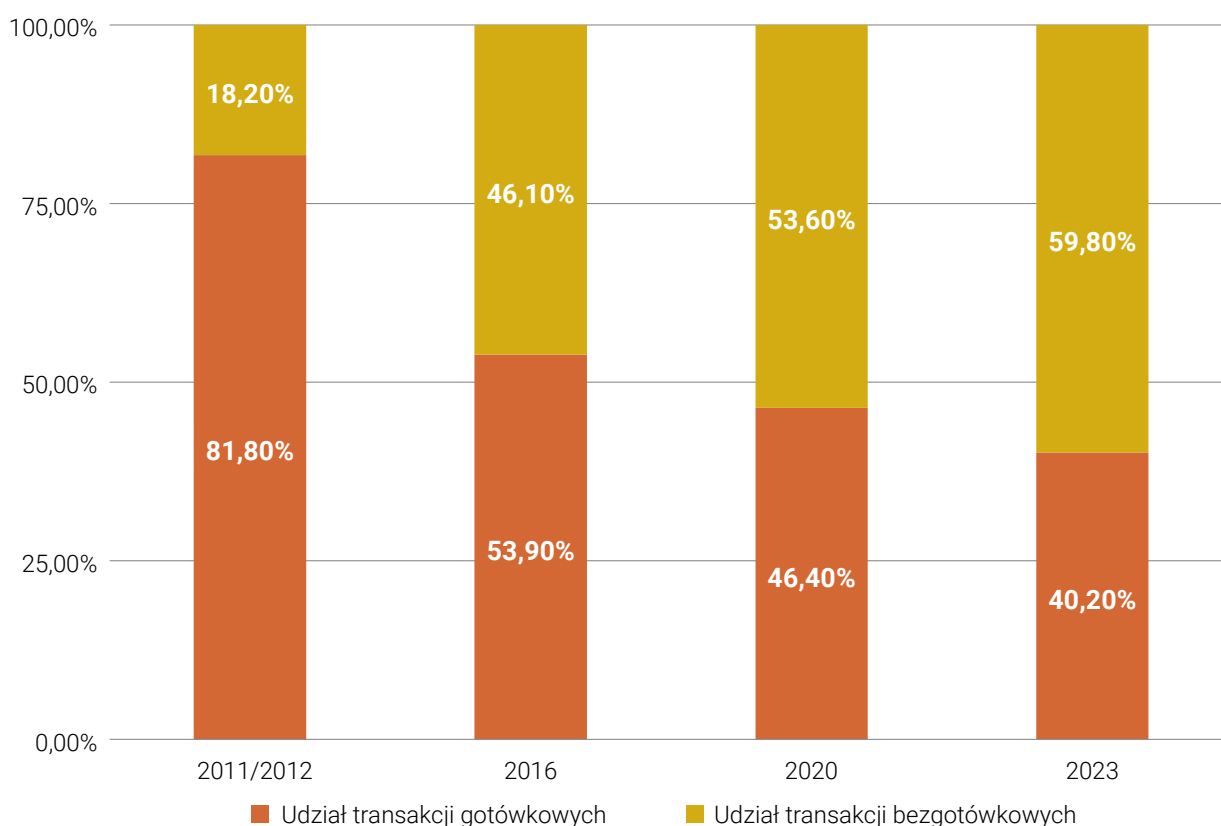

3.1. Trendy w zwyczajach płatniczych

Bezpośrednim efektem postępującej cyfryzacji oraz innowacji technologicznych w zakresie płatności elektronicznych jest systematyczny spadek znaczenia pieniądza gotówkowego jako podstawowego środka płatniczego [Pietrucha 2023]. Z przeprowadzonych przez NBP w latach 2012–2023 badań dzienniczkowych⁴⁷ wynika istotny spadek

wykorzystania gotówki w realizacji transakcji, zarówno pod względem ich liczby (wykres 3.1), jak i wartości (wykres 3.2). Udział liczby transakcji gotówkowych we wszystkich transakcjach w fizycznych punktach handlowo-usługowych, urzędach i P2P zmniejszył się z 81,8% w 2012 roku do 40,2% w roku 2023. Analogicznie, udział wartości transakcji gotówkowych obniżył się z 63,7% do 28,1% w tym samym okresie.

Wykres 3.1. Udziały transakcji gotówkowych i bezgotówkowych w ogólnej liczbie transakcji w fizycznych punktach handlowo-usługowych, urzędach i P2P w latach 2012-2023

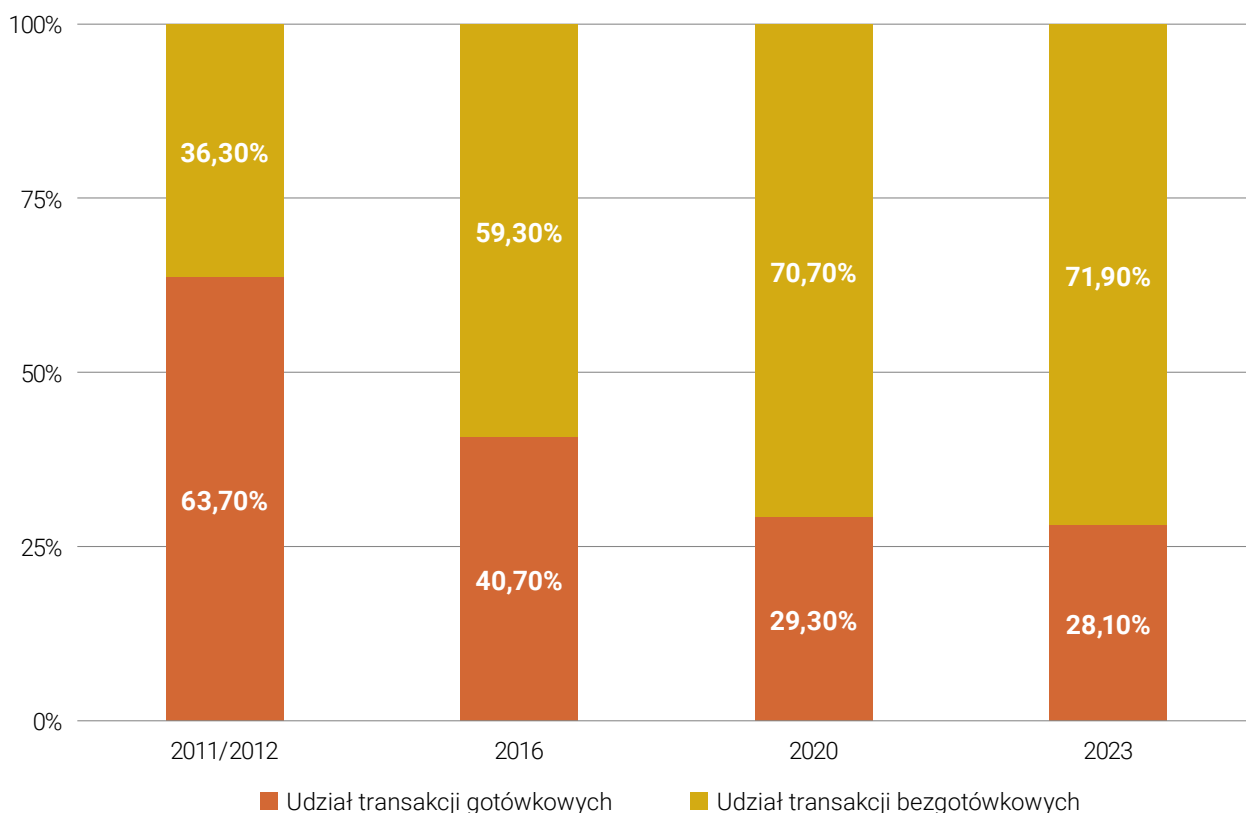
Źródło: NBP 2024, *Zwyczaje płatnicze w Polsce w 2023 r.*, s. 18

47 W latach 2012-2023 Narodowy Bank Polski przeprowadził 4 badania dotyczące zwyczajów płatniczych Polaków. Poszczególne edycje badania odbyły się na przełomie roku 2011/2012 oraz w latach 2016, 2020 oraz 2023. Celem tych badań było rozpoznanie metod dokonywania płatności detalicznych oraz skali wykorzystania gotówki oraz instrumentów bezgotówkowych w transakcjach płatniczych. Badanie składa się z dwóch części, tj. ankiety oraz trzydniowego dzienniczka płatności. W ramach ankiety respondenci wskazują m.in. na metody płatności, z których skorzystali przynajmniej raz w ciągu ostatnich 12 miesięcy poprzedzających badanie, podpytywani są również o postrzeganie różnych cech gotówki oraz bezgotówkowych instrumentów płatniczych oraz sposób pozyskiwania, wykorzystywania i przechowywania gotówki. Natomiast celem dzienniczka płatności jest skonfrontowanie deklaracji w zakresie wybranych preferencji płatniczych z rzeczywistymi zachowaniami respondentów. Dzienniczek wymaga zarejestrowania m.in. kwoty gotówki posiadanej na początku

badania, wszystkich zdarzeń pozyskania gotówki w trakcie badania, wszystkich przeprowadzonych transakcji płatniczych (w fizycznych punktach handlowo-usługowych, urzędach oraz z innymi osobami, tzw. transakcje P2P, jak również w handlu internetowym, czy też w celu realizacji opłat cyklicznych tj. opłacenie rachunków), dalej kwoty gotówki odłożonej w trakcie badania oraz stanu posiadania gotówki na końcu badania. Ostatnie badanie zostało przeprowadzone w okresie od 16 września do 16 października 2023 r. na reprezentatywnej próbie 1254 respondentów w wieku 15 i więcej lat. NBP opracował kwestionariusz ankietowy oraz dzienniczek płatności, natomiast badanie terenowe mające na celu pozyskanie danych od respondentów przeprowadził podmiot zewnętrzny. Metodyka przeprowadzonego przez NBP badania umożliwia porównanie wyników z badaniem zwyczajów płatniczych z poprzedniej edycji oraz z analogicznymi badaniami innych europejskich banków centralnych, w szczególności zrealizowanymi przez Europejski Bank Centralny we wszystkich krajach strefy euro.

Wykres 3.2. Udziały transakcji gotówkowych i bezgotówkowych w ogólnej wartości transakcji w fizycznych punktach handlowo-usługowych, urzędach i P2P w latach 2012-2023

Źródło: NBP 2024, Zwyczaje płatnicze w Polsce w 2023 r., s. 19

Wykorzystanie poszczególnych metod płatniczych różni się w zależności od wieku i wykształcenia. Płatności bezgotówkowe są najczęściej wybierane przez osoby w wieku 25-39 lat (77,1% liczby oraz 84,7% wartości transakcji, por. wykresy 3.3 i 3.4) oraz 40-54 lata (66,9% liczby oraz 77,3% wartości transakcji) oraz z wykształceniem wyższym (72,8% liczby oraz 84,7% wartości transakcji) i średnim (62,7% liczby oraz 76,6% wartości transakcji). Natomiast płatności gotówkowe przeważają wśród osób z wykształceniem podstawowym i gimnazjalnym (73,8% liczby oraz 77,2% wartości transakcji) oraz zasadniczym (56,8% liczby oraz 41% wartości transakcji), są również dominującym środkiem płatniczym wśród grup wiekowych 55-64 lata (59,2% liczby oraz 46,4% wartości transakcji) oraz 65 lat i więcej (66,9% liczby oraz 53,2% wartości transakcji). Miejsce zamieszkania w mniejszym zakresie wpływa na zwyczaje płatnicze, przy czym mieszkańcy małych miast wyróżniają się korzystając częściej z gotówki (52,9% liczby oraz 39,4% wartości transakcji).

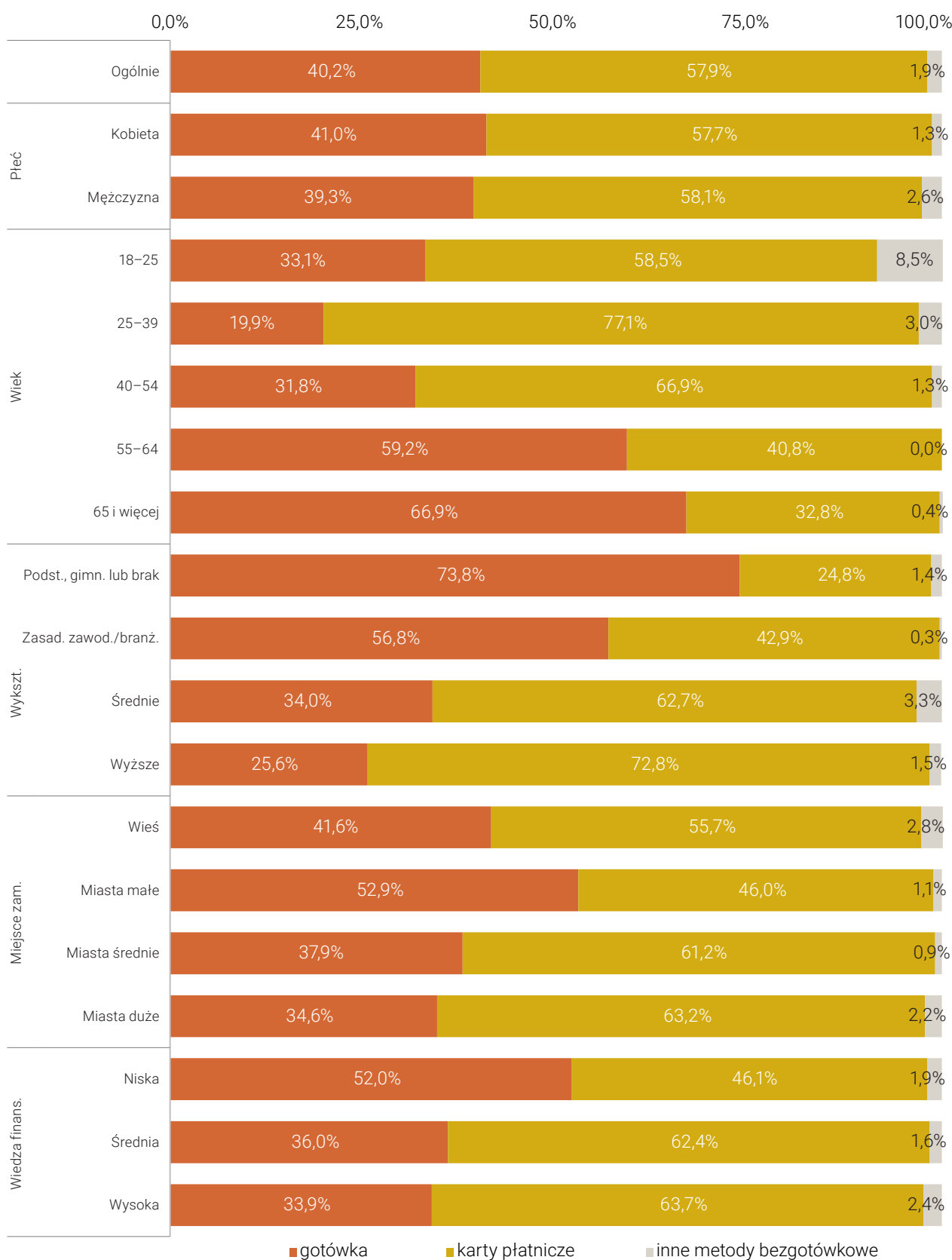
Podobne zmiany preferencji płatniczych odnotowuje się w krajach strefy euro. W zakresie liczby reali-

zowanych transakcji, udział gotówki zmniejszył się z 79% w 2016 r. do 52% w 2024 r., (wykres 3.5). Pod względem wartości transakcji udział gotówki spadł z 54% w 2016 roku do 39% w 2024 roku. Należy jednak zauważyć, iż nakreślony trend spadkowy w strefie euro ma inny przebieg aniżeli w Polsce. Udział płatności gotówkowych maleje w tempie szybszym niż w Polsce⁴⁸.

W 2024 roku, w 11 spośród 20 krajów strefy euro gotówka była najczęściej stosowaną metodą płatności w fizycznych punktach sprzedaży (wykres 3.6).

W Niemczech, Grecji, Hiszpanii, Chorwacji, we Włoszech, na Litwie, Malcie, w Austrii, Portugalii, Słowenii, Słowacji liczba płatności gotówkowych w punk-

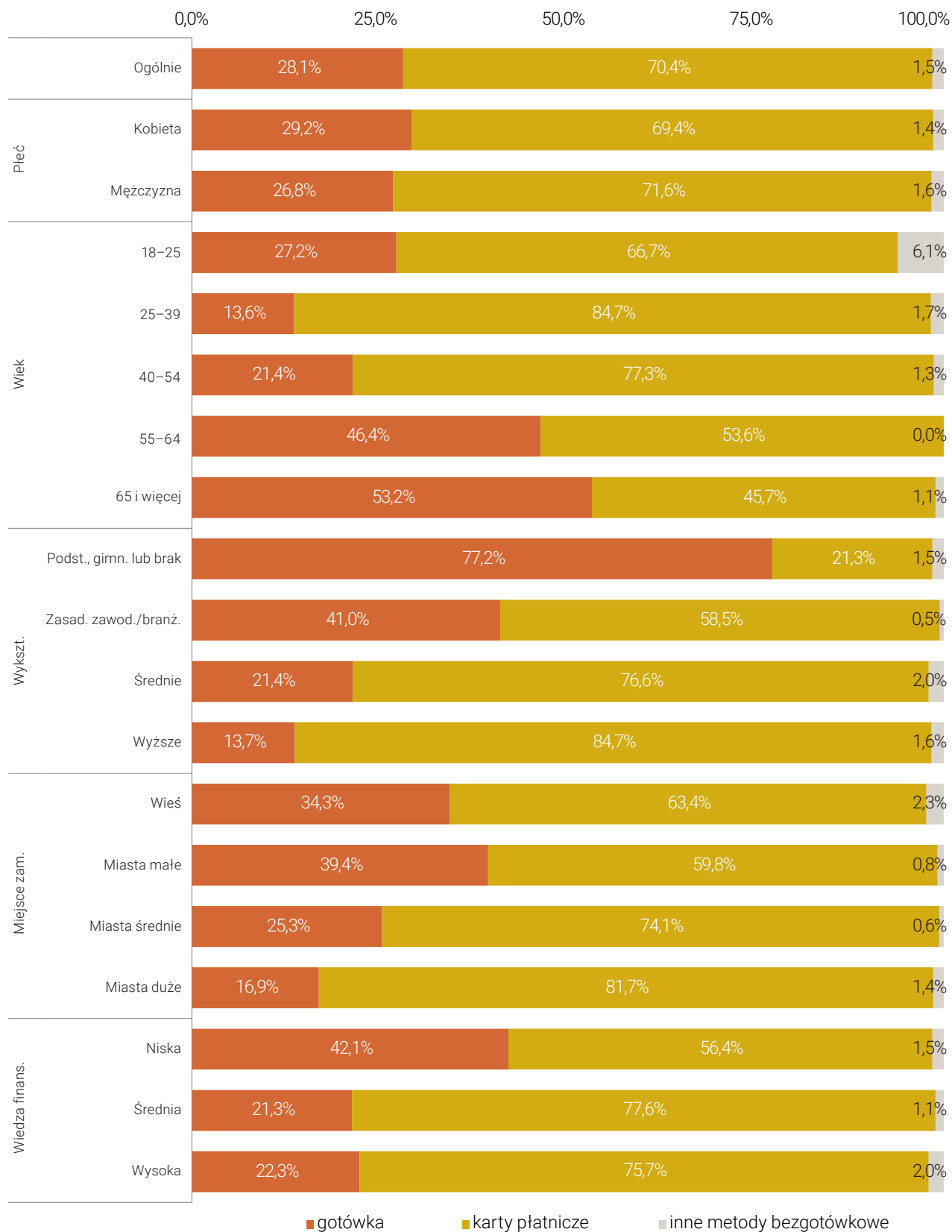
⁴⁸ W latach 2019, 2022 oraz 2024 Europejski Bank Centralny koordynował proces zbierania danych w 18 krajach strefy euro, czyli we wszystkich poza Niemcami i Niderlandami. Deutsche Bundesbank (2024) oraz De Nederlandsche Bank wraz z Dutch Payments Association (2024) zebrały dane samodzielnie, jednak ich kwestionariusze były w dużej mierze zharmonizowane z wykorzystywanymi w pozostałych krajach.

Wykres 3.3. Udziały gotówki i bezgotówkowych instrumentów płatniczych w łącznej liczbie transakcji w fizycznych PHU, urzędach oraz P2P w podziale na cechy demograficzne

Źródło: NBP 2024, Zwyczaje płatnicze w Polsce w 2023 r., s. 17

Wykres 3.4. Udziały gotówki i bezgotówkowych instrumentów płatniczych w łącznej wartości transakcji w fizycznych PHU, urzędach oraz P2P w podziale na cechy demograficzne

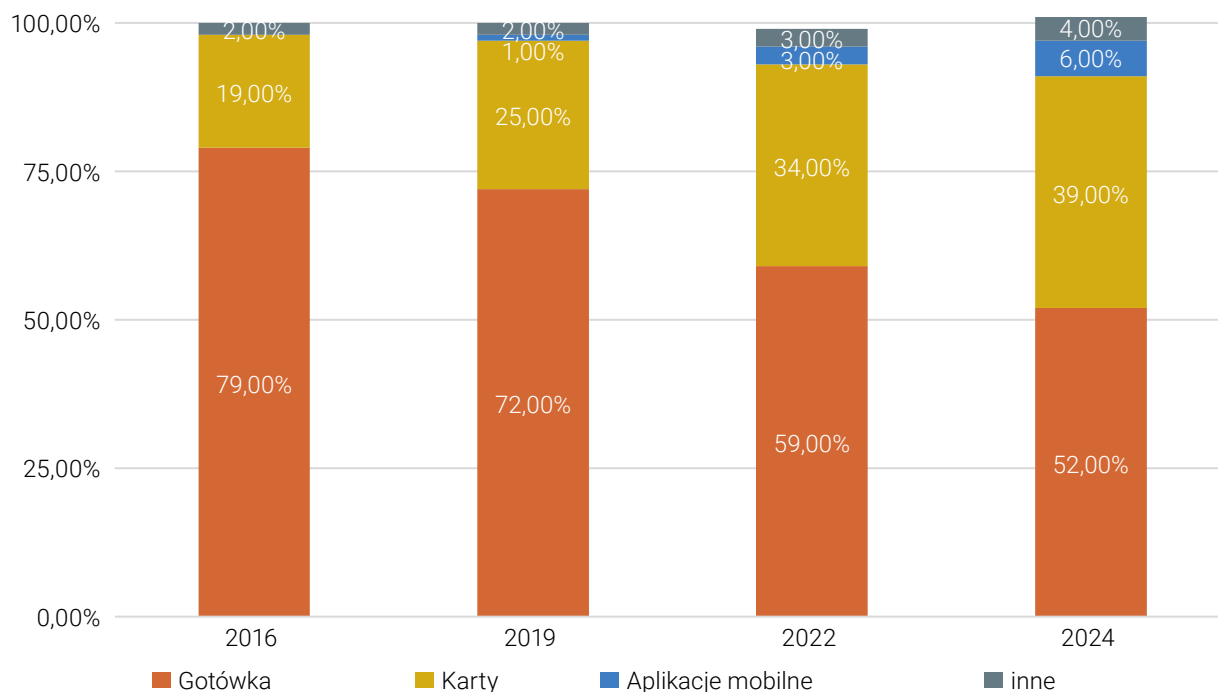

Źródło: NBP 2024, Zwyczaje płatnicze w Polsce w 2023 r., s. 18

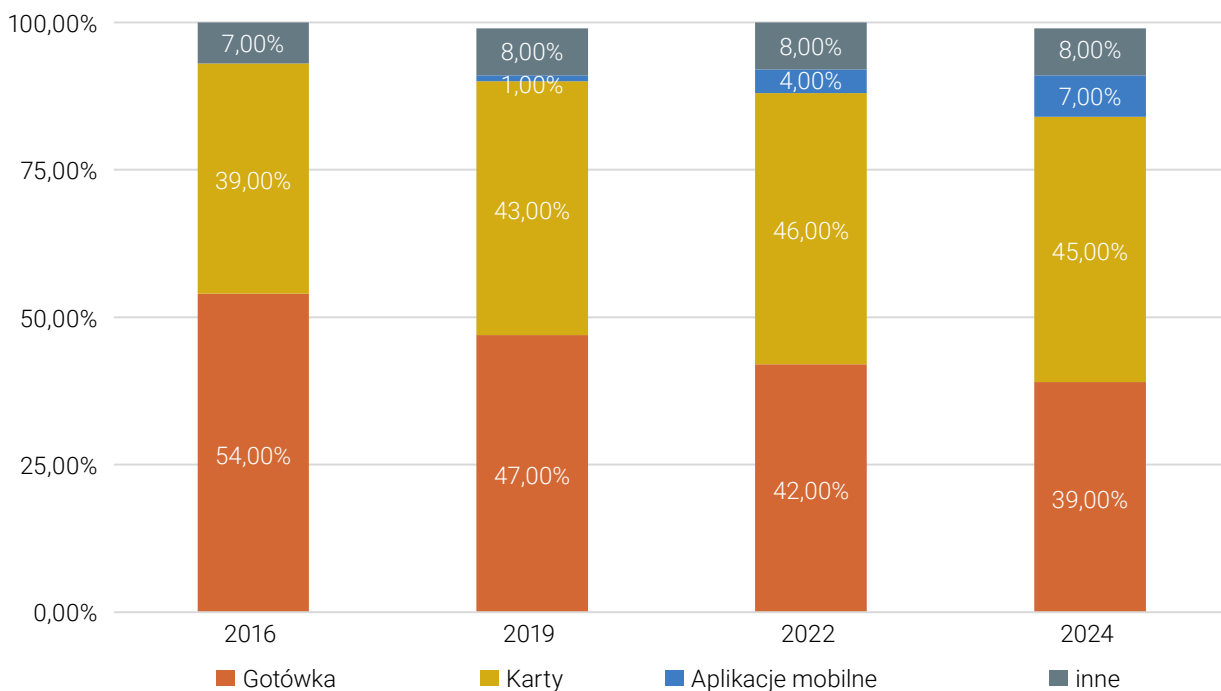

Wykres 3.5. Udział instrumentów płatniczych wykorzystywanych w punktach sprzedaży w strefie euro w latach 2016–2024

a) wg liczby transakcji

b) wg wartości transakcji

Źródło: ECB 2024, Study on the payment attitudes of consumers in the euro area (SPACE) – 2024, s.14

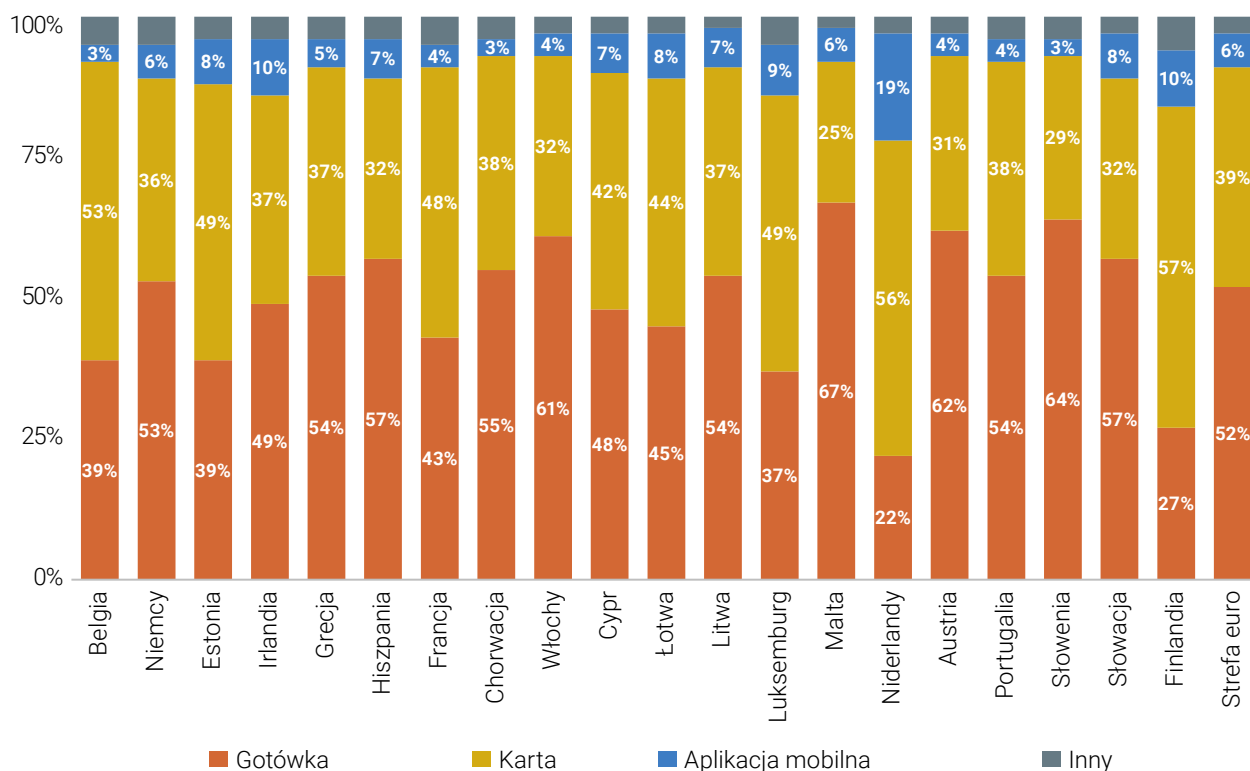
tach sprzedaży stanowiła ponad 50% płatności ogółem. Tymczasem w Niderlandach czy Finlandii wskaźnik ten wyniósł 22% i 27%. Pod względem war-

tości transakcji udział płatności gotówkowych mieści się w zakresie od 17% w Niderlandach do 59% na Litwie.

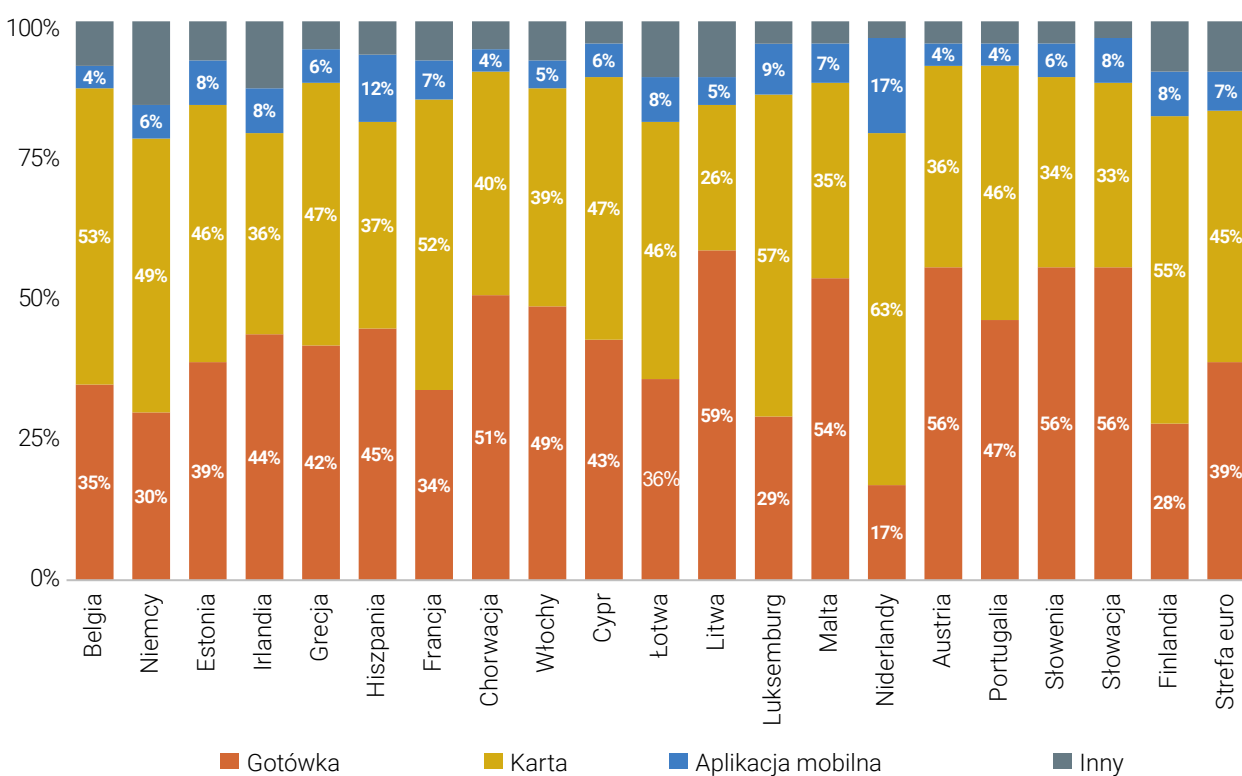

Wykres 3.6. Udział instrumentów płatniczych w łącznej liczbie oraz wartości transakcji w punktach sprzedaży (POS) w krajach członkowskich strefy euro w 2024 r.

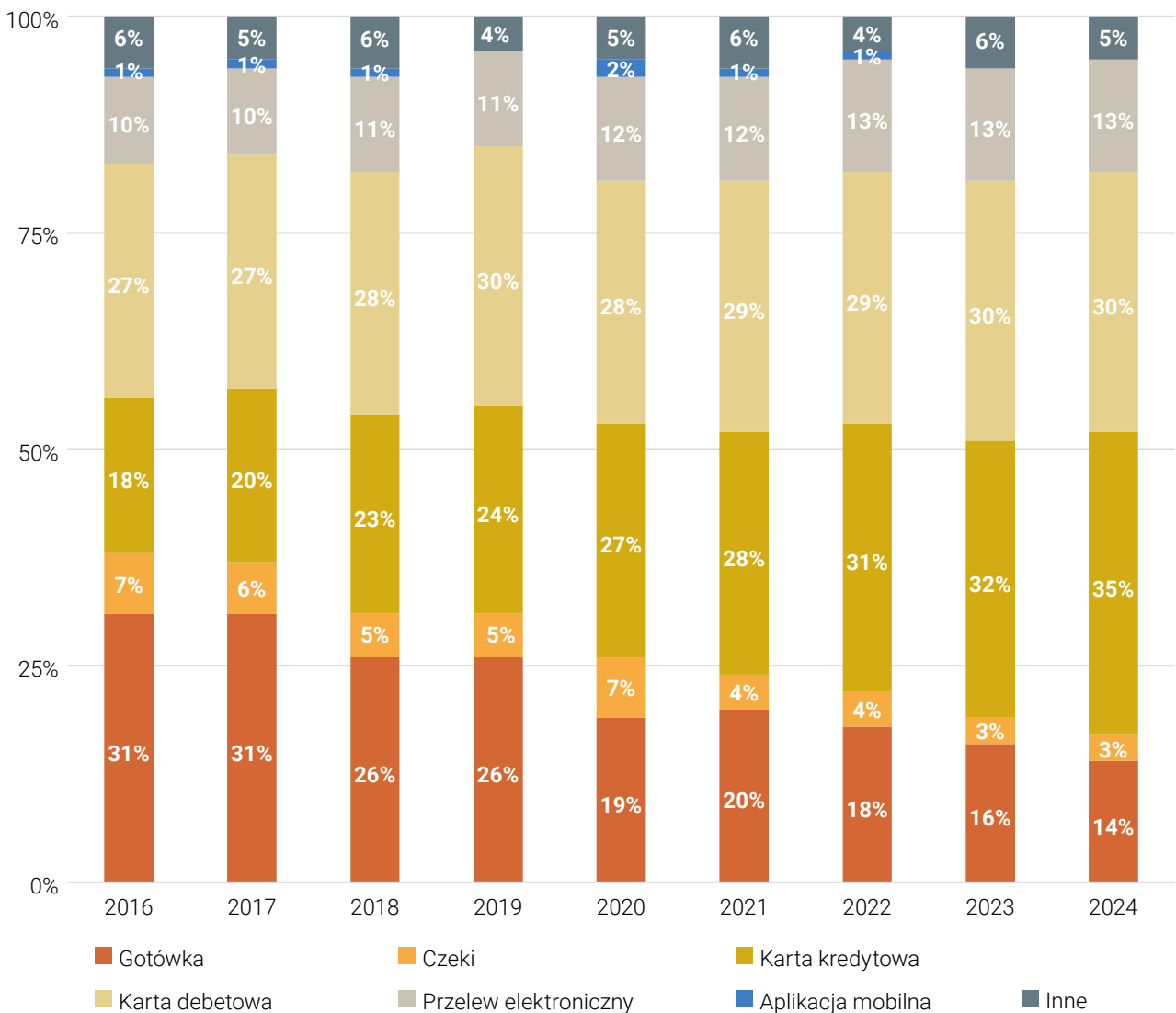
a) liczba transakcji

b) wartość transakcji

Źródło: ECB 2024, Study on the payment attitudes of consumers in the euro area (SPACE) – 2024, s.16

Wykres 3.7. Udział instrumentów płatniczych wykorzystywanych w USA w latach 2016–2024

Źródło: FED 2025, Findings from the Diary of Consumer Payment Choice, s.5

Trend spadkowy udziału płatności gotówkowych w ogólnej liczbie płatności zauważalny jest również w USA. W 2016 roku Amerykanie wykorzystywali gotówkę w prawie co trzeciej transakcji, a w 2024 roku – w już co siódmej (wykres 3.7)⁴⁹.

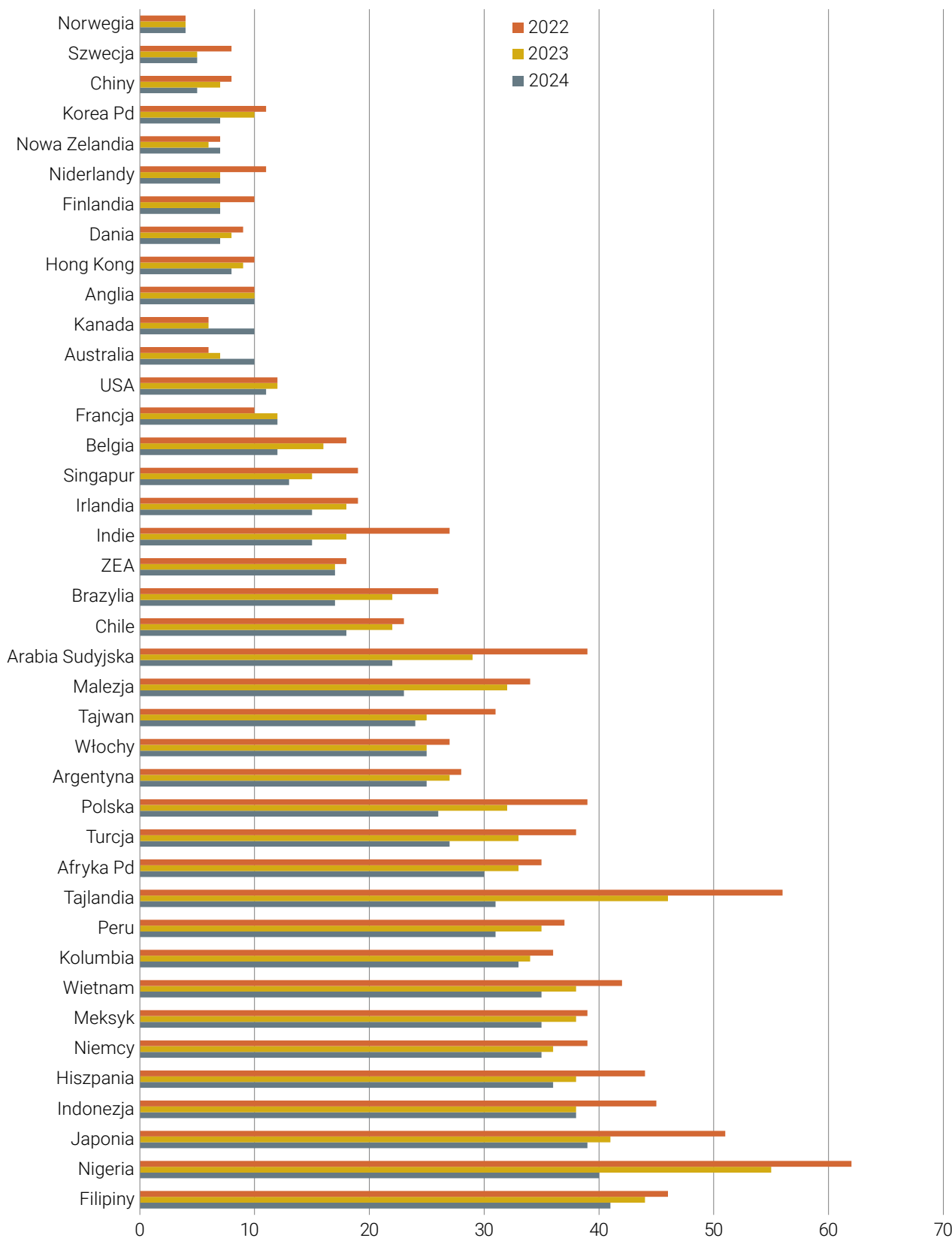
Ograniczanie roli pieniądza gotówkowego w transakcjach płatniczych oraz wzrost znaczenia płatności bezgotówkowych w fizycznych punktach sprzedaży

odnotowuje się w skali globalnej. Z opublikowanych przez Statista 2025 danych wynika, że w okresie 2022-2024 spadek wykorzystania pieniądza gotówkowego pogłębił się lub pozostał bez zmian w 37 z 40 analizowanych krajów (wykres 3.8). Jedyne zwiększenie odnotowano w Australii, Kanadzie i Norwegii, przy czym udziały płatności gotówkowych nie przekroczyły tam 10% wartości transakcji w fizycznych punktach sprzedaży.

49 Na przestrzeni lat w USA rośnie ogólnie liczba dokonywanych przez uczestników badania płatności, natomiast w kilku ostatnich badaniach ilość płatności gotówkowych pozostaje niezmienna, co oznacza wykorzystanie gotówki na stabilnym poziomie. Stąd odniesienie stałej ilości transakcji gotówkowych do coraz większej liczby wszystkich płatności skutkuje spadkiem udziału gotówki w płatnościach (FED 2025, „Findings...”, s.4)

Wykres 3.8. Udział gotówki w wartości transakcji płatniczych w fizycznych punktach sprzedaży w 40 krajach w okresie 2022-2024

3.2. Preferencje płatnicze konsumentów

Wybór metody płatności zależy od licznych czynników, które można podzielić na 7 grup [Świecka, Terefenko, Paprotny 2021], tj. (1) czynniki transakcyjne: kwota transakcji, rodzaj kupowanego towaru, miejsce zapłaty, częstotliwość dokonywania płatności w stacjonarnych punktach sprzedaży a dokonywanie płatności internetowych; (2) cechy instrumentu płatniczego: koszt jego użytkowania, tj. wygoda/łatwość użytkowania, szybkość i bezpieczeństwo; (3) satysfakcja z korzystania z wybranej metody płatności; (4) czynniki demograficzne: płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania, stan cywilny i wielkość gospodarstwa domowego, (5) znajomość metod płatności, (6) czynniki ekonomiczne: wysokość i źródło dochodu, sytuacja finansowa, oszczędności i zadłużenie, (7) pozostałe czynniki: przyzwyczajenie, łatwość kontrolowania wydatków, anonimowość, wiedza i umiejętności finansowe, skłonność sprzedawców do akceptowania płatności oraz chęci konsumentów do skorzystania z danej metody płatności. Przewiduje się, iż tempo oraz kierunek zmian w zakresie udziału płatności gotówkowych i bezgotówkowych będą wykazywać zróżnicowanie pomiędzy poszczególnymi grupami społecznymi, co wynika z odmiennych uwarunkowań społeczno-ekonomicznych oraz wpływu powyższych czynników [Pietrucha, 2023].

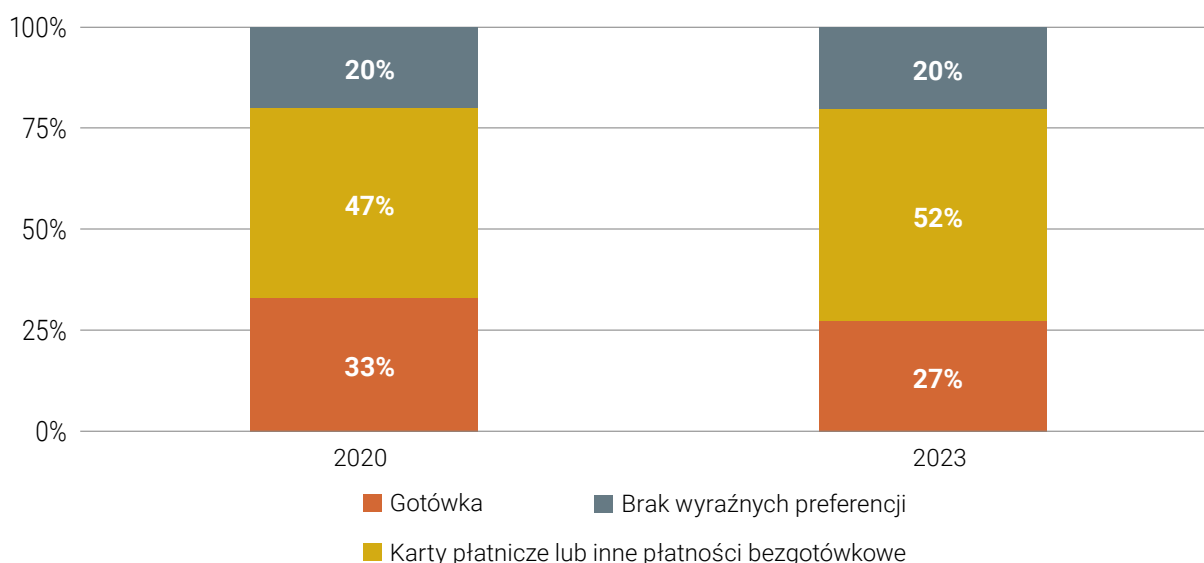
Narodowy Bank Polski w ramach zarysowanych w poprzednim rozdziale badań przeprowadził ankietę mającą na celu zweryfikowanie preferencji

płatniczych Polaków. Na wykresie 3.9 przedstawiono preferowane w Polsce metody płatności w 2020 r. i 2023 r. W 2023 roku co drugi respondent preferował korzystanie z instrumentów bezgotówkowych, natomiast prawie co czwarty opowiadał się za płatnością gotówkową. Brak wyraźnych preferencji w zakresie instrumentu płatniczego wskazywał co piąty respondent.

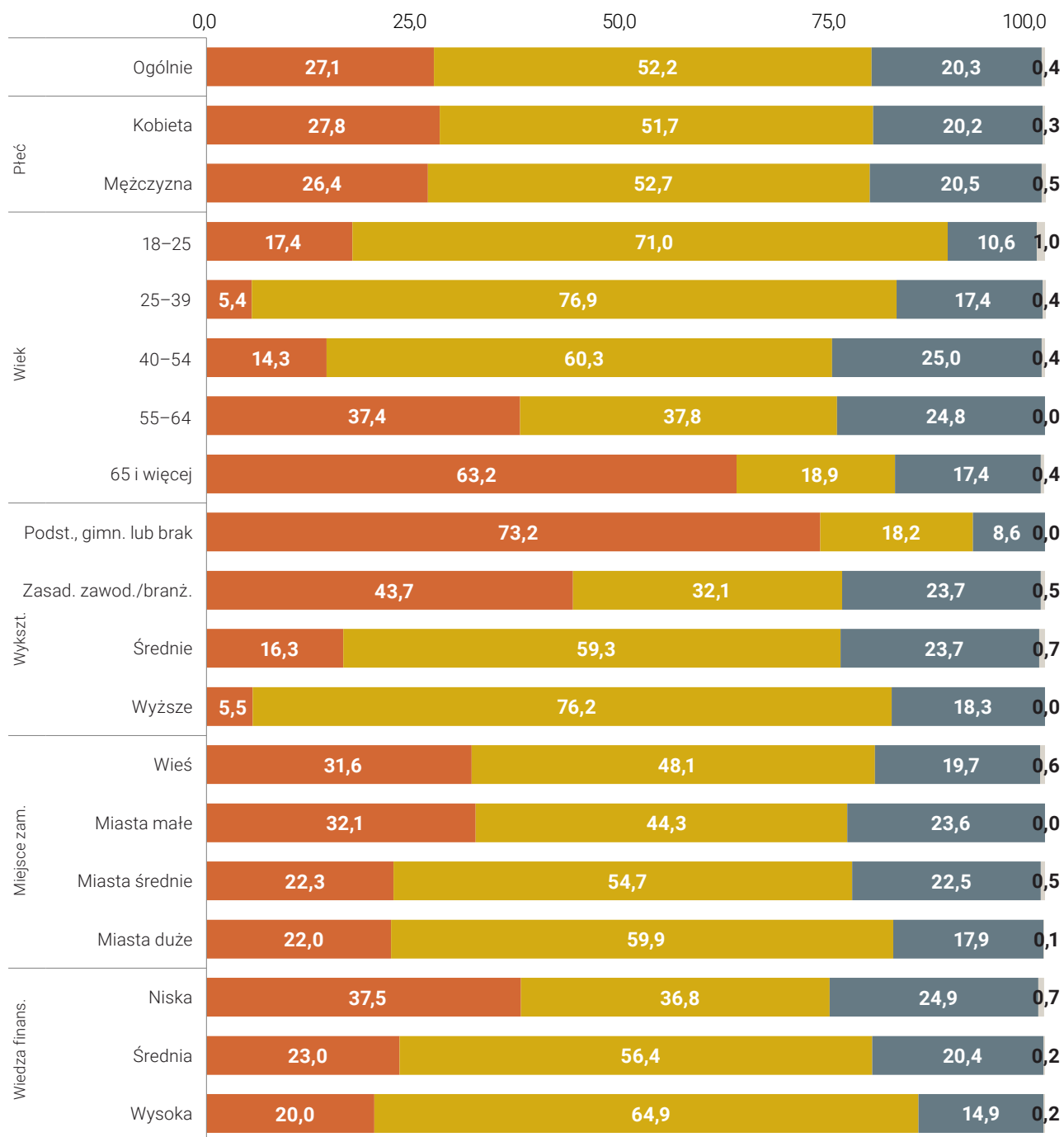
W grupach wiekowych gotówka była pierwszym wyborem dla 63,2% respondentów w wieku 65 lat i więcej (wykres 3.10), natomiast jedynie 18,9% osób w tej grupie preferowało płatności bezgotówkowe. Podobną tendencję zaobserwowano wśród osób o wykształceniu podstawowym, gimnazjalnym lub bez formalnego wykształcenia – w tej grupie 73,2% respondentów preferowało płatność gotówką.

Z badania ankietowego w zakresie deklarowanego wykorzystania różnych metod płatności w 2023 r. w okresie 12 miesięcy poprzedzających badanie dzienniczkowe wynika, że prawie wszyscy skorzystali przynajmniej raz z gotówki (96,9% respondentów, niecały 1 p.p. mniej niż w 2020 r., wykres 3.11). W podobny sposób wykorzystanie kart płatniczych deklaruje 86,5% respondentów (wzrost o 5 p.p.). Z polecenia przelewu skorzystało 67,3% ankietowanych (spadek o 2,5 p.p.). Wśród wykorzystywanych metod płatności zauważalny jest wyraźny wzrost zainteresowania płatnościami w systemie BLIK (wzrost udziału o 25,6 p.p. do 49,5%), przy istotnym spadku zastosowania polecenia zapłaty (zmiana o 22,7 p.p. z 40,5% do 17,8%). Płatności

Wykres 3.9. Preferowane przez respondentów metody płatności w Polsce w 2020 r. i 2023 r.

Źródło: NBP 2024, Zwyczaje płatnicze w Polsce w 2023 r., s. 32

Wykres 3.10. Preferowane przez respondentów metody płatności w Polsce w 2023 r.

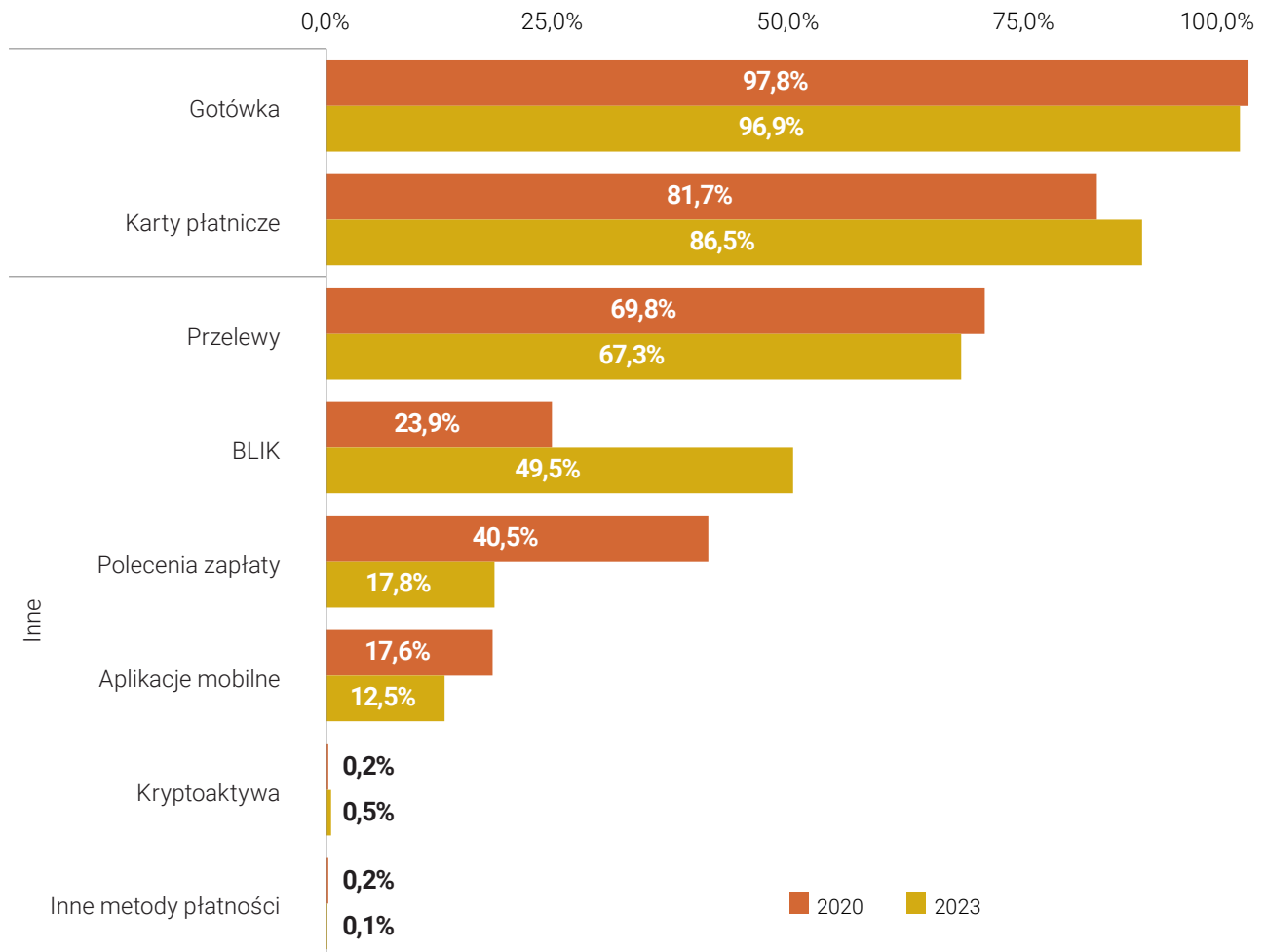
■ Gotówka (%) ■ Karty płatnicze lub inne płatności bezgotówkowe (%) ■ Brak wyraźnych preferencji (%) ■ Nie wiem (%)

Źródło: NBP 2024, Zwyczaje płatnicze w Polsce w 2023 r., s. 31

z wykorzystaniem aplikacji mobilnych zadeklarowało 12,5% respondentów (spadek o 5 p.p.).

Wśród respondentów deklarujących korzystanie wyłącznie z gotówki w okresie 12 miesięcy poprzedzających badanie, ich udział w analizowanym okresie zmniejszył się o prawie 5 p.p. do 12,7% (wykres

3.12). Zmiana dotyczyła niemal wszystkich wyodrębnionych grup respondentów, w szczególności dotyczy to osób w wieku 18-24 lat oraz powyżej 55 lat. Istotne spadki odnotowano w grupie z wykształceniem poniżej średniego, jak również mieszkających na wsi oraz w średnich i dużych miastach. Posługiwanie się gotówką nieznacznie wzrosło w przypad-

Wykres 3.11. Wykorzystanie metod płatności w ciągu ostatnich 12 miesięcy poprzedzających badanie w Polsce w 2020 r. i 2023 r.

Źródło: NBP 2024, Zwyczaje płatnicze w Polsce w 2023 r., s. 15

ku osób w wieku 40-54 lata, ze średnim wykształceniem oraz mieszkańcami małych miast.

W krajach członkowskich strefy euro preferencje w zakresie instrumentów płatniczych w punktach sprzedaży w latach 2016-2024 przedstawiono na wykresie 3.13. Wykorzystanie kart i innych metod bezgotówkowych w celu realizowania płatności preferuje ponad połowa ankietowanych (wzrost o 12 p.p. w odniesieniu do 2016 r.). Z kolei preferencje w zakresie wykorzystania wyłącznie gotówki deklaruje co piąty respondent (spadek o 10 p.p. w porównaniu do 2016 r.). Podobnie jak w 2016 r., co czwarty konsument pozostaje bez wyraźnych preferencji również w 2024 r.

Pomiędzy krajami występują różnice w preferencjach dotyczących instrumentów płatniczych (wykres 3.14). Najniższy udział respondentów prefe-

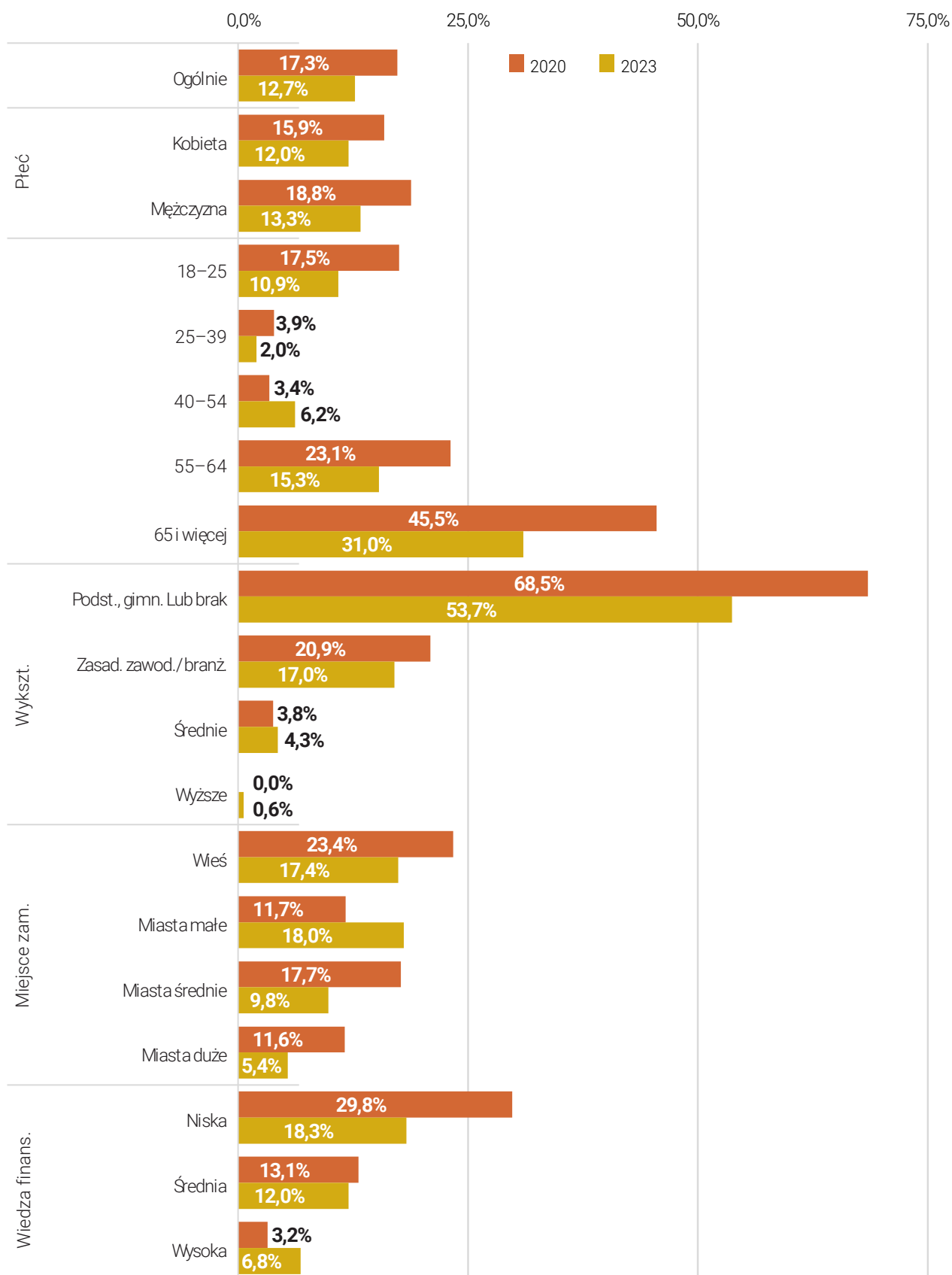
rujących gotówkę odnotowano w Finlandii (10%), a najwyższy w Austrii (38%).

Warto podkreślić, iż pomimo zmian w preferencjach dotyczących wykorzystania gotówki w ostatnich latach, pozostaje ona nadal najczęściej wykorzystywanym instrumentem płatniczym w transakcjach w punktach sprzedaży (POS) w strefie euro, stosowaną w 52% przypadków (patrz wykres 3.5). Podkreśla to różnice między deklarowanymi preferencjami konsumentów a ich rzeczywistym zachowaniem⁵⁰.

50 Pytanie, na którym opiera się to stwierdzenie, jest sformułowane w sposób ogólny („Gdyby zaoferowano Ci różne metody płatności w sklepie, którą byś wybrał/a?”) i nie rozróżnia płatności o większej i mniejszej wartości. Oznacza to, że jeśli respondenci preferowali gotówkę wyłącznie przy płatnościach niskowartościowych, ich odpowiedzi tego nie ujawniają. Innym powodem tej rozbieżności może być akceptacja różnych metod płatności przez sprzedawców.

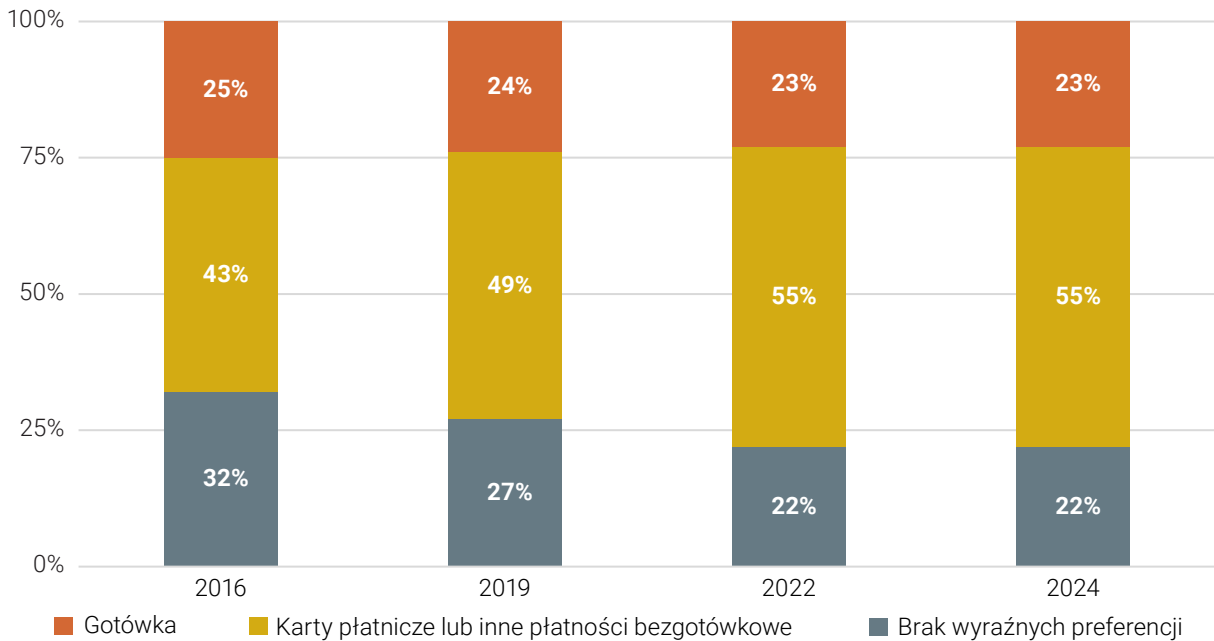

Wykres 3.12. Charakterystyka osób korzystających wyłącznie z gotówki w Polsce w 2020 r. i 2023 r.

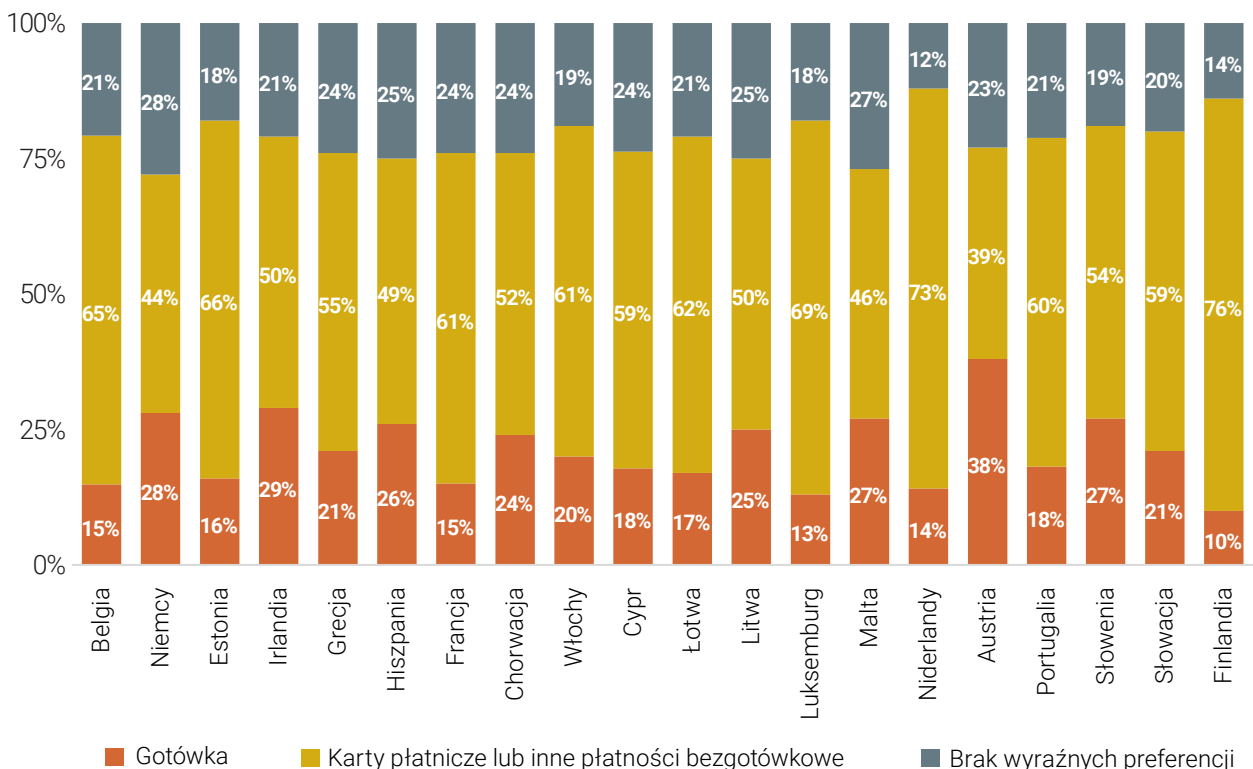

Wykres 3.13. Preferowany instrument płatniczy w punktach sprzedaży (POS), strefa euro, 2016–2024

Źródło: ECB 2024, Study on the payment attitudes of consumers in the euro area (SPACE) – 2024, s.42

Wykres 3.14. Preferowany instrument płatniczy w punktach sprzedaży w strefie euro, podział według kraju, 2024

Źródło: ECB 2024, Study on the payment attitudes of consumers in the euro area (SPACE) – 2024, s.43

Preferencje w zakresie instrumentów płatniczych w przypadku płatności osobistych w USA w latach 2016-2024 przedstawiono na wykresie 3.15. Większość konsumentów preferuje płatności bezgo-

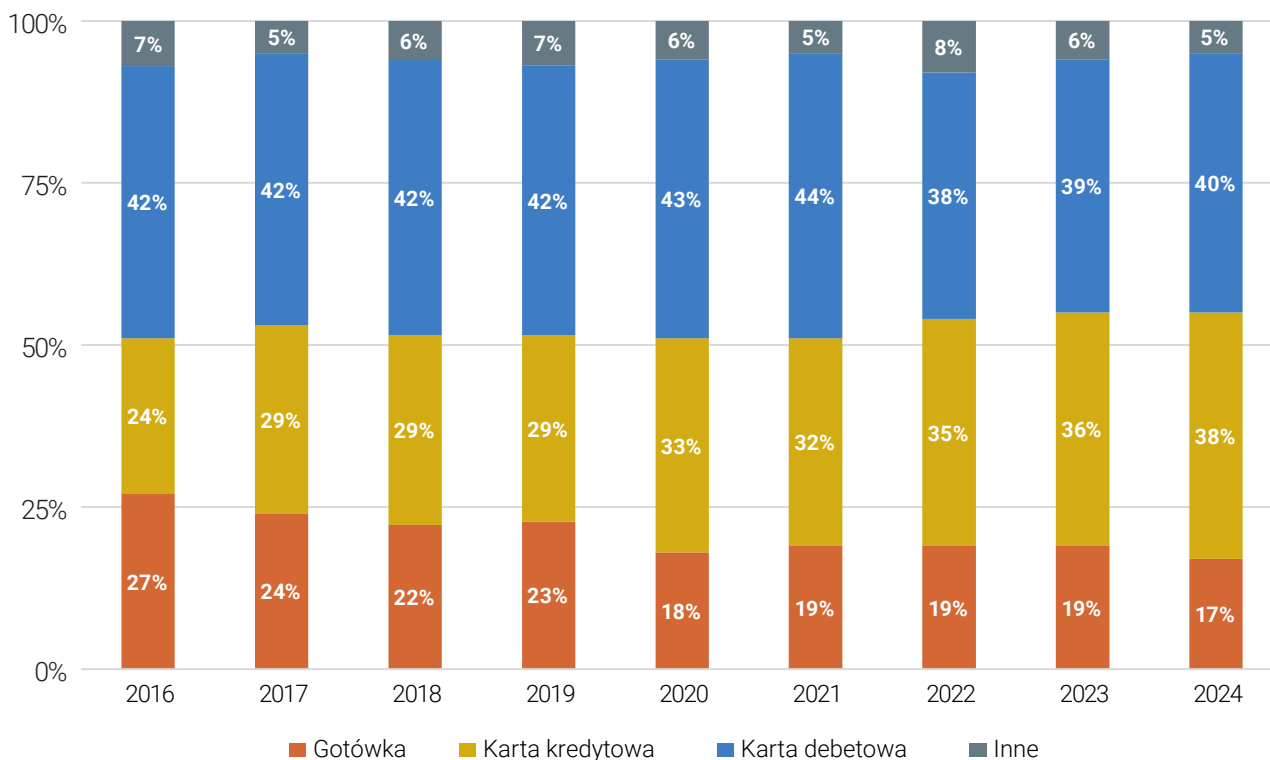
tówkowe, ich udział w 2024 r. wyniósł 83% (wzrost o 10 p.p. w odniesieniu do 2016 r.). Wykorzystanie gotówki w transakcjach osobistych maleje, jej udział w 2024 r. wyniósł 17% (spadek o 10 p.p. w porówna-

niu do 2016 r.). Podkreśla się, że gotówka obecnie pełni coraz częściej funkcję rezerwową, pozostając

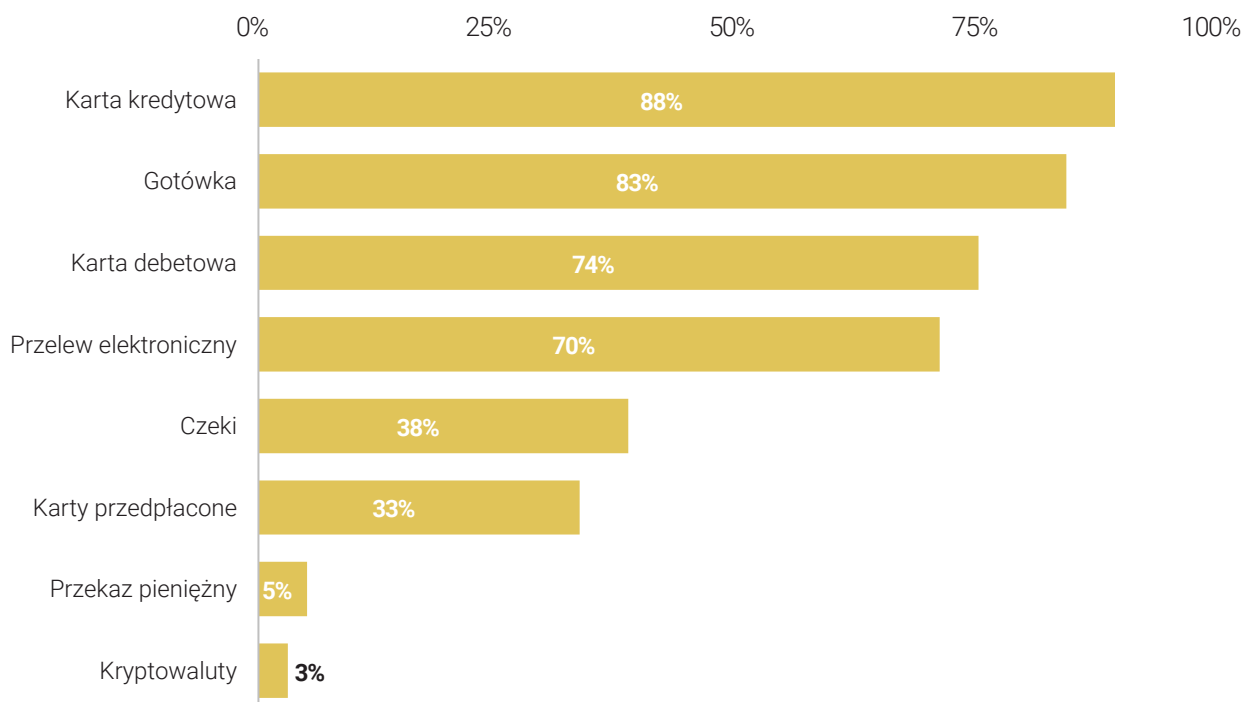
jednak środkiem płatniczym wykorzystywanym przez większość konsumentów (wykres 3.16).

Wykres 3.15. Preferencje w zakresie instrumentów płatniczych w przypadku płatności osobistych w USA

Źródło: FED 2025, Findings from the Diary of Consumer Payment Choice, s.7

Wykres 3.16. Odsetek respondentów, którzy korzystali z poszczególnych instrumentów płatniczych w ciągu ostatnich 30 dni poprzedzających badanie dziennikowe w USA

Źródło: FED 2025, Findings from the Diary of Consumer Payment Choice, s.17

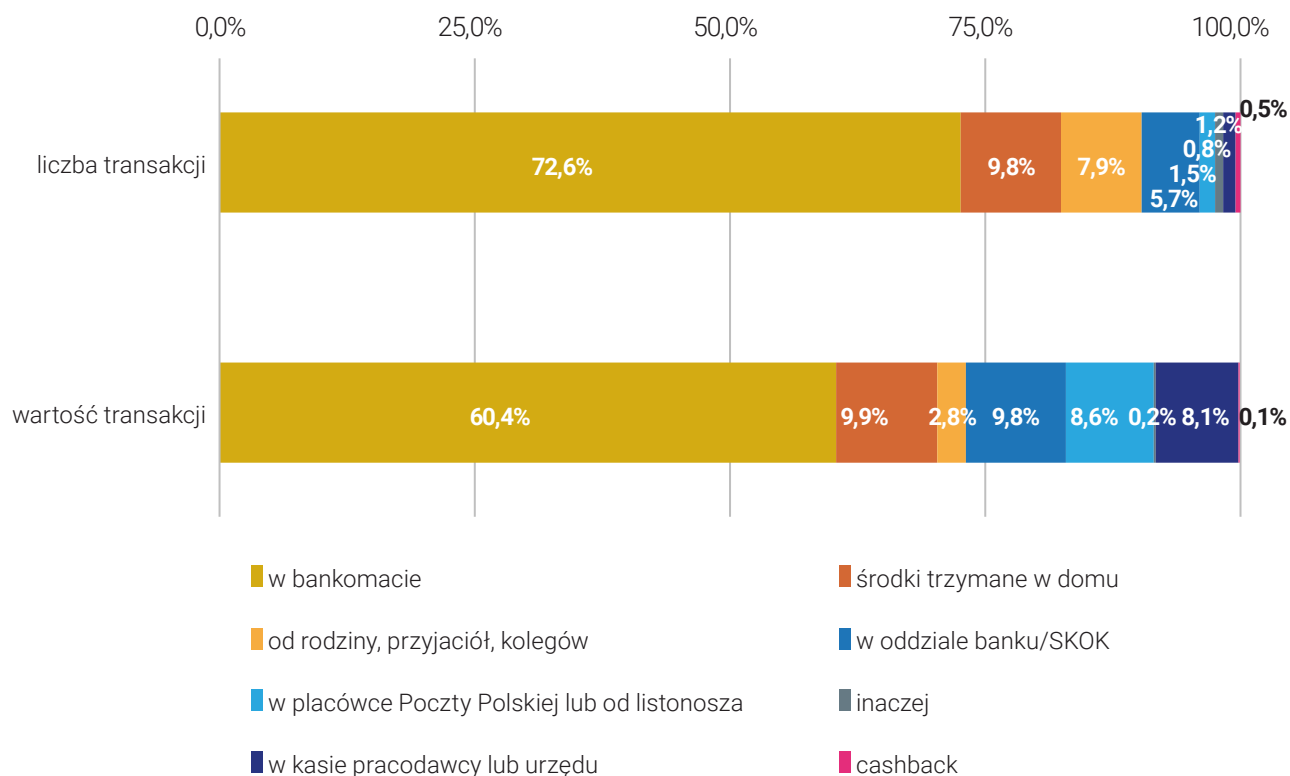

3.3. Dostępność zasobów gotówkowych

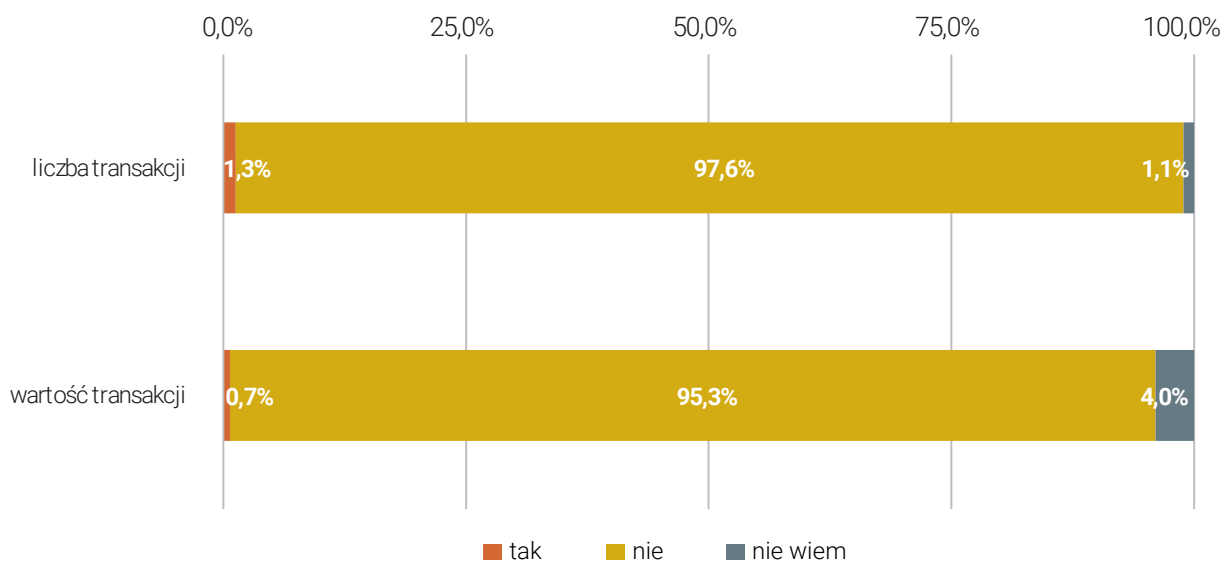
W ramach badania NBP „Zwyczaje płatnicze w Polsce w 2023 roku” przeanalizowano także źródła pozyskiwania gotówki. Najczęściej wybraną metodą była w 2023 r. wypłata w bankomacie, która

odpowiadała za 72,6% wszystkich transakcji oraz stanowiła 60,4% wartości wszystkich wypłat (wykres 3.17). W dalszej kolejności środki pozyskiwano z rezerw trzymanych w domu (9,8% liczby transakcji i 9,9% ich wartości) oraz od rodziny, przyjaciół i kolegów (7,9% liczby i 2,8% wartości). Wypłaty realizowa-

Wykres 3.17. Metody pozyskiwania gotówki w Polsce

Wykres 3.18. Występowanie opłaty za wypłatę gotówki w bankomatach

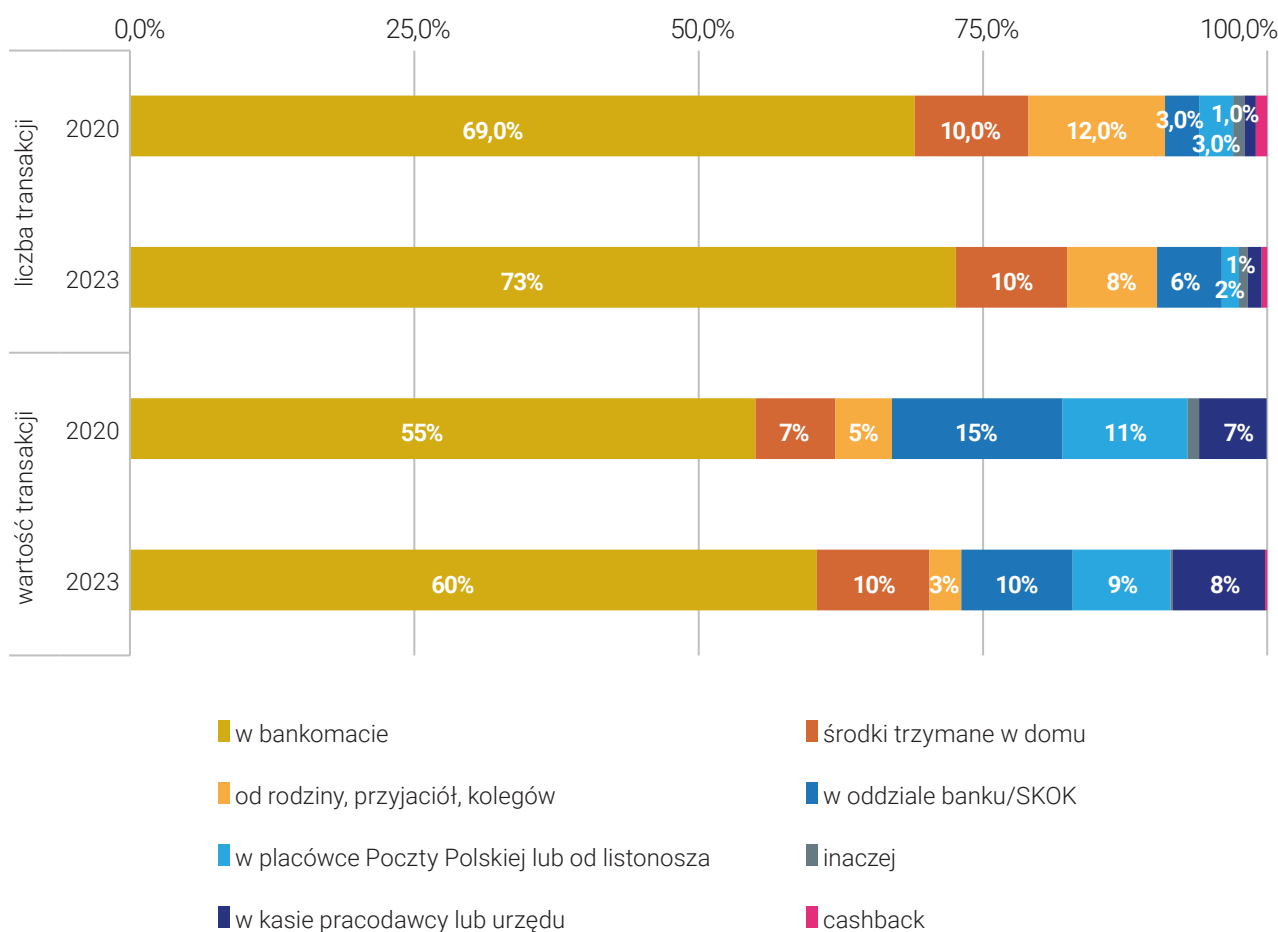
ne w oddziałach bankowych i SKOK odpowiadały za 5,7% liczby oraz 9,8% wartości transakcji. Przepływy gotówki związane z wypłatami wynagrodzenia, emerytury lub świadczeń socjalnych, realizowane w placówkach Poczty Polskiej oraz kasach pracodawcy lub urzędów, stanowiły 2,4% liczby i 16,8% wartości pozyskanej gotówki. Usługę *cash back* (wypłata gotówki przy okazji płatności kartą) wykorzystywano marginalnie – 0,5% liczby i 0,1% wartości wypłat. Przy większości wypłat środków z bankomatów (97,6% ilości transakcji oraz 95,3% wartości) nie pobrano żadnej opłaty (wykres 3.18).

Z badań NBP w zakresie sposobów pozyskiwania gotówki w latach 2020 i 2023 wyłania się dominująca rola bankomatów (wykres 3.19). W analizowanym okresie zmniejszyło się znaczenie placówek Poczty Polskiej, nastąpił również spadek udziałów wypłat z oddziałów banków oraz SKOK pod względem wartości.

Pod kątem dostępu do źródeł wypłaty gotówki nie do przecenienia pozostaje rola bankomatów (wykres 3.20). 81% respondentów zadeklarowało, że dotarcie do nich jest całkiem łatwe lub bardzo łatwe (jedynie co dziesiąty badany nie korzystał z tego kanału). Na drugim miejscu pod względem dostępności uplasowały się oddziały bankowe (49% wskazań na łatwy lub bardzo łatwy dostęp). Łatwo lub bardzo łatwo dotrzeć można do placówki Poczty Polskiej w ocenie co czwartego ankietowanego, jednak aż 68% uczestników badania nie korzystało z tej formy wypłaty gotówki. Usługa *cash back* była uznawana za łatwo dostępną przez niemal co piątego badanego, lecz jednocześnie jest ona najmniej popularną metodą pozyskiwania gotówki – 74% respondentów nie korzystało z tej opcji.

Biorąc pod uwagę wymagany czas na dotarcie do punktów wypłaty gotówki, z danych wynika że do bankomatu 29% ankietowanych docierało w czasie

Wykres 3.19. Porównanie użycia metod pozyskiwania gotówki w latach 2020 i 2023

krótszym niż pięć minut, a kolejne 32% potrzebowało na to od 6 do 10 minut (wykres 3.21). Najwięcej czasu zajmuje dotarcie do oddziału bankowego, prawie połowa respondentów deklaruowała, że dotarcie do nich zajmuje więcej niż 15 minut. W przypadku usługi cash back, mimo jej niskiej popularności, 39% badanych mogło skorzystać z niej w czasie krótszym niż 5 minut, a 40% w przedziale od 6 do 10 minut.

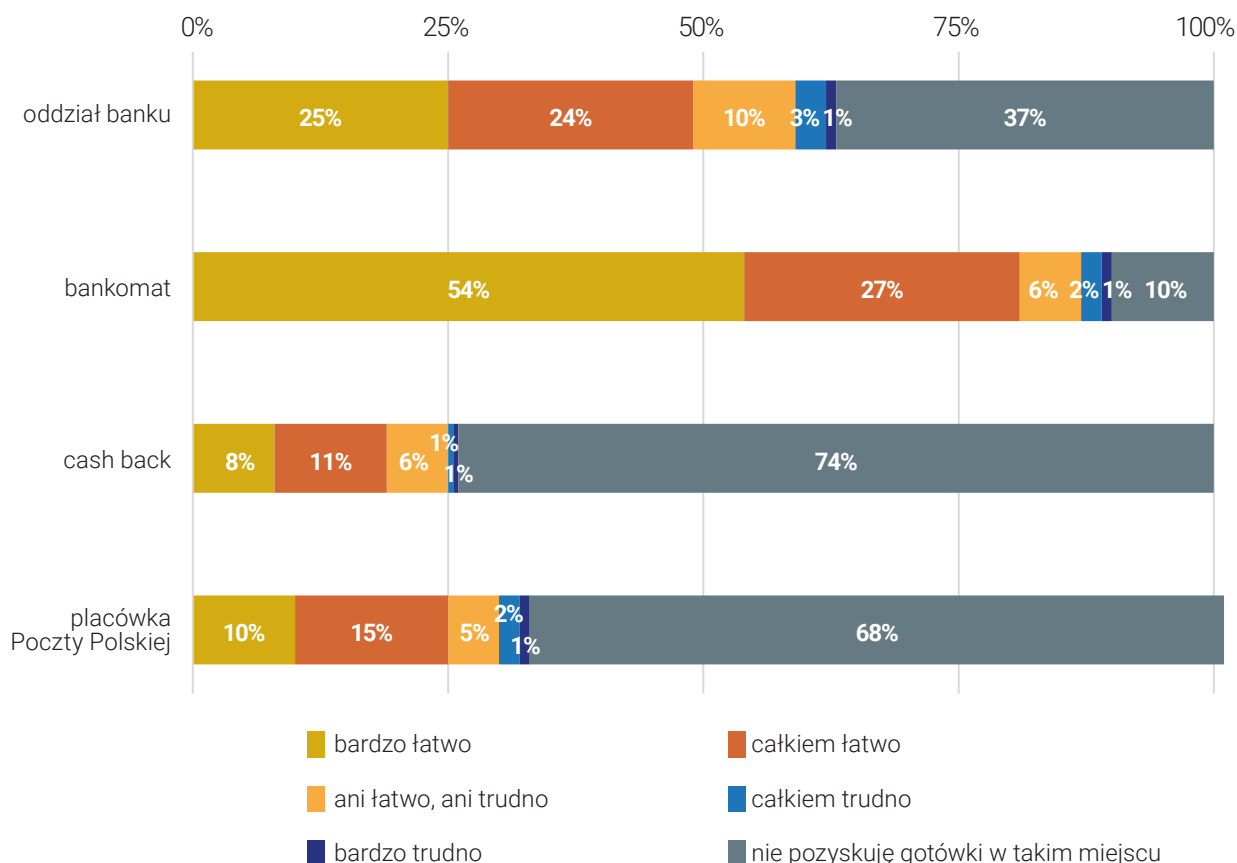
Wśród respondentów ze strefy euro prawie połowa (46%, por. wykres 3.22) wskazała, że dostęp do gotówki jest „bardzo łatwy”, co stanowi spadek o 4 p.p. w porównaniu z edycją badania w 2022 r. W dalszej kolejności ok 41% respondentów określiło dostęp do gotówki jako „raczej łatwy”, natomiast 10% uznało go za „raczej trudny”, a 3% – za „bardzo trudny”. Udział osób oceniających dostęp do gotówki jako „raczej trudny” wzrósł o 3 p.p. względem badania z 2022 r., co może świadczyć o nieznacznym pogorszeniu percepcji dostępności do gotówki w strefie euro.

Podobnie jak w 2022 r., bankomaty są najczęściej wybieraną opcją wypłaty gotówki, z której korzy-

sta 79% respondentów w strefie euro (wykres 3.23). Wypłaty realizowane w kasach bankowych stanowiły drugą najczęściej wskazywaną metodę na poziomie całej strefy euro (obejmując również urzędy pocztowe w krajach, w których opcja ta jest dostępna). Usługa cashback była drugą preferowaną formą wypłat w takich krajach jak Malta (15%), Niemcy (12%), Cypr (9%) oraz Irlandia (8%). W 14 państwach strefy euro ponad połowa respondentów wskazała, że nigdy nie musi uiszczać opłaty za wypłatę gotówki (wykres 3.24). Jednym z wyjątków jest Irlandia, gdzie jedynie 30% badanych zadeklarowało brak konieczności płacenia opłat, a 21% respondentów wskazało, że zawsze ponosi opłatę przy wypłacie, natomiast 12% płaci ją przez większą część czasu.

W ramach edycji badania w 2024 r. respondentów zapytano o usługi cashback oraz cash-in-shop, w celu oceny ich dostępności oraz zbadania przyczyn ograniczonego ich wykorzystania (wykres 3.25). Pytanie dotyczyło możliwości wypłaty gotówki przy kasach sklepowych. Z danych wynika, że dla ponad połowy

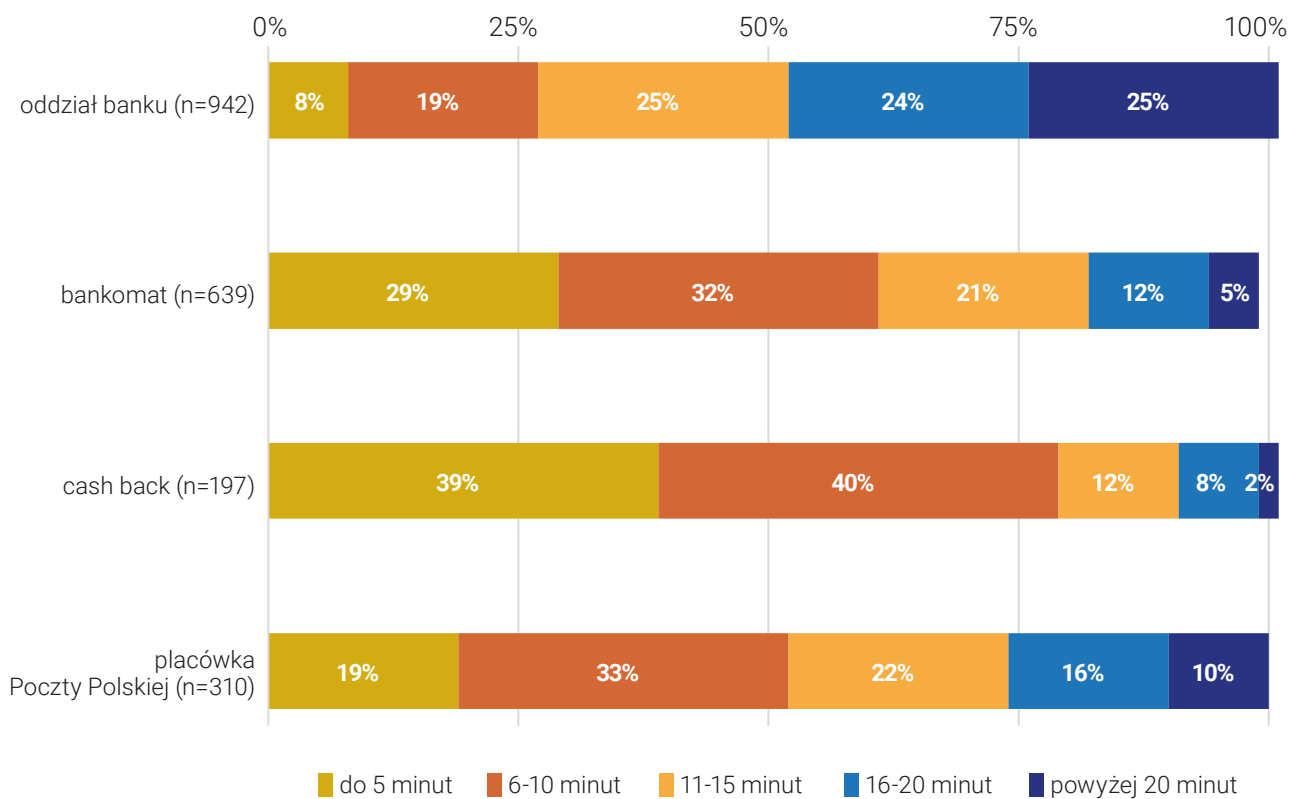
Wykres 3.20. Ocena łatwości dostępu do różnych punktów wypłaty gotówki

Źródło: NBP 2024, Zwyczaje płatnicze w Polsce w 2023 r, s.47

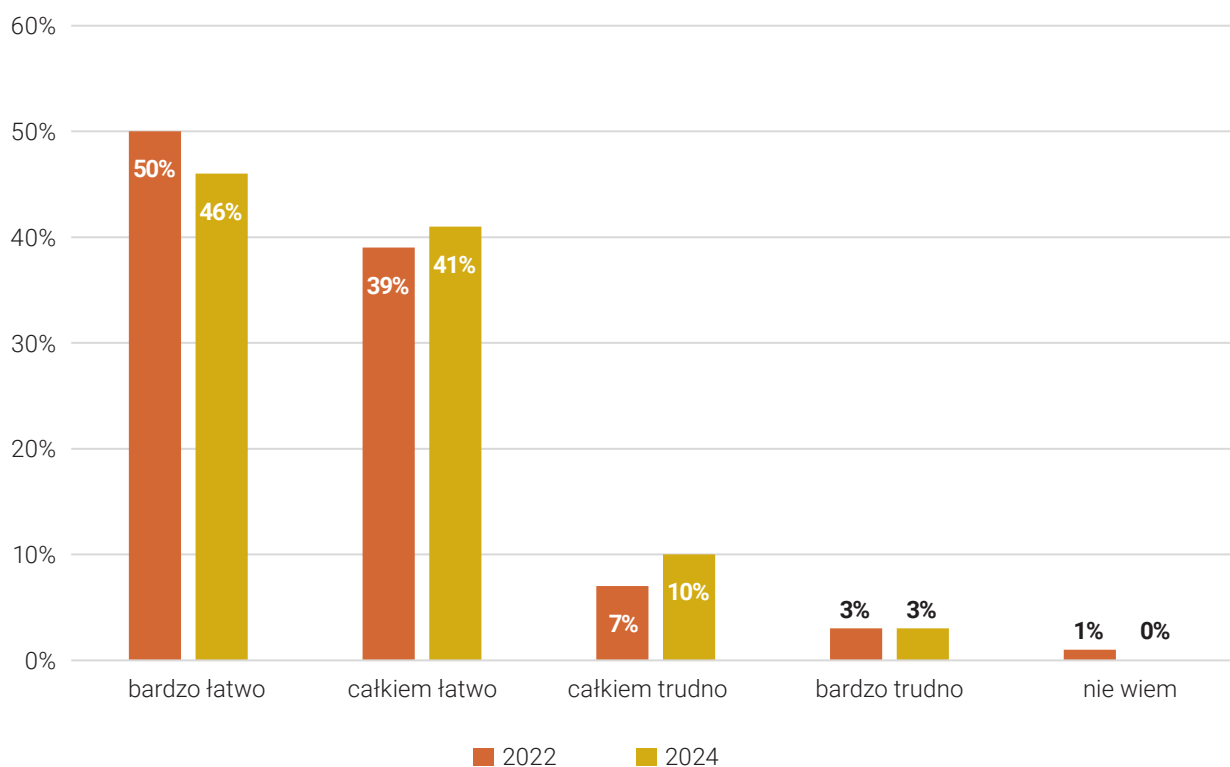

Wykres 3.21. Czas dotarcia do wybranych miejsc wypłaty gotówki (według miejsca wypłaty)

Źródło: NBP 2024, Zwyczaje płatnicze w Polsce w 2023 r, s.47

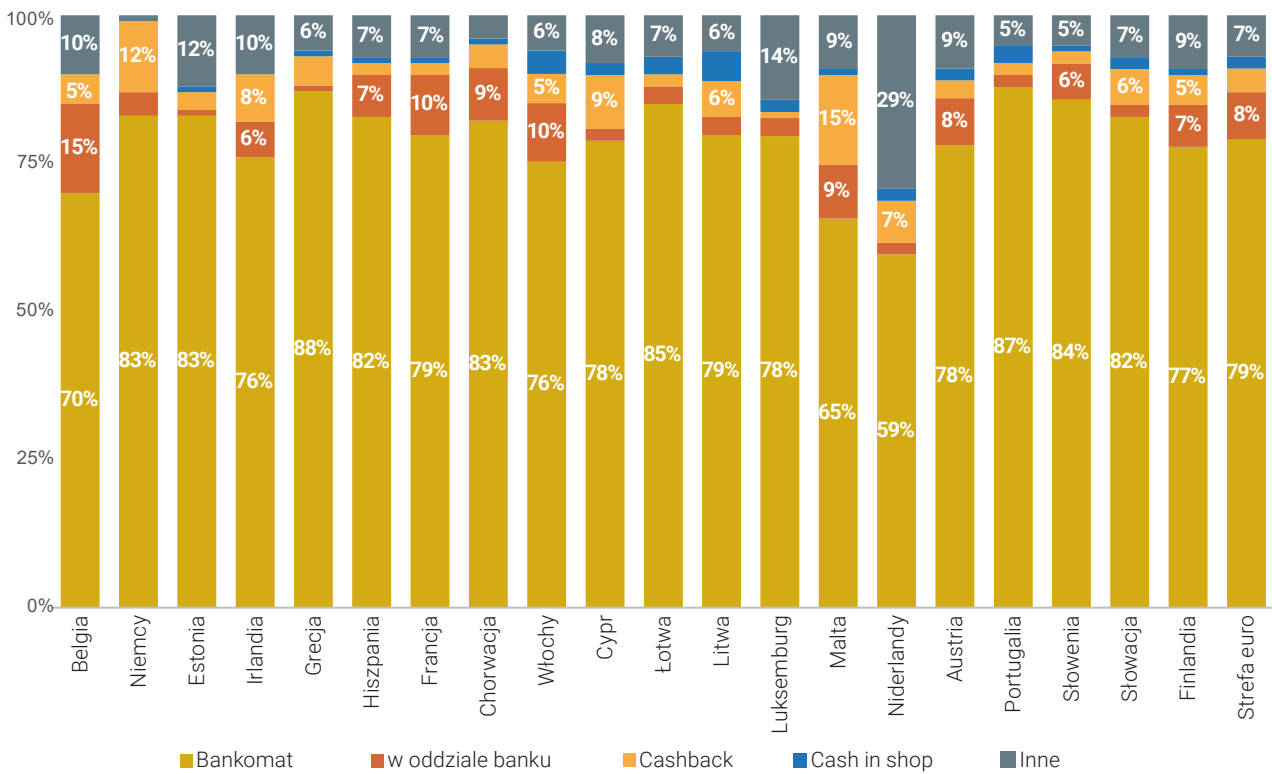
Wykres 3.22. Łatwość dostępu do wypłat gotówki w strefie euro w okresie 2022–2024

Źródło: ECB 2024, Study on the payment attitudes of consumers in the euro area (SPACE) – 2024, s.54

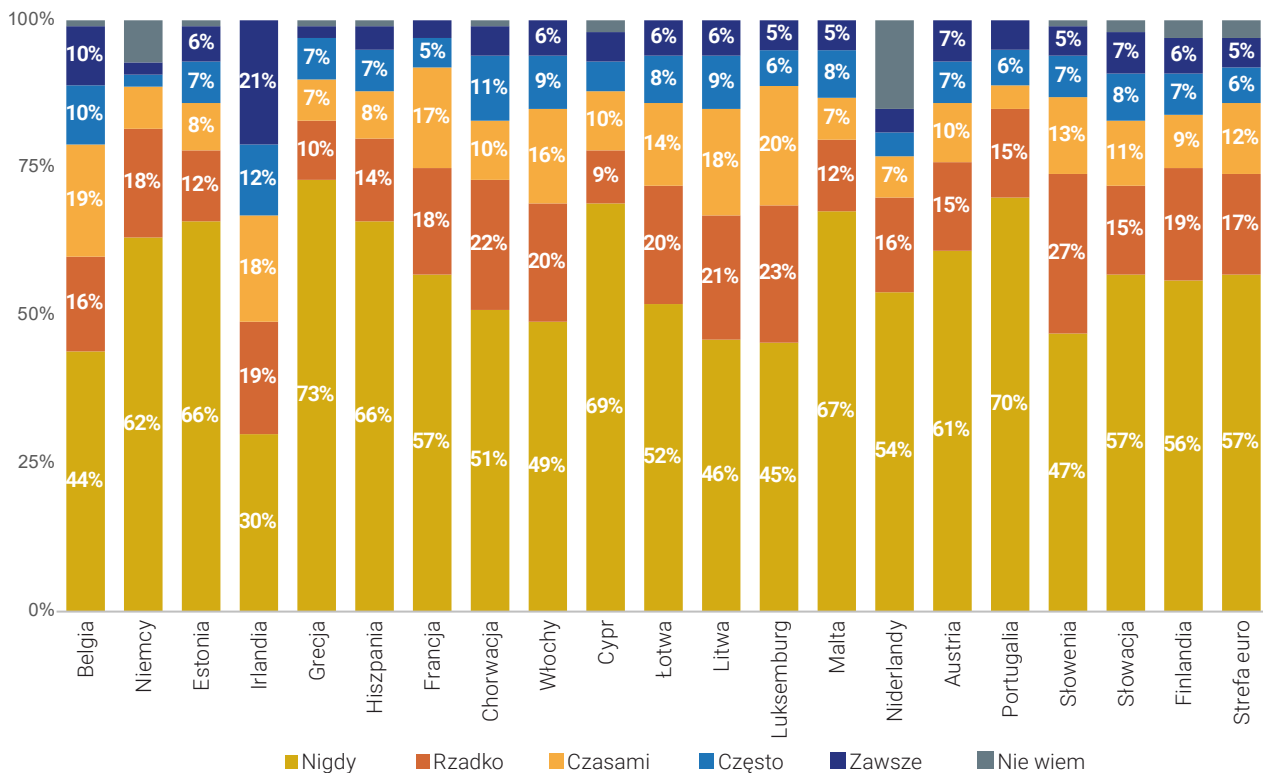

Wykres 3.23. Źródła pozyskiwania gotówki w poszczególnych krajach strefy euro w 2024

Źródło: ECB 2024, Study on the payment attitudes of consumers in the euro area (SPACE) – 2024, s.56

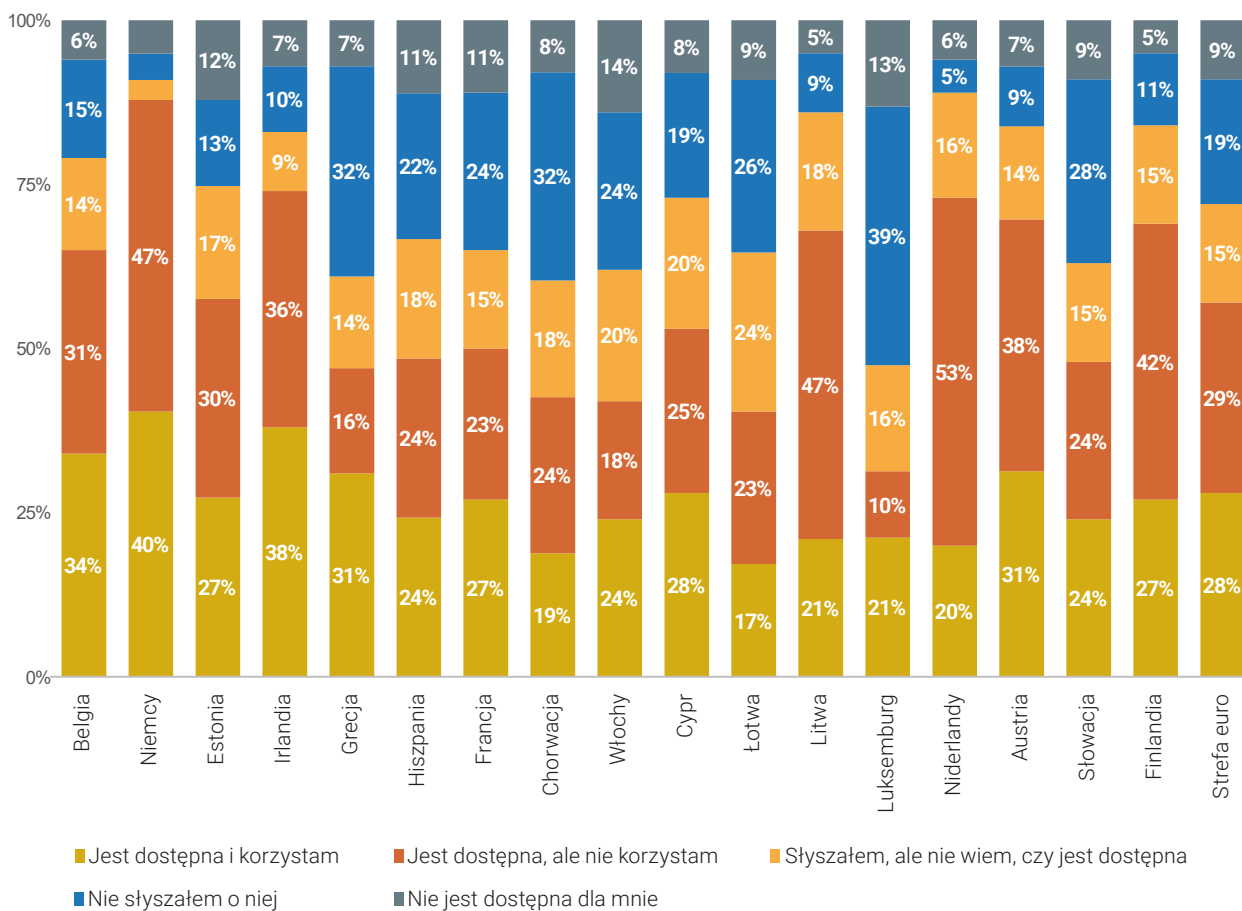
Wykres 3.24. Udział konsumentów ponoszących opłaty za wypłaty gotówki, według krajów, 2024

Źródło: ECB 2024, Study on the payment attitudes of consumers in the euro area (SPACE) – 2024, s.58

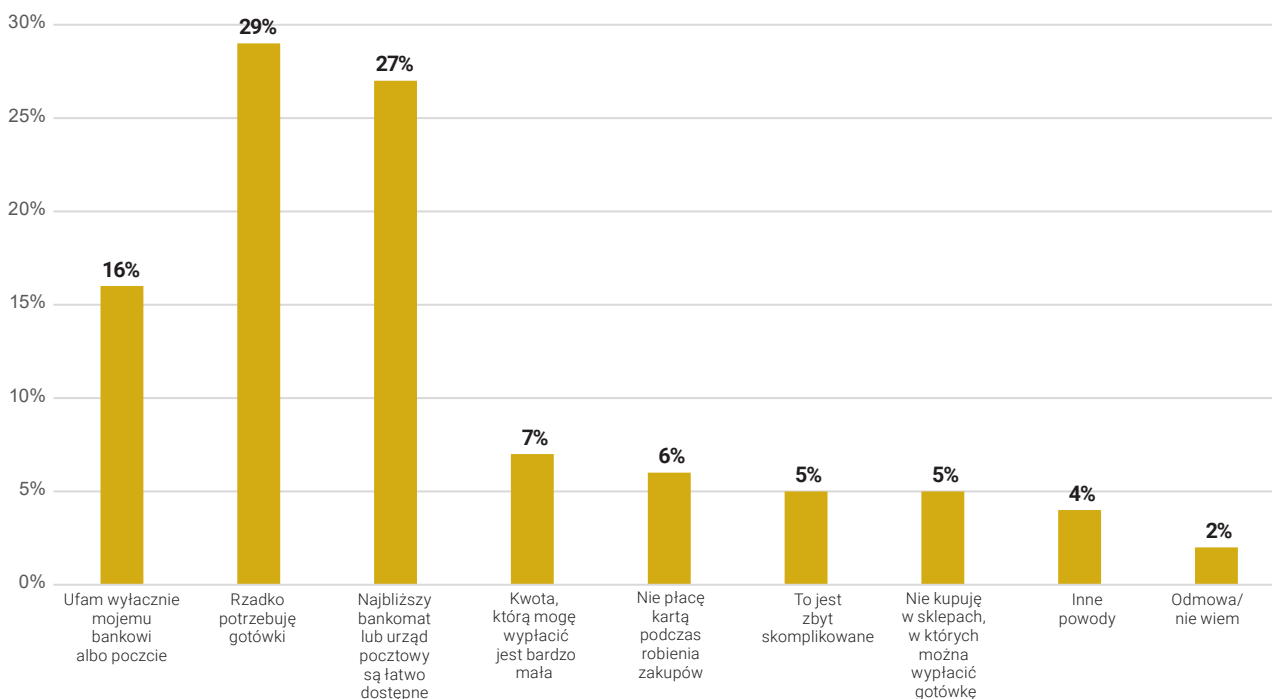

Wykres 3.25. Dostępność opcji wypłaty gotówki przy kasach sklepowych w krajach strefy euro w 2024

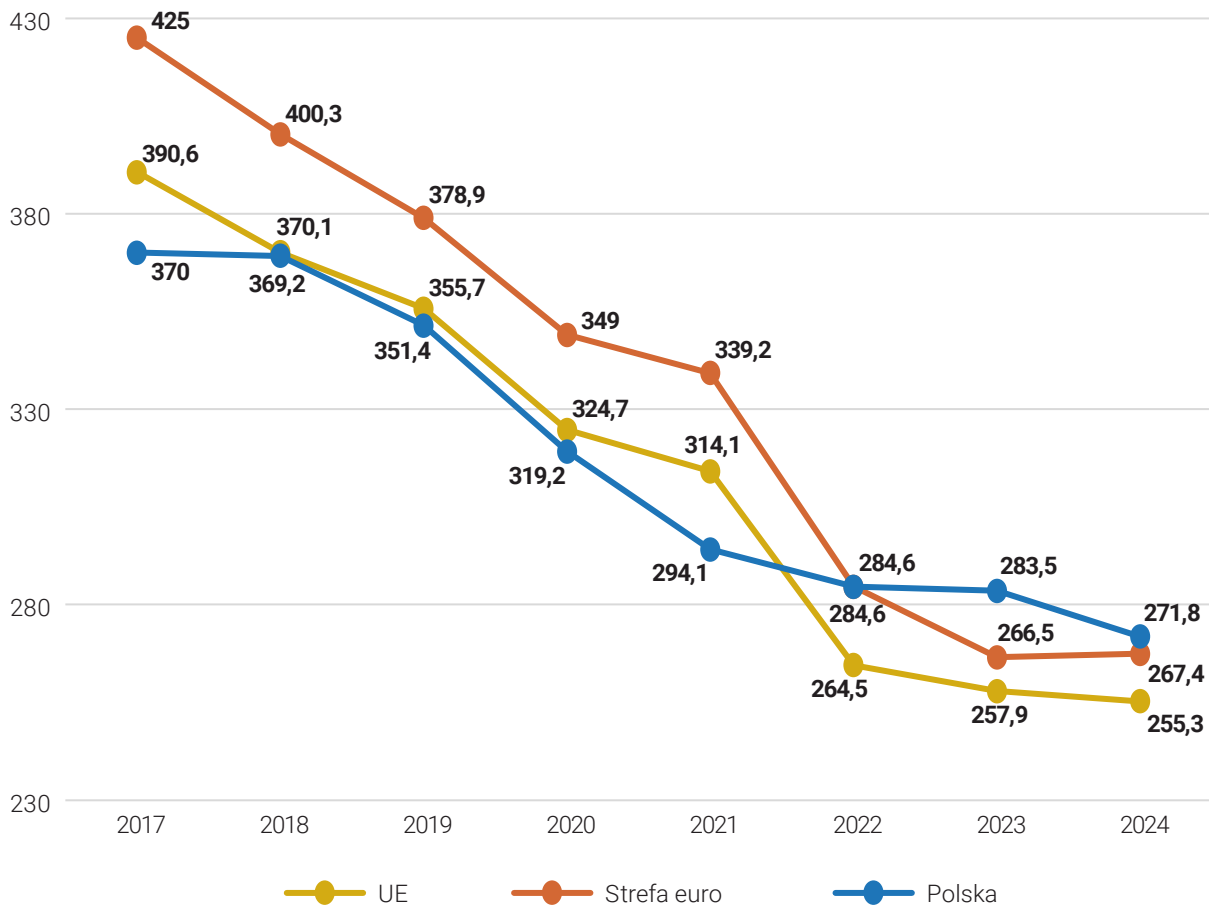

Źródło: ECB 2024, Study on the payment attitudes of consumers in the euro area (SPACE) – 2024, s.60

Wykres 3.26. Powody niekorzystania z usług cashback lub cash-in-shop w strefie euro, 2024

Źródło: ECB 2024, Study on the payment attitudes of consumers in the euro area (SPACE) – 2024, s.60

Wykres 3.27. Liczba placówek bankowych przypadających na 1 mln mieszkańców w latach 2017-2024

Źródło: NBP 2025, „Porównanie...”, s. 6

populacji strefy euro opcja ta jest dostępna; 28% zadeklarowało, że z niej korzysta, natomiast 29% potwierdziło jej dostępność, lecz przyznało, że z niej nie korzysta.

Wysoki udział respondentów w Niemczech i Irlandii wskazuje na dostęp do tej usługi, jak i wykorzystanie (odpowiednio 40% i 38%). W niektórych krajach znaczna część badanych stwierdziła, że opcja ta jest dostępna, ale jej nie używają; dotyczy to m.in. Niderlandów (53%), Niemiec (47%), Litwy (47%) oraz Finlandii (42%). Około jedna trzecia populacji pozostaje nieświadoma istnienia tej usługi, co odnotowano m.in. w Luksemburgu (39%), Grecji (32%) oraz Chorwacji (32%). Najczęściej wskazywanymi powodami niekorzystania z usług cashback lub cash-in-shop były brak potrzeby posiadania gotówki (29% respondentów) oraz łatwa dostępność bankomatów lub urzędów pocztowych oferujących wypłaty gotówki (27% respondentów). Znacząca grupa badanych (16%) zade-

klarowała, że ufa wyłącznie własnemu bankowi lub urzędowi pocztowemu (wykres 3.26).

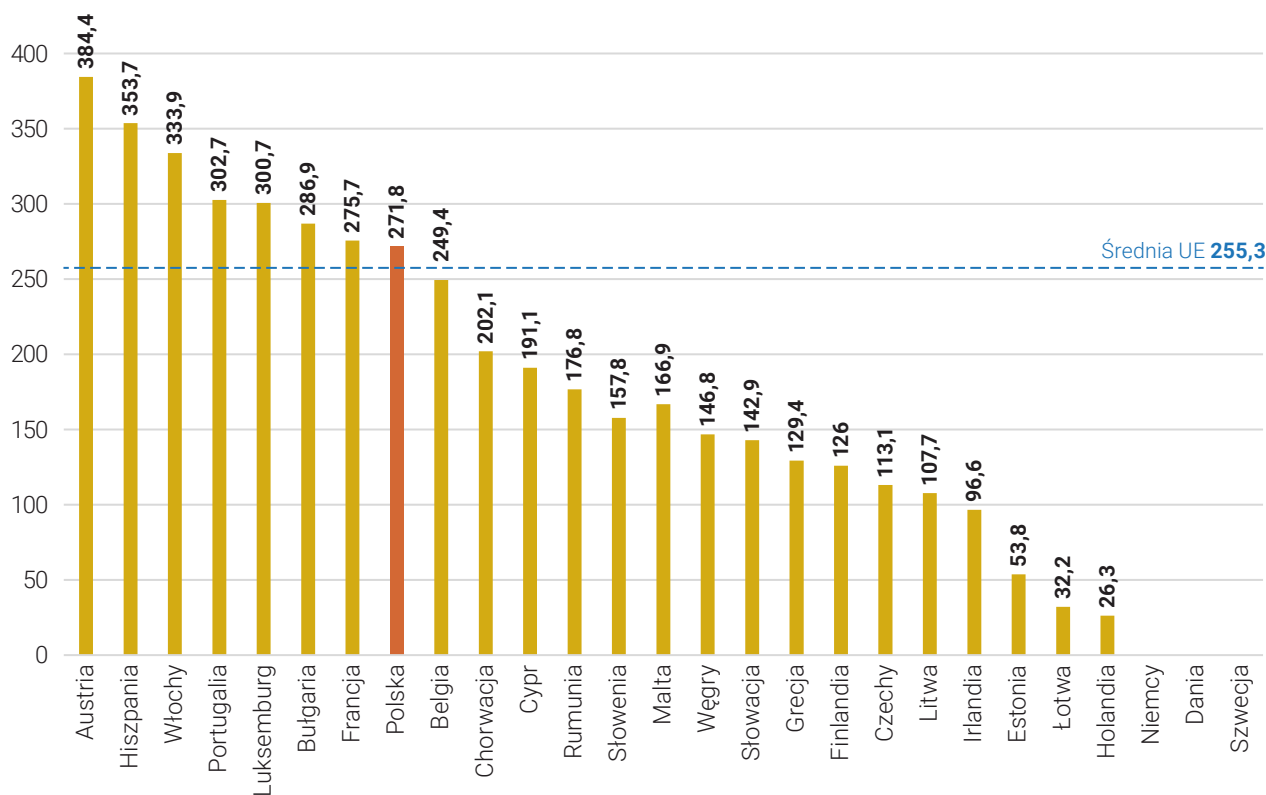
W kwestii dostępu do źródeł pozyskania gotówki warto zwrócić uwagę na wybrane wskaźniki dotyczące infrastruktury płatniczej, w szczególności ilość placówek bankowych oraz bankomatów w przeliczeniu na 1 mln mieszkańców (wykres 3.27). Z analiz NBP⁵¹ wynika, że w latach 2017-2024 liczba placówek bankowych w Polsce systematycznie się zmniejsza. Podobny trend zauważalny jest w krajach członkowskich strefy euro oraz całej Unii Europejskiej. W analizowanym okresie dynamika spadku w UE, strefie euro i Polsce wynosiła odpowiednio 34,6%, 37,1% oraz 26,5%.

Z kolei w odniesieniu do państw UE za 2024 r. Polska uplasowała się na ósmym miejscu z 271,8 placów-

51 NBP 2025, Porównanie wybranych elementów polskiego systemu płatniczego z systemami innych krajów Unii Europejskiej za 2024 r.

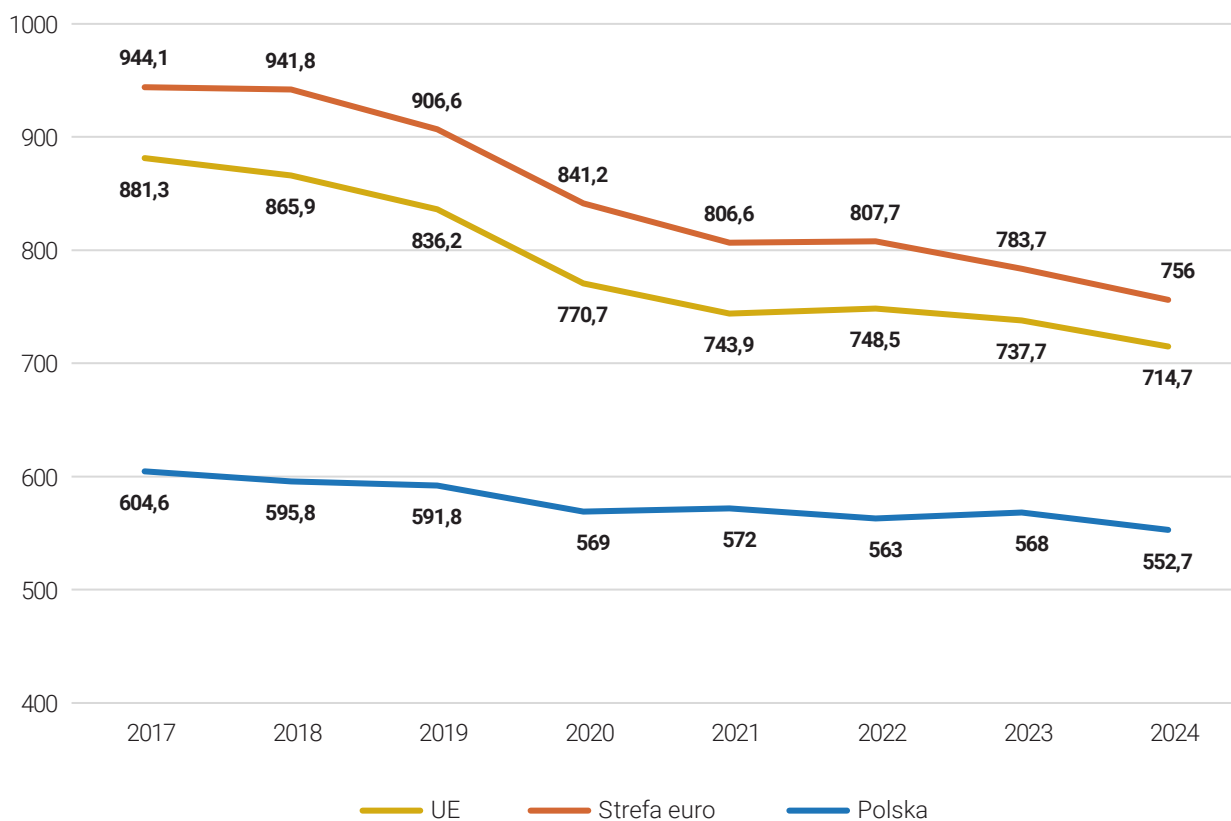

Wykres 3.28. Liczba placówek bankowych przypadających na 1 mln mieszkańców w poszczególnych krajach UE w 2024 r.

Źródło: NBP 2025, „Porównanie...”, s. 7

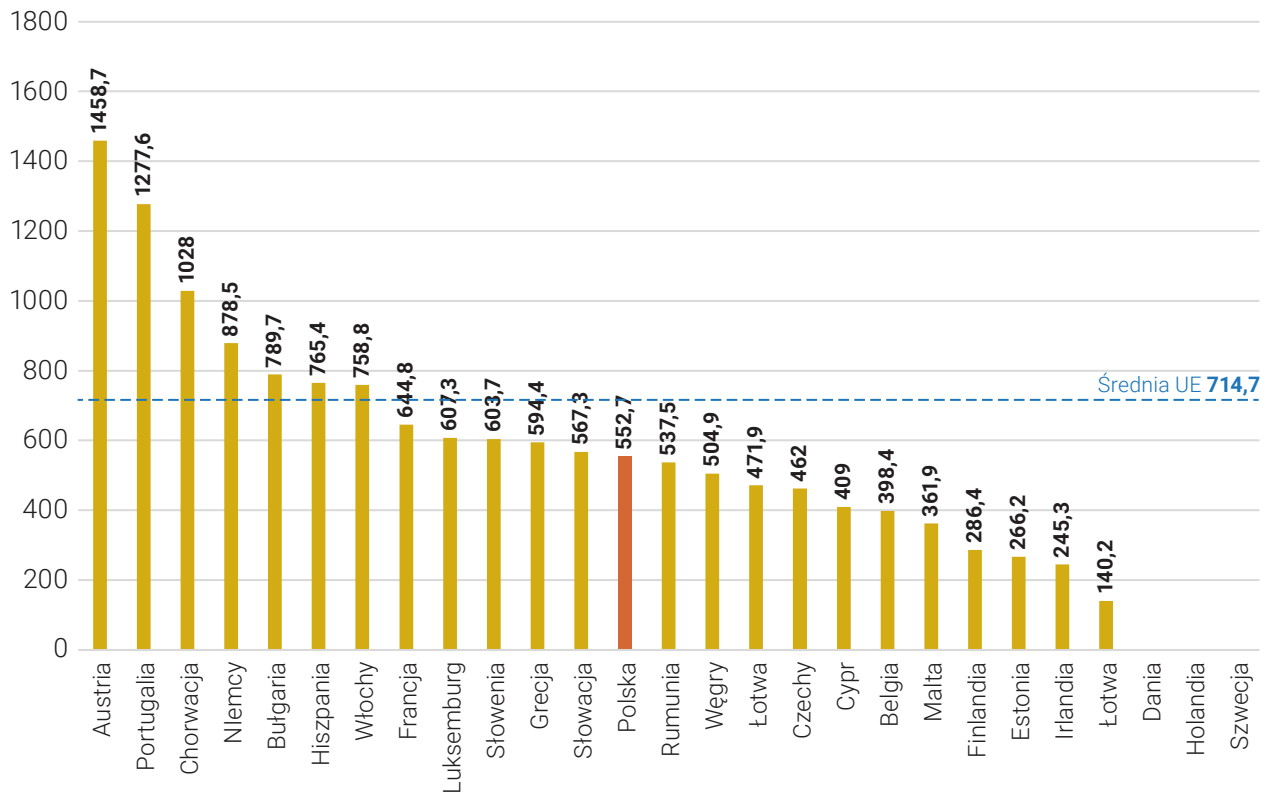
Wykres 3.29. Liczba bankomatów na 1 mln mieszkańców w latach 2017-2024

Źródło: NBP 2025, „Porównanie...”, s. 9

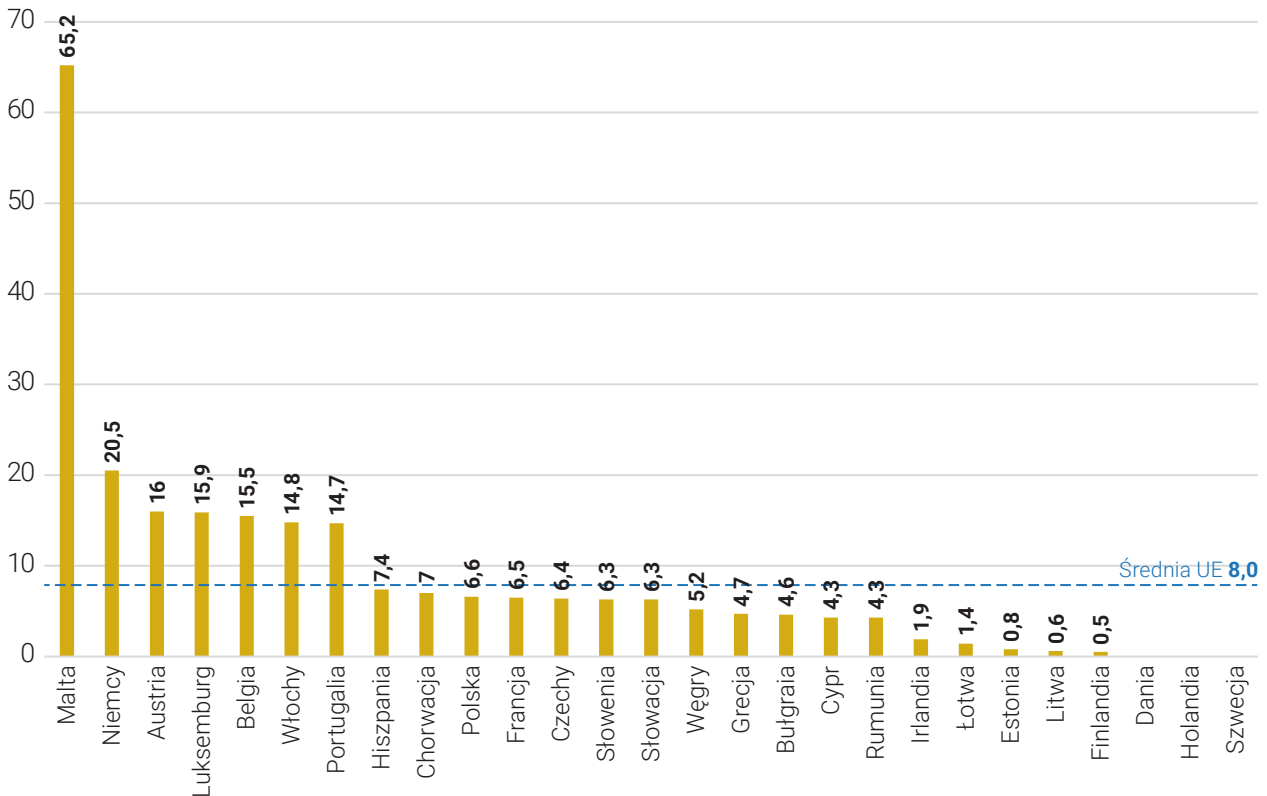

Wykres 3.30. Liczba bankomatów na 1 mln mieszkańców w poszczególnych krajach UE w 2024 r.

Źródło: NBP 2025, „Porównanie...”, s. 9

Wykres 3.31. Liczba bankomatów na 100 km² w poszczególnych krajach UE w 2024 r.

Źródło: NBP 2025, „Porównanie...”, s. 10

kami bankowymi przypadającymi na 1 mln mieszkańców (przy średniej UE na poziomie 255,3, por. wykres 3.28). Relatywnie najwięcej placówek per capita odnotowano w Austrii, Hiszpanii i we Włoszech.

Podobnie jak ma to miejsce w przypadku placówek bankowych, zmniejszyła się również ilość bankomatów. Według danych NBP na koniec 2024 było w Polsce 20 741 bankomatów (23 230 bankomatów w 2017 r.). Z kolei, w przeliczeniu na 1 mln mieszkańców przypadało 552,7 bankomatów (zdecydowanie mniej niż

w strefie euro oraz całej UE, gdzie wskaźnik ten wynosił odpowiednio 756,0 oraz 714,7, por. wykres 3.29).

W 2024 r. najwięcej bankomatów w przeliczeniu na mieszkańców znajdowało się w Austrii, Portugalii oraz Chorwacji (wykres 3.30). W tym rankingu Polska plasowała się na 13 miejscu (spośród 24 krajów). Z kolei, biorąc pod uwagę ilość bankomatów na 100 km² w Polsce przypada 6,6 urządzeń, czyli poniżej średniej unijnej, która wynosi 8,0 bankomatów na 100 km².

Rozdział IV. Pieniądz gotówkowy w Polsce w czasach globalnych napięć

4.1. Pozatransakcyjny motyw popytu na pieniądź gotówkowy

Analiza zmian popytu na pieniądź gotówkowy w Polsce w latach 1997-2025 w ujęciu miesięcznym pozwala zauważyć momenty szczególne tj. miesiące z ponadprzeciętnymi stopami wzrostu popytu na pieniądź gotówkowy (wykres 4.1). Do okresów tych zalicza się grudzień 1999 r., październik 2008 r., marzec-kwiecień 2020 r. oraz luty 2022 r. Okresy te pokrywają się z kryzysami w gospodarce światowej mającymi różną naturę. W czasie przełomu 1999/2000 roku zauważalny był strach przed tzw. pluskwą milenijną⁵², któremu towarzyszyły zmiany +/- 14% zasobu gotówkowego w Polsce. W dalszej kolejności wrzesień/październik 2008 r., był to okres następujący bezpośrednio po upadku banku Lehman Brothers, co skutkowało wzrostem wartości pieniądza gotówkowego w obiegu o 11% m/m. Potężny wzrost wartości obiegu gotówki w Polsce nastąpił po wybuchu pandemii COVID-19. W marcu i kwietniu 2020 r. na-

stąpił wzrost odpowiednio o 13% i 8% w ujęciu miesięcznym. Zauważalny jest również wzrost wartości zasobu gotówki w obiegu w trakcie pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainie w początkowym okresie tj. lutym 2022 r. tempo wzrostu wyniosło 8%.

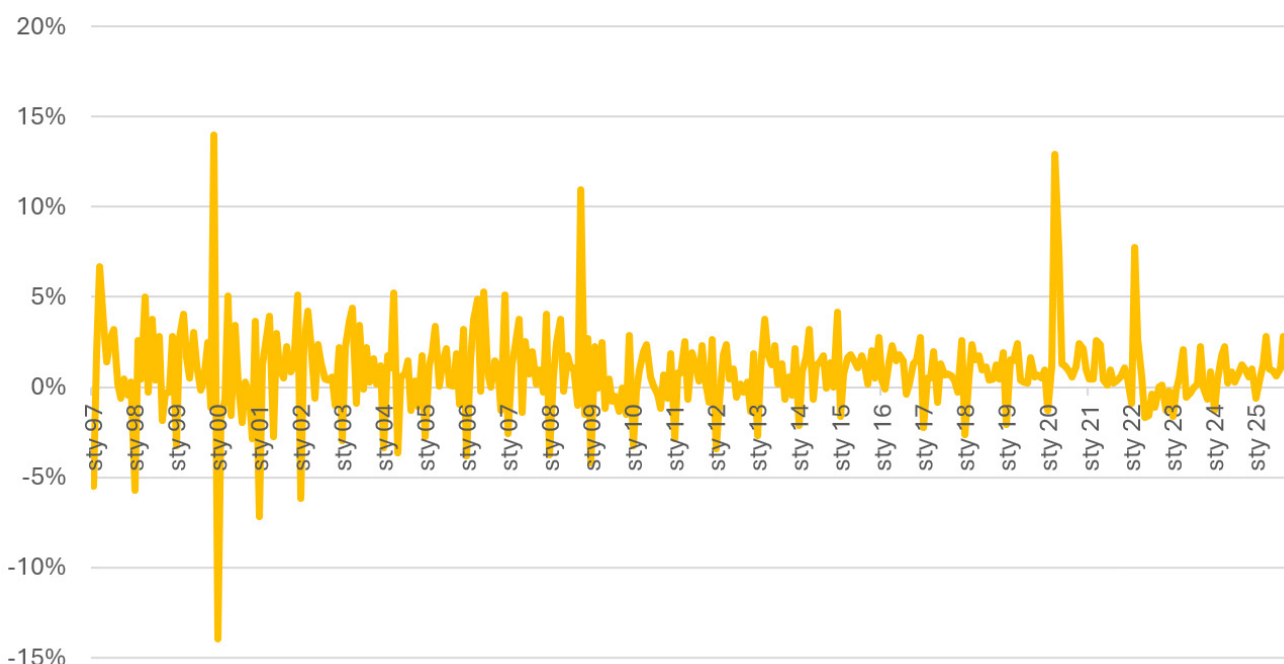
W dalszej części analizy spróbujemy pokazać, w jaki sposób zmiany w popycie na pieniądź gotówkowy przełożyły się na popyt na konkretne nominały pieniężne.

Z analizy struktury popytu według nominałów wynika, że najsilniejszy wzrost zapotrzebowania dotyczył banknotów o wysokich nominałach. W przypadku kryzysu finansowego zapoczątkowanego upadkiem Lehman Brothers nastąpił wzrost popytu na banknoty o nominale 100-200 zł⁵³ w okresie pół roku od upadku banku, po czym popyt na ten nominał zaczął nieznacznie spadać (wykres 4.2). Pozostałe nominały po nieznacznym wzroście powróciły po upływie roku do poziomów sprzed upadku banku. Widoczny jest również stopniowy, systematyczny wzrost popytu na monety ulegający przyspieszeniu w szczególności pół roku po upadku banku.

52 Zjawisko to, określane również mianem „problemu roku 2000” (Y2K), odnosiło się do obaw, iż wraz z nadejściem roku 2000 część systemów informatycznych może przestać funkcjonować prawidłowo na skutek ograniczeń w sposobie zapisu daty. W konsekwencji przewidywano możliwość wystąpienia zakłóceń w funkcjonowaniu gospodarki, w tym przerw w dostawach energii elektrycznej, wody pitnej oraz innych usług o znaczeniu krytycznym dla ciągłości funkcjonowania państwa i sektora prywatnego.

53 Banknoty o nominale 200 zł były wówczas najwyższymi nominałami w obiegu. Banknoty o nominale 500 zł wprowadzone zostały do obiegu w 2017 roku.

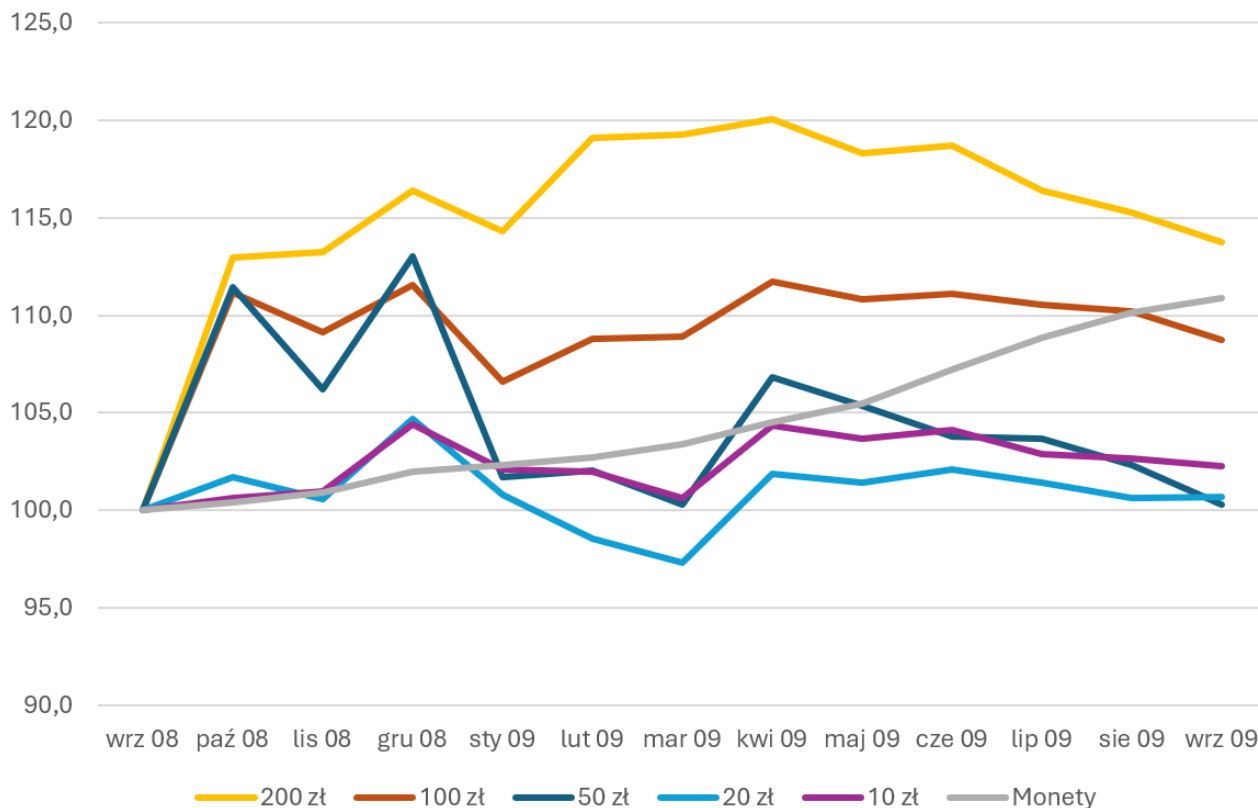
Wykres 4.1. Tempo zmian wartości pieniądza gotówkowego (z kasami MIF) w Polsce w latach 1997-2025 (m/m)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP

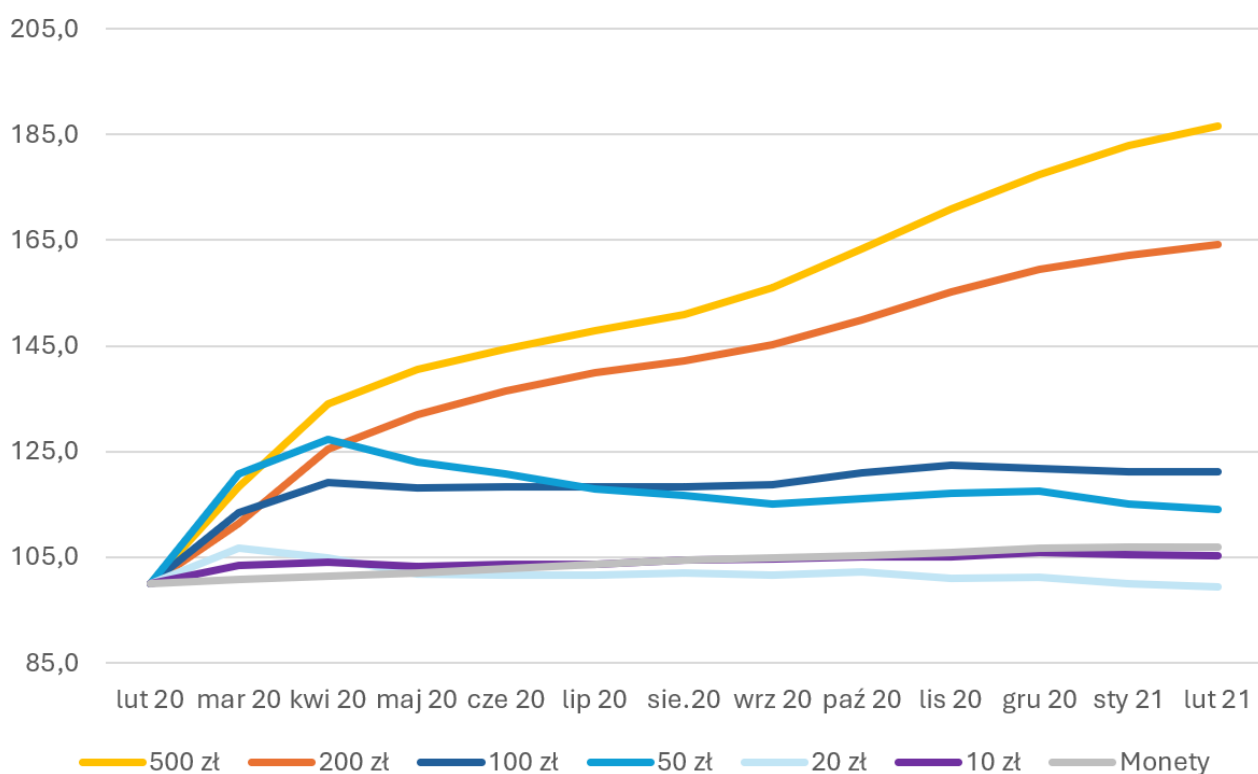

Wykres 4.2. Wartość gotówki w obiegu w podziale na nominały (indeks, wrzesień 2008 = 100) po upadku Lehman Brothers

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP

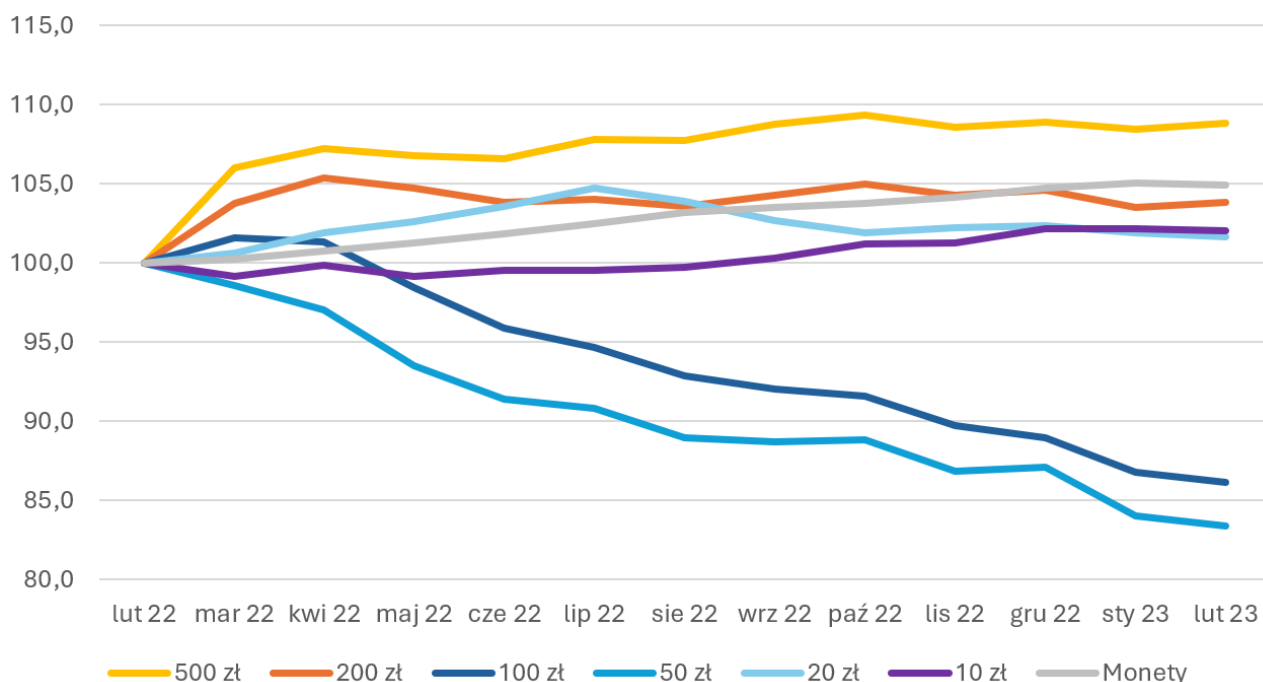
Wykres 4.3. Wartość gotówki w obiegu w podziale na nominały (indeks, luty 2020 = 100) po wybuchu pandemii COVID-19

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP

Wykres 4.4. Wartość gotówki w obiegu w podziale na nominały (indeks, luty 2022 = 100) Federacja Rosyjska rozpoczęła szeroko zakrojoną inwazję zbrojną na Ukrainę

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP

Istotny wzrost popytu na banknoty o wysokich nominałach (200–500 zł) nastąpił również podczas pandemii COVID-19 (wykres 4.3.). Utrzymywał się on na podwyższonym poziomie nieprzerwanie w okresie 12 miesięcy od wybuchu pandemii. W przypadku banknotów o nominałach średnich (50–100 zł) zauważalny wzrost popytu wystąpił jedynie w pierwszych dwóch miesiącach pandemii, natomiast zapotrzebowanie na nominały niskie (10–20 zł) oraz monety zwiększyło się jedynie w nieznacznym stopniu. Wartość monet w obiegu właściwie nie zmieniła się.

W przypadku wybuchu pełnoskalowej wojny na Ukrainie wzrósł również w początkowym etapie popyt na banknoty o najwyższym nominale, po czym utrzymywał się on stabilnie na podobnym poziomie (wykres 4.4.). Zauważalnie spadł popyt na nominały 50 zł oraz monety.

W literaturze wskazuje się, że wzrost popytu na banknoty o wysokiej wartości nominalnej jest charakterystyczny dla motywu tezauryzacyjnego [Baileya, 2009, Becha et al., 2018]. W konsekwencji można uznać, że zapotrzebowanie na pieniądź gotówkowy obserwowany podczas analizowanych okresów cechujących się podwyższoną niepewnością mogło mieć charakter pozatransakcyjny i być związane z funkcją przechowywania wartości, a nie z bieżącymi potrzebami płatniczymi.

Dodatkowo Narodowy Bank Polski prowadzi badania pozwalające skwantyfikować częstotliwość powrotu banknotów i monet do banku centralnego w horyzoncie ostatnich czterech kwartałów^{54,55}. Wskaźnik ten pozostaje w długookresowym trendzie malejącym, co sugeruje ograniczenie obiegu gotówki w funkcji płatniczej^{56,57} (wykres 4.5a i b). Spadek tempa rotacji monet i banknotów może świadczyć o ich relatywnie rzadszym wykorzystywaniu w bieżących transakcjach.

54 (NBP, 2025, s.19) Wskaźnik rotacji wyrażony w cyklach stanowi iloraz liczby banknotów lub monet, które w analizowanym okresie wpłynęły do NBP z banków oraz średniej liczby banknotów lub monet pozostających w obiegu w tym samym czasie. Natomiast wskaźnik rotacji wyrażony w dniach oblicza się jako iloraz średniej liczby banknotów lub monet w obiegu w analizowanym okresie oraz liczby banknotów lub monet, które w tym samym czasie wpłynęły do NBP z banków, pomnożony przez liczbę dni w roku (365).

55 <https://nbp.pl/statystyka-i-sprawozdawczosc/statystyka-monetarna-i-finansowa/banknoty-i-monetny-struktura-obiegu-przychody-i-rozchody-zaopatrywanie-rotacja/>

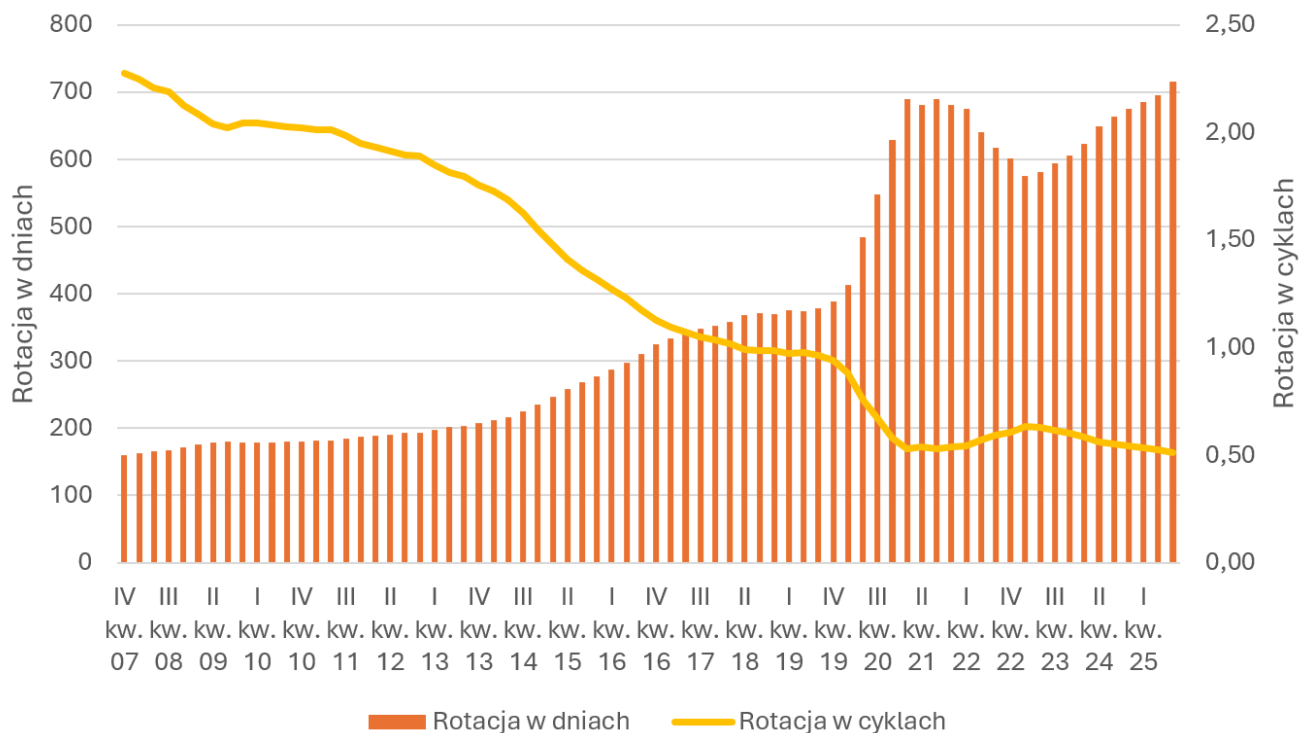
56 W 2024 r. najczęściej do NBP wracały banknoty o nominałach 50 zł i 20 zł — odpowiednio średnio co 301 i 448 dni. Najrzadziej powracał banknot o nominale 500 zł, który trafiał do NBP średnio niemal co 7 lat (w 2023 r. — co 6 lat). (NBP, 2025). W przypadku nominału 500 zł nastąpiła istotna zmian (wzrost o 259 dni).

57 Podobne zjawisko występuje w strefie euro (https://www.banque-france.fr/en/publications-and-statistics/publications/banknote-issuance-while-velocity-their-circulation-slowing?utm_)

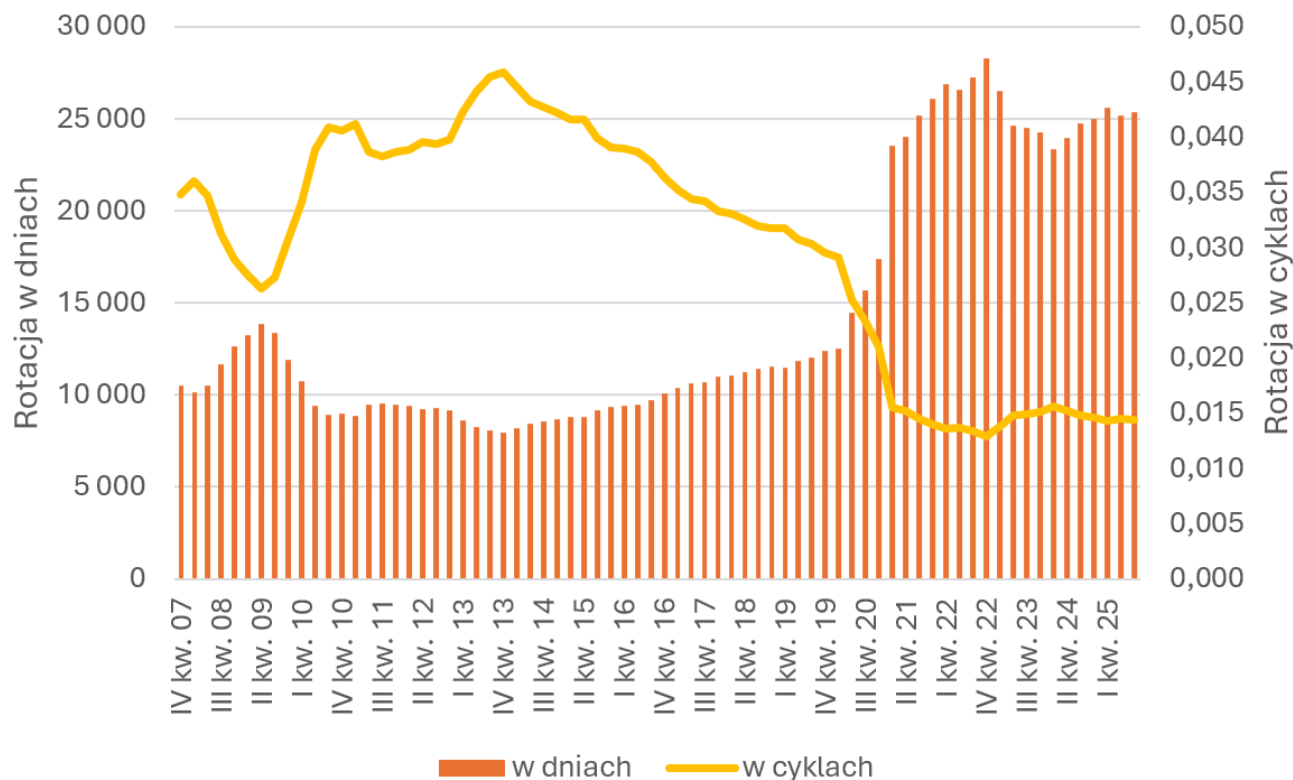

Wykres 4.5. Rotacja banknotów i monet (częstotliwość powrotu banknotów i monet do NBP)

a) banknotów

b) monet

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP

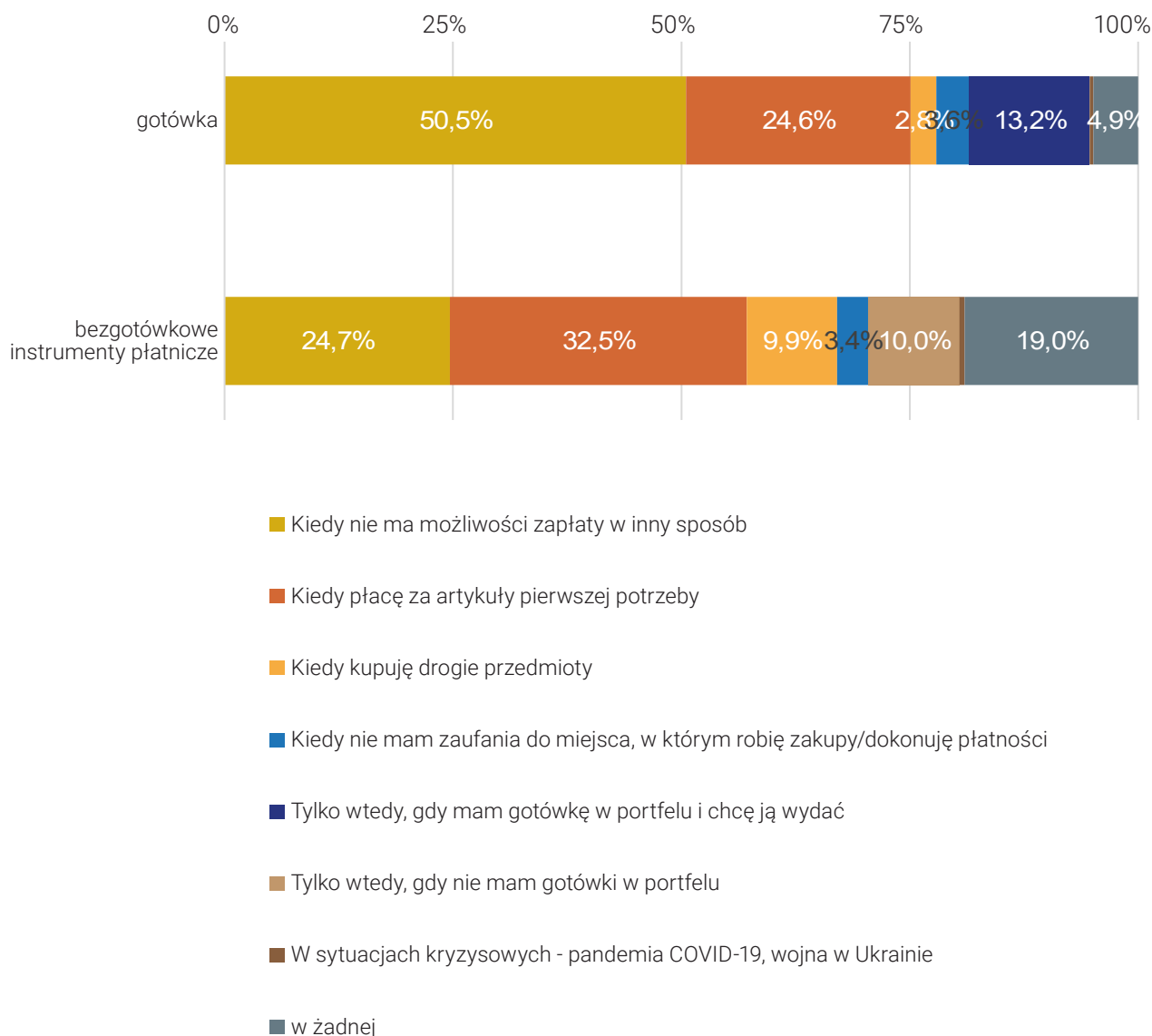
4.2 Gotówka „na wszelki wypadek”

W ramach badania NBP dotyczącego zwyczajów płatniczych Polaków w 2023 r. respondenci wskazali sytuacje, w których najczęściej korzystają z gotówki oraz instrumentów bezgotówkowych (wykres 4.6). Ustalono, że gotówka pełniła istotną funkcję zabezpieczenia na wypadek braku możliwości dokonania płatności innym sposobem – taką motywację wskazało 50,5% uczestników badania. Ponadto, 24,6% respondentów deklaroowało preferencję używania gotówki podczas zakupu artykułów pierwszej potrzeby.

Zgodnie z wynikami badania opinii publicznej dotyczącego znaków pieniężnych w obiegu przeprowadzonego w 2024 roku⁵⁸ ponad dwie trzecie respondentów deklaroowało posiadanie gotówki odłożonej „na wszelki wypadek”. Jednocześnie co piąty uczestnik badania nie miał rezerw gotówkowych przeznaczonych na nieprzewidziane okoliczności (wykres 4.7.).

58 Raport z badania opinii publicznej dotyczący znaków pieniężnych będących w obiegu (edycja 2024) na zlecenie NBP, wyk. Agencja Badawcza EDBAD sp. z o.o., Grupa WW sp. z o.o., Instytut Badawczy IPC sp. z o.o., Warszawa 2024.

Wykres 4.6. Sytuacje, w których najczęściej jest wykorzystywana gotówka i bezgotówkowe instrumenty płatnicze

Gotówka pełni również funkcję przechowywania wartości w strefie euro⁵⁹. Udział respondentów utrzymujących rezerwy gotówkowe dla całej strefy wyniósł 35% w 2024 r. (wykres 4.8.). Wśród krajów członkowskich najwyższe udziały respondentów przechowujących dodatkową gotówkę odnotowano na Słowacji (57%) oraz w Estonii (44%). Z kolei najniższe wartości zgłoszono we Francji i Belgii (po 26%)⁶⁰.

59 Euro od momentu wprowadzenia pełni nie tylko funkcję wspólnej waluty strefy euro, lecz również istotną rolę w międzynarodowym systemie walutowym. Jednym z najbardziej widocznych przejawów tej roli jest znaczący popyt zagraniczny na banknoty euro. Szacunki EBC wskazują, że od 30% do 50% całkowitej wartości banknotów euro w obiegu znajduje się poza strefą euro, co oznacza, że istotna część gotówki znajduje się w obiegu międzynarodowym [Lalouette et al., 2021]. Znacząca ilość banknotów euro poza strefą euro stanowi jeden z kluczowych czynników wyjaśniających tzw. „paradoks banknotów/gotówki”, polegający na stałym wzroście wartości gotówki w obiegu pomimo spadku jej znaczenia w transakcjach detalicznych w krajach rozwiniętych. Poza strefą, euro pełni wszystkie klasyczne funkcje pieniądza, przy czym ich relatywne znaczenie różni się od obserwowanego wewnątrz unii walutowej. Najistotniejsza jest funkcja przechowywania wartości. W wielu krajach Europy Środkowej, Wschodniej i Południowo-Wschodniej, Azji, a także w części Afryki Północnej oraz krajach sąsiadujących z Unią Europejską, euro jest gromadzone przez gospodarstwa domowe jako alternatywa dla walut krajowych, które postrzegane są jako niestabilne lub obciążone wysokim ryzykiem inflacyjnym. Motywami tego popytu są w szczególności doświadczenia wysokiej inflacji, kryzysów walutowych i bankowych, niski poziom zaufania do instytucji finansowych oraz ograniczony dostęp do bezpiecznych instrumentów oszczędzania. W takich warunkach banknoty euro wykorzystywane są do realnej ochrony wartości majątku. Z badań EBC wynika, że zagraniczny popyt koncentruje się w dużej mierze na banknotach o wysokich nominałach, co jednoznacznie potwierdza dominującą rolę euro jako środka tezauryzacji. Drugą istotną funkcją euro poza strefą euro jest funkcja środka wymiany. Banknoty euro są wykorzystywane w transakcjach gotówkowych w regionach przygranicznych, w krajach silnie powiązanych handlowo z UE oraz w sektorze turystycznym. Euro bywa akceptowane równolegle z walutą krajową, a w niektórych państwach pełni rolę quasi-drugiej waluty obiegowej. Badania oparte na danych z krajów Europy Środkowo-Wschodniej wskazują, że euro jest używane zarówno w transakcjach zagranicznych, jak i krajowych, zwłaszcza przy zakupach dóbr trwałych oraz w sektorach o ograniczonym zaufaniu do systemu bankowego. W mniejszym stopniu euro pełni funkcję jednostki rozrachunkowej, będąc wykorzystywane do wyrażania cen nieruchomości, samochodów lub oszczędności w krajach o wysokiej niestabilności kursowej. Funkcja ta wzmacnia międzynarodową rolę euro i sprzyja dalszemu rozpowszechnianiu się jego użycia w formie gotówkowej. Analizy przepływów gotówki przeprowadzane przez Eurosystem wskazują, że determinanty zagranicznego popytu na euro mają przede wszystkim charakter lokalny, a nie globalny. Oznacza to, że kluczową rolę odgrywają czynniki specyficzne dla krajów przyjmujących euro, takie jak inflacja, tempo wzrostu gospodarczego, poziom zaufania do instytucji finansowych, skala turystyki oraz migracje. Znaczenie mają także przekazy pieniężne migrantów, które często realizowane są w formie gotówkowej. Czynniki globalne, takie jak krótkoterminowe stopy procentowe w strefie euro, mają natomiast relatywnie mniejszy wpływ na wielkość przepływów banknotów.

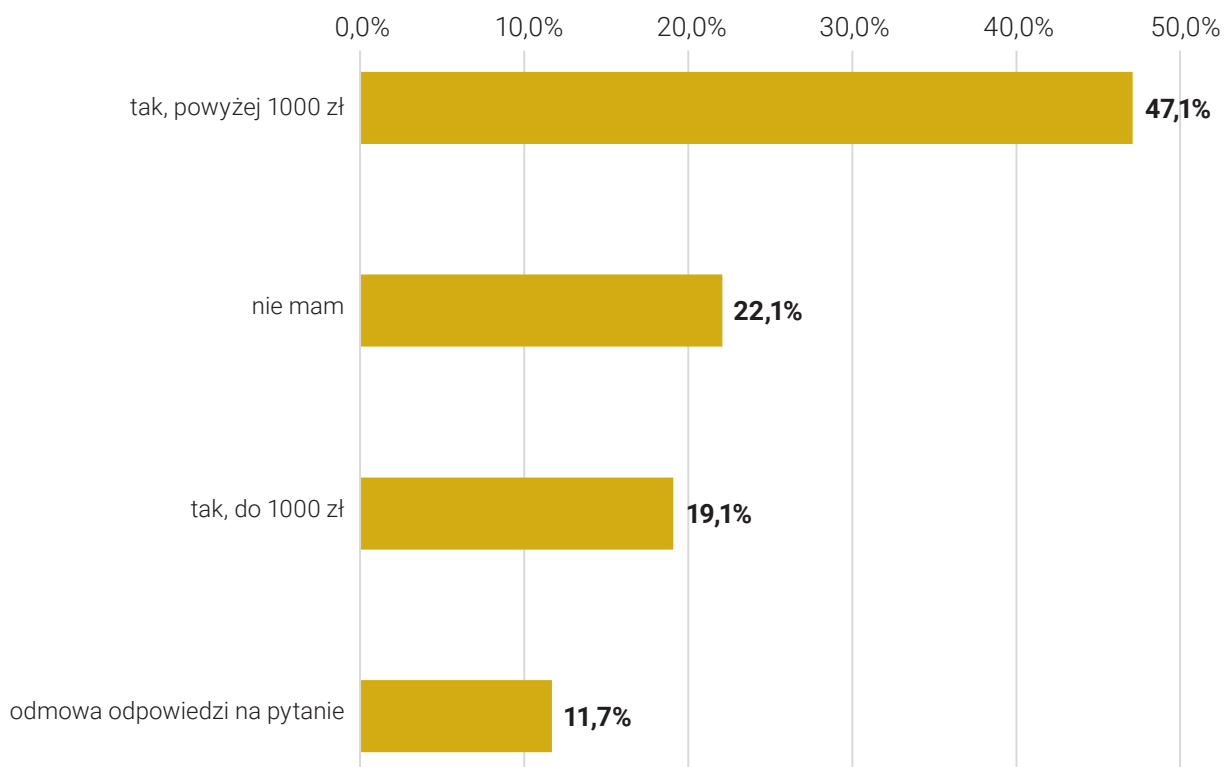
60 Podobnie jak w 2022 r., na Cyprze odnotowano najwyższy odsetek osób odmawiających ujawnienia informacji na temat posiadania dodatkowych zasobów gotówkowych (12%).

W USA, zasoby gotówki w ramach realizacji funkcji przechowywania wartości oraz przechowywania wartości utrzymują się na podwyższonym poziomie względem okresu sprzed pandemii (wykres 4.9.)⁶¹. Najwyższy poziom tych zasobów odnotowano w 2022 roku – wyniósł on 418 dolarów, po czym nastąpił

61 Dolar amerykański w gotówce od dziesięcioleci pełni wyjątkową rolę w międzynarodowym systemie walutowym. W przeciwieństwie do większości walut narodowych banknoty USD są w szerokim zakresie wykorzystywane poza krajem emisji jako środek przechowywania wartości, środek wymiany oraz pomocnicza jednostka rozrachunkowa. Zjawisko to sprawia, że znaczna część dolarów w obiegu znajduje się poza Stanami Zjednoczonymi, co ma istotne konsekwencje zarówno dla gospodarek przyjmujących dolara, jak i dla Rezerwy Federalnej oraz globalnego systemu finansowego (Judson, 2024). Szacunki Rezerwy Federalnej wskazują, że około 50–60% całkowitej wartości banknotów dolarowych, a w przypadku nominału 100 USD nawet około 65–70%, znajduje się poza USA. Oznacza to, że dolar pełni funkcję globalnej waluty gotówkowej w stopniu niespotykanym w przypadku innych walut (Judson, 2024). Skala ta sprawia, że dolar w obiegu międzynarodowym jest porównywalny z oficjalnymi rezerwami walutowymi banków centralnych pod względem wartości. Najważniejszą funkcją dolara poza USA jest funkcja przechowywania wartości. W wielu krajach o niestabilnych walutach, wysokiej inflacji, słabych instytucjach finansowych lub ograniczonym dostępie do bezpiecznych instrumentów oszczędzania, gotówkowy dolar stanowi substytut krajowego pieniądza i systemu bankowego. Judson (2024) pokazuje, że popyt zagraniczny jest silnie skoncentrowany na banknotach o wysokich nominałach, zwłaszcza 100 USD, co jednoznacznie potwierdza dominującą rolę tezauryzacyjną. Dolar w formie gotówki jest traktowany jako aktywo o niskim ryzyku politycznym i inflacyjnym, łatwe do przechowywania, anonimowe i globalnie akceptowane. Drugą kluczową funkcją jest rola dolara jako środka wymiany. Banknoty dolarowe są szeroko używane w transakcjach gotówkowych w Ameryce Łacińskiej, Azji Centralnej, Afryce i na Bliskim Wschodzie, zarówno w handlu formalnym, jak i w sektorze nieformalnym. W wielu krajach dolar pełni funkcję quasi-drugiej waluty, akceptowanej równolegle z walutą krajową, szczególnie przy transakcjach o wyższej wartości (Judson, 2024). Zjawisko to jest ściśle powiązane z procesami dolaryzacji oraz z niskim zaufaniem do krajowych systemów bankowych. Dolar w gotówce spełnia także funkcję jednostki rozrachunkowej, zwłaszcza w krajach o wysokiej zmienności kursów walutowych. Ceny nieruchomości, samochodów lub czynszów są często wyrażane w dolarach, nawet jeśli płatność następuje w walucie lokalnej. Taka praktyka dodatkowo utrwala międzynarodową rolę dolara i zwiększa popyt na jego fizyczną postać. Judson (2024) pokazuje, że zagraniczny popyt na dolary jest silnie procykliczny względem globalnych kryzysów. Wzrost zapotrzebowania na banknoty USD był widoczny w latach 90. (transformacja gospodarek postsowieckich i kryzysy w Ameryce Łacińskiej), po kryzysie finansowym 2008 r. oraz w okresie pandemii COVID-19. W 2020 r. nastąpił bezprecedensowy skok popytu na gotówkę dolarową, zarówno w USA, jak i poza nimi, co potwierdza rolę dolara jako globalnego „bezpiecznego aktywa” w formie gotówkowej. Pomiar zagranicznych zasobów dolarowych jest utrudniony, ponieważ brak jest bezpośrednich statystyk. Judson (2024) stosuje kombinację metod pośrednich: analizę przepływów banknotów przez system bankowy, porównania międzynarodowe (zwłaszcza z Kanadą) oraz modele sezonowości. Wszystkie te podejścia prowadzą do zbliżonych wniosków: większość banknotów o wysokich nominałach krąży poza USA, a zagraniczny popyt odpowiada za znaczną część długookresowego wzrostu wartości gotówki w obiegu. Fizyczny dolar pozostaje jednym z filarów międzynarodowego systemu walutowego. Pomimo postępu cyfryzacji płatności, popyt na banknoty USD poza USA nie słabnie strukturalnie, a w okresach kryzysowych wręcz gwałtownie rośnie. Skala tego zjawiska potwierdza, że materialna forma dolara wciąż odgrywa kluczową rolę w gospodarce światowej (Judson, 2024).

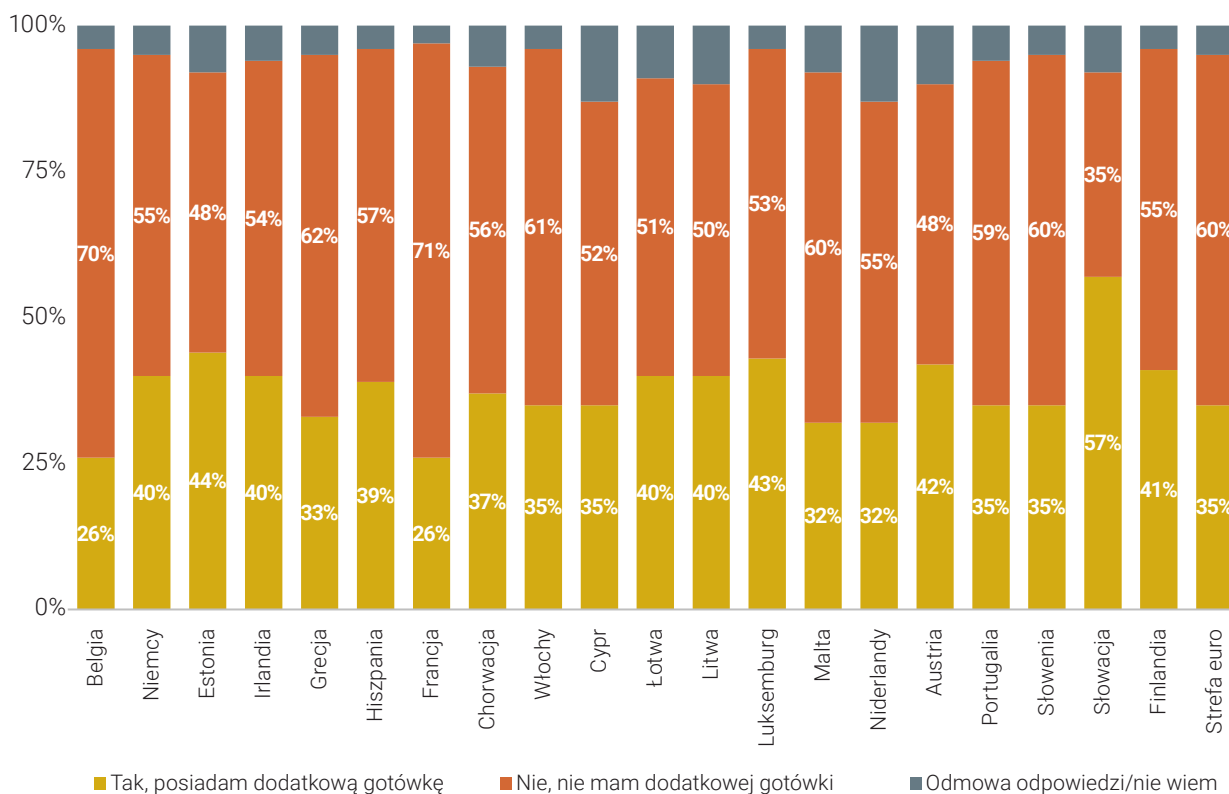

Wykres 4.7. Struktura odpowiedzi respondentów na pytanie, czy posiadają gotówkę „na wszelki wypadek”

Źródło: NBP 2025, Raport o obrocie gotówkowym w Polsce w 2024 r., s.30

Wykres 4.8. Odsetek konsumentów utrzymujących dodatkowe rezerwy gotówkowe – podział według krajów, 2024 r.

Źródło: ECB 2024, Study on the payment attitudes of consumers in the euro area (SPACE) – 2024, s. 74

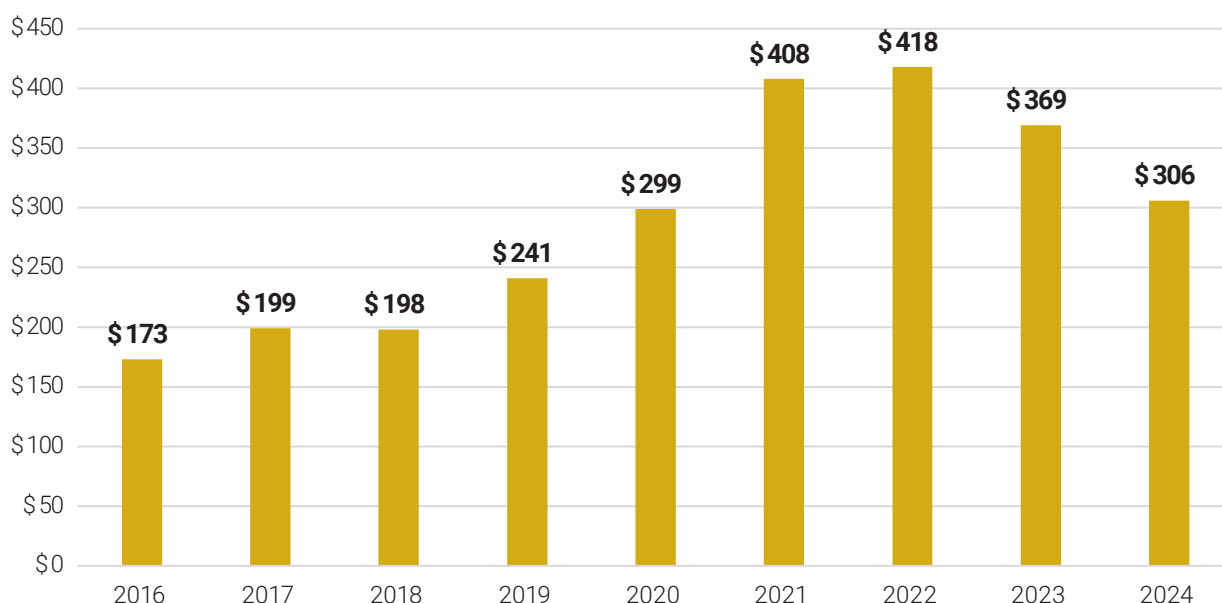

spadek do 306 dolarów w 2024 roku, co wciąż pozostaje wartością wyższą niż w 2019 roku. Wzrost obserwowany w latach 2020–2022 oraz późniejszy spadek od 2023 roku najprawdopodobniej odzwierciedlają przejściowe skutki pandemii.

Udział dorosłych, którzy nosili przy sobie gotówkę (w kieszeni, torebce lub portfelu) przynajmniej w jednym dniu podczas prowadzonego Dziennika, spadł z 84% do 80% w latach 2016–2018. Od tego czasu

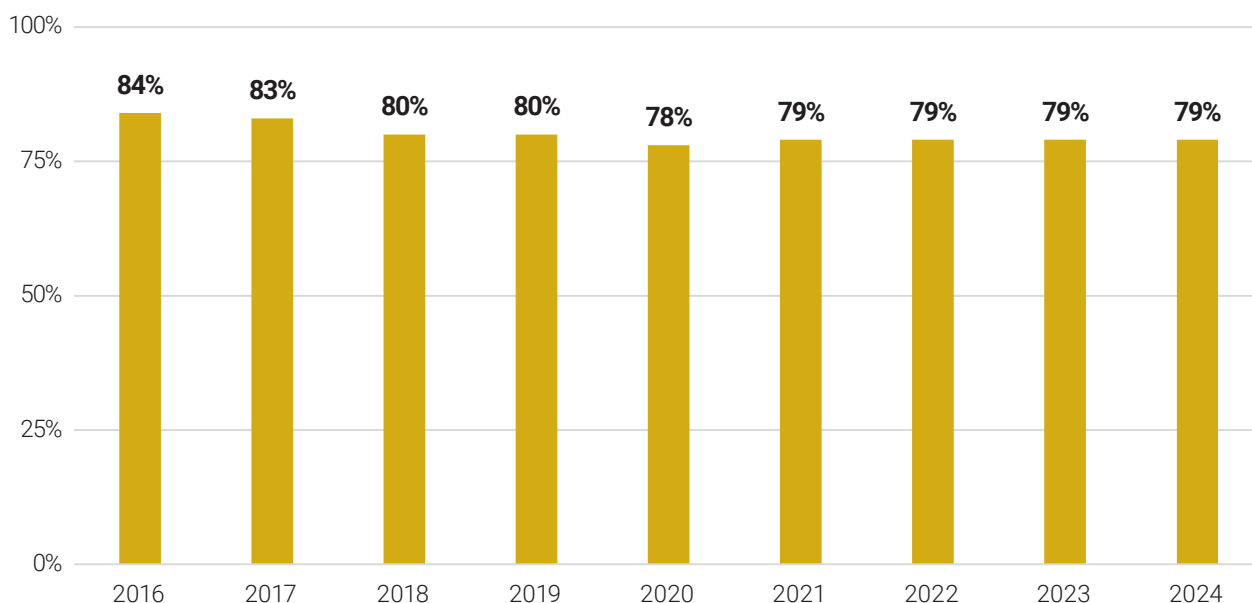
odsetek dorosłych posiadających gotówkę utrzymuje się na stałym poziomie około 80% (Rysunek 4.10). Choć liczba transakcji gotówkowych zmalała w latach 2019–2024, udział osób noszących przy sobie gotówkę pozostawał praktycznie niezmienny. Dorośli w Stanach Zjednoczonych nadal dostrzegają korzyści płynące z posiadania gotówki, zarówno jako formy płatności, jako formy rezerwowej w sytuacjach, gdy karty mogą nie być akceptowane, jak i do wykorzystania w nagłych przypadkach.

Wykres 4.9. Średnie wielkości zasobów pieniężnych przechowywanych w USA

Źródło: FED 2025, Findings from the Diary of Consumer Payment Choice, s.16

Wykres 4.10. Udział dorosłych posiadających gotówkę przy sobie przynajmniej jeden dzień

Źródło: FED 2025, Findings from the Diary of Consumer Payment Choice, s.14

Rozdział V. Uwarunkowania instytucjonalno-prawne rozwoju pieniądza gotówkowego w Polsce

5.1. Podstawy prawne regulujące obieg pieniądza gotówkowego na terenie RP

Do głównych uczestników krajowego rynku obrotu gotówkowego zalicza się (NBP, 2024): bank centralny, banki, producentów znaków pieniężnych, przedsiębiorców procesujących znaki pieniężne w imieniu i na rzecz banków, niezależnych operatorów sieci bankomatowych, sieci handlu detalicznego oraz klientów (w tym konsumentów).

Narodowy Bank Polski jako *jedyny emitent banknotów i monet na terenie RP* stanowi podmiot publiczno-prawny odpowiedzialny za pełny i bezpieczny obrót pieniądzem gotówkowym w Polsce. NBP organizuje gospodarkę znakami pieniężnymi tj. banknotami oraz monetami, zapewnia odpowiednią ich ilość i jakość.

Do kolejnej grupy podmiotów warunkujących wykorzystanie pieniądza gotówkowego do dokonywania płatności w Polsce zalicza się banki posiadające ustawowe upoważnienie do pobierania/odprowadzenia pieniądza gotówkowego do/z NBP. Banki przyjmują również wpłaty gotówkowe oraz dokonują wypłat gotówkowych z rachunków klientów. Zobowiązane są także do wymiany banknotów i monet, które w wyniku zużycia lub uszkodzenia utraciły status prawnego środka płatniczego. Wraz z włączeniem banków do architektury systemu obiegu pieniądza gotówkowego rozszerzono udział podmiotów prawnych warunkujących pełny, bezpieczny i niczym nieskrępowany obrót pieniądzem gotówkowym o operatorów bankomatów, producentów znaków pieniężnych i firmy CIT⁶².

Grupę podmiotów, w których realizowane są płatności gotówkowe i bezgotówkowe stanowią punkty handlu detalicznego. Znaki pieniężne od klientów, przekazywane za pośrednictwem sieci handlu detalicznego oraz urzędzeń samoobsługowych, trafiają do centrów gotówkowych banków lub firm CIT. Stamtąd znaki pieniężne odprowadzane są do Narodowego Banku Polskiego. Współdziałanie ww. podmiotów realizujących zapisy ustawowe i nałożone przez ustawy obowiązki stanowi warunek dostępu dla każdej osoby fizycznej i prawnej w Polsce do posiadanych zasobów gotówkowych.

Obrót gotówkowy w Polsce uregulowany jest w oparciu o następujące akty prawne:

1) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. poz. 483), której art. 227 ust. 1 stanowi, że *centralnym bankiem państwa jest Narodowy Bank Polski. Przysługuje mu wyłączne prawo emisji pieniądza oraz ustalania i realizowania polityki pieniężnej. Narodowy Bank Polski odpowiada za wartość polskiego pieniądza*.

Narodowy Bank Polski jako jedyny podmiot uprawniony jest do emisji pieniądza w Polsce, w tym znaków pieniężnych będących prawnym środkiem płatniczym. Przepis stanowi konstytucyjną podstawę funkcjonowania gotówki w polskim systemie płatniczym oraz określa odpowiedzialność NBP za stabilność wartości pieniądza.

2) Ustawa o Narodowym Banku Polskim z dnia 29 sierpnia 1997 r., której art. 4 stanowi, że *NBP przysługuje wyłączne prawo emitowania znaków pieniężnych Rzeczypospolitej Polskiej. Z kolei w rozdziale 5 dot. „Emisji znaków pieniężnych” wskazano*

Art. 31. Znakami pieniężnymi Rzeczypospolitej Polskiej są banknoty i monety opiewające na złote i grosze.

Art. 32. Znaki pieniężne emitowane przez NBP są prawnymi środkami płatniczymi na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 33. 1. Wzory i wartość nominalną banknotów oraz wzory, wartość nominalną, stop, próbę i masę monet oraz wielkość emisji znaków pieniężnych, jak również terminy wprowadzenia ich do obiegu ustala Prezes NBP w drodze zarządzenia.

2. Prezes NBP może wycofywać z obiegu określone znaki pieniężne. Po upływie terminu określonego przez Prezesa NBP znaki te przestają być prawnym środkiem płatniczym na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej i podlegają wymianie w wyznaczonych przez Prezesa NBP bankach.

Art. 34. 1. Znaki pieniężne, nieodpowiadające wskutek zużycia lub uszkodzenia warunkom ustalonym przez Prezesa NBP, przestają być prawnym środkiem płatniczym na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej i podlegają wymianie.

62 Firmy CIT (cash-in-transit) to przedsiębiorcy, którym banki powierzyły czynności przeliczania oraz sortowania banknotów i monet, sprawdzający banknoty i monety pod kątem autentyczności oraz transportowania wartości pieniężnych zgodnie z art. 6a ust. 1 pkt 2 Ustawy z 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe).

2. Prezes NBP określa, w drodze zarządzenia, szczegółowe zasady i tryb wymiany znaków pieniężnych, o których mowa w ust. 1.

Art. 35. 1. Fałszywe znaki pieniężne podlegają zatrzymaniu, bez prawa do zwrotu ich równowartości.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio do fałszywych banknotów i monet opiewających na waluty obce.

3. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw wewnętrznych, po zasięgnięciu opinii Prezesa NBP, określi, w drodze rozporządzenia, warunki i tryb postępowania przy zatrzymywaniu znaków pieniężnych podejrzanych co do autentyczności oraz postępowania z fałszywymi znakami pieniężnymi, mając na uwadze zapewnienie sprawności i bezpieczeństwa obrotu gotówkowego, w szczególności potrzebę zabezpieczenia zatrzymanych znaków pieniężnych jako materiału dowodowego, a także ochronę słuszych interesów osób, których znaki pieniężne zostały zatrzymane, w tym zwrot albo wypłatę równowartości zatrzymanych znaków pieniężnych, których autentyczność zostanie potwierdzona.

Art. 36. NBP może prowadzić w kraju i za granicą sprzedaż monet, banknotów i numizmatów przeznaczonych na cele kolekcjonerskie oraz na inne cele, na warunkach i według zasad ustalonych przez Zarząd NBP w drodze uchwały.

Art. 37. NBP organizuje gospodarkę znakami pieniężnymi Rzeczypospolitej Polskiej.

Przepisy te uszczegóławiają konstytucyjną rolę Narodowego Banku Polskiego w zakresie emisji i obiegu gotówki. Określają one, że banknoty i monety emitowane przez NBP są prawnymi środkami płatniczymi w Polsce, a także regulują zasady ich wprowadzania do obiegu, wycofywania, wymiany oraz postępowania z fałszywymi znakami pieniężnymi. Tym samym ustawa tworzy podstawy prawne funkcjonowania obrotu gotówkowego oraz powierza NBP odpowiedzialność za organizację gospodarki gotówkowej w kraju.

3) Ustawa Prawo bankowe z dnia 29 sierpnia 1997 r., która stanowi:

Art. 63. 1. Rozliczenia pieniężne mogą być przeprowadzane za pośrednictwem banków, jeżeli

przynajmniej jedna ze stron rozliczenia (dłużnik lub wierzyciel) posiada rachunek bankowy. Rozliczenia pieniężne przeprowadza się gotówkowo lub bezgotówkowo za pomocą papierowych lub informatycznych nośników danych.

2. Rozliczenia gotówkowe przeprowadza się czekiem gotówkowym lub przez wpłatę gotówki na rachunek wierzyciela.

3. Rozliczenia bezgotówkowe przeprowadza się w szczególności:

1) poleceniem przelewu,

2) poleceniem zapłaty,

3) czekiem rozrachunkowym,

4) kartą płatniczą.

Art. 65. Bank dokonujący wypłat z rachunku bankowego jest obowiązany sprawdzić autentyczność i prawidłowość formalną dokumentu stanowiącego podstawę do wypłaty oraz tożsamość osoby dającej zlecenie.

Art. 66. Banki są obowiązane przyjmować wpłaty gotówkowe na rachunki bankowe oraz przeliczać i sortować banknoty i monety pochodzące z tych wpłat.

Art. 68. Prezes Narodowego Banku Polskiego określa, w drodze zarządzenia:

1) sposób przeprowadzania rozrachunków międzybankowych, w tym za pomocą informatycznych nośników danych,

2) sposób i tryb przeliczania, sortowania, pakowania i oznaczania opakowań banknotów i monet oraz wykonywania czynności związanych z zaopatrywaniem banków w te znaki⁶³,

3) sposób numeracji banków i ich jednostek organizacyjnych,

4) sposób numeracji rachunków bankowych prowadzonych w bankach.

63 Bank może powierzyć przedsiębiorcy lub przedsiębiorcy zagranicznemu wykonywanie czynności związanych z działalnością bankową w drodze umowy zawartej na piśmie (zgodnie z art. 6a. ust. 1 pkt 2 ustawy Prawo bankowe)

Przepisy Prawa bankowego określają dopuszczalne formy rozliczeń pieniężnych oraz rolę banków w obsłudze obrotu gotówkowego i bezgotówkowego. W odniesieniu do gotówki nakładają na banki obowiązki związane z przyjmowaniem wpłat, realizacją wypłat oraz obsługą banknotów i monet znajdujących się w obiegu. Regulacje te stanowią istotny element organizacji obrotu gotówkowego, zapewniając jego bezpieczeństwo i sprawne funkcjonowanie.

4) Ustawa o usługach płatniczych z dnia 19.08.2011, która w art. 59ea stanowi:

1. Akceptant nie może uzależniać zawarcia z konsumentem umowy o świadczenie usługi lub umowy sprzedaży towaru od dokonania zapłaty w formie bezgotówkowej ani odmówić przyjęcia zapłaty od konsumenta znakami pieniężnymi emitowanymi przez NBP.

2. Przepisu ust. 1 nie stosuje się:

- 1) do działalności prowadzonej w sieci Internet;
- 2) w miejscu prowadzenia działalności bez obecności personelu;
- 3) w trakcie imprezy masowej w rozumieniu art. 3 pkt 1 ustawy z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych (Dz. U. z 2023 r. poz. 616), jeżeli zamieszczono stosowną informację w regulaminie tej imprezy;
- 4) do jednorazowej transakcji, bez względu na liczbę wynikających z niej płatności, której wartość jest równa przeciętnemu wynagrodzeniu w sektorze przedsiębiorstw bez wypłat nagród z zysku w trzecim kwartale roku poprzedniego, ogłaszanemu przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego, albo większa od niego.

3. Akceptant nie może nakładać ani pobierać opłat z tytułu przyjmowania zapłaty znakami pieniężnymi emitowanymi przez NBP ani różnicować ceny w zależności od formy zapłaty.

Przepis ten wzmacnia pozycję gotówki jako powszechnie akceptowanego środka płatniczego w obrocie konsumenckim. Nakłada on na akceptantów obowiązek przyjmowania płatności gotówkowych dokonywanych znakami pieniężnymi emitowanymi przez NBP oraz zakazuje uzależniania zawarcia umowy od wyboru formy bezgotówkowej.

Jednocześnie ustawa przewiduje określone wyjątki od tej zasady, dotyczące m.in. sprzedaży internetowej, punktów samoobsługowych i niektórych transakcji o ustalonej wartości.

5) Ustawa Prawo przedsiębiorców z dnia 6 marca 2018 r.:

Art. 19. Dokonywanie lub przyjmowanie płatności związanych z wykonywaną działalnością gospodarczą następuje za pośrednictwem rachunku płatniczego przedsiębiorcy, w każdym przypadku, gdy:

1) stroną transakcji, z której wynika płatność, jest inny przedsiębiorca oraz

2) jednorazowa wartość transakcji, bez względu na liczbę wynikających z niej płatności, przekracza 15 000 zł lub równowartość tej kwoty, przy czym transakcje w walutach obcych przelicza się na złote według średniego kursu walut obcych ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski z ostatniego dnia roboczego poprzedzającego dzień dokonania transakcji.

Przepis ten wprowadza ograniczenie stosowania gotówki w rozliczeniach pomiędzy przedsiębiorcami. Nakazuje on dokonywanie płatności za pośrednictwem rachunku płatniczego w przypadku transakcji o wartości przekraczającej 15 000 zł, jeżeli stronami są przedsiębiorcy⁶⁴. Regulacja ta ma na celu zwiększenie przejrzystości obrotu gospodarczego oraz ograniczenie ryzyka związanego z rozliczeniami gotówkowymi o wysokiej wartości.

Dodatkowo, należy zwrócić uwagę na następujące rozporządzenia, zarządzenia i uchwały:

- rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 września 2010 r. w sprawie wymagań, jakim powinna odpowiadać ochrona wartości pieniężnych przechowywanych i transportowanych przez przedsiębiorców i inne jednostki organizacyjne (Dz. U. z 2016 r. poz. 793, z późn. zm.),

⁶⁴ Na dzień 12.06.2026 w Sejmie RP znajduje się poselski projekt ustawy o zmianie ustawy - Prawo przedsiębiorców oraz ustawy o podatku od towarów i usług. Dotyczy on zmiany jednorazowej wartości transakcji wykonywanej w związku z działalnością gospodarczą przedsiębiorcy, po przekroczeniu której koniecznie staje się rozliczenie za pośrednictwem rachunku płatniczego, z 15000 zł na kwotę 25000 zł (https://www.sejm.gov.pl/Sejm10.nsf/agent.xsp?symbol=KONSULTOWANY_PROJEKT&NrProjektu=RPW/13263/2026)

- rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 kwietnia 2022 r. w sprawie znaków pieniężnych podejrzanych co do autentyczności oraz fałszywych znaków pieniężnych (Dz. U. poz. 776),
- zarządzenie nr 19/2016 Prezesa Narodowego Banku Polskiego z dnia 17 sierpnia 2016 r. w sprawie sposobu i trybu przeliczania, sortowania, pakowania i oznaczania opakowań banknotów i monet oraz wykonywania czynności związanych z zaopatrywaniem banków w te znaki (Dz. Urz. NBP z 2024 r. poz. 7 oraz z 2025 r. poz. 23),
- zarządzenie nr 31/2013 Prezesa Narodowego Banku Polskiego z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu wymiany znaków pieniężnych, które wskutek zużycia lub uszkodzenia przestają być prawnym środkiem płatniczym na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. Urz. NBP z 2024 r. poz. 6),
- zarządzenie nr 10/2024 Prezesa Narodowego Banku Polskiego z dnia 9 kwietnia 2024 r. w sprawie sposobu i trybu przeliczania, sortowania, pakowania i oznaczania opakowań banknotów i monet oraz wykonywania czynności związanych z zaopatrywaniem banków w te znaki (Dz. Urz. NBP z 2024. Poz. 3
- uchwała nr 38/2023 Zarządu Narodowego Banku Polskiego z dnia 4 lipca 2023 r. w sprawie trybu i szczegółowych zasad przekazywania przez banki do Narodowego Banku Polskiego danych niezbędnych do ustalania polityki pieniężnej i okresowych ocen sytuacji pieniężnej państwa oraz oceny sytuacji finansowej banków i ryzyka sektora bankowego (Dz. Urz. NBP poz. 12 oraz z 2024 r. poz. 8) – § 3 ust. 1 pkt 3 oraz załącznik nr 4a do uchwały.

5.2. Strategia bezpieczeństwa obrotu gotówkowego w Polsce

Narodowa Strategia Bezpieczeństwa Obrotu Gotówkowego (NSBOG) definiuje obszary działań NBP w zakresie obrotu gotówkowego w Polsce⁶⁵. Jej re-

alizacja miała na celu wspieranie zrównoważonego rozwoju rynku obrotu gotówkowego przy jednoczesnym utrzymaniu wysokiego poziomu jego bezpieczeństwa. W ramach strategii wyznaczono cztery filary tj. (Filar I) dostępność i akceptacja gotówki, (Filar II) płynne zaopatrywanie w gotówkę, (Filar III) cyberbezpieczeństwo systemów informatycznych wykorzystywanych w procesach zaopatrywania w gotówkę oraz (Filar IV) bezpieczeństwo fizyczne gotówki.

W ramach Filaru I skoncentrowano się na dostępności i akceptacji gotówki jako kluczowych elementów funkcjonowania systemu płatniczego w Polsce. Proponowane działania obejmowały zarówno aspekty legislacyjne, jak i operacyjne, mające na celu zapewnienie powszechnej akceptacji gotówki w transakcjach oraz utrzymanie wysokiego poziomu jej dostępności dla obywateli. Istotnym krokiem było wprowadzenie nowelizacji ustawy o usługach płatniczych, która nakłada na przedsiębiorców akceptujących płatności bezgotówkowe obowiązek przyjmowania również banknotów i monet emitowanych przez NBP. Równolegle, w toku prac nad strategią, przyjęto kryterium dostępności gotówki, zakładające, że 90% populacji powinno mieć możliwość skorzystania z oddziału banku z obsługą kasową lub bankomatu w promieniu nie większym niż 10 km od miejsca zamieszkania. Monitorowanie realizacji tych założeń będzie prowadzone cyklicznie, zarówno pod kątem skutków wdrożonych regulacji, jak i spełniania przyjętych kryteriów dostępności. W tym celu przewiduje się regularne badania opinii publicznej oraz opracowanie ogólnodostępnej mapy punktów dostępu do gotówki. Ponadto, zaplanowano wprowadzenie obowiązku przekazywania przez odpowiednie podmioty do NBP informacji dotyczących liczby i lokalizacji placówek bankowych oraz bankomatów. Wśród proponowanych rozwiązań znajdowało się również dążenie do samoregulacji sektora usług płatniczych, mającej na celu zapewnienie odpowiedniej sieci placówek i punktów dostępu do gotówki, a także analiza możliwości wdrożenia innowacyjnych rozwiązań, takich jak placówki MultiCash Branch czy automatyzacja obsługi klientów poprzez urządzenia typu Assisted Self Service. Dodatkowo, rozważane były działania zmierzające do samoregulacji w zakresie opłat bankomatowych oraz ewentualne przygotowanie regulacji zobowiązujących dostawców usług płatniczych do zapewnienia szerokiego dostępu do źródeł pozyskiwania gotówki.

W ramach Filaru II, poświęconemu zapewnieniu płynności zaopatrzenia rynku w gotówkę, skoncentrowano się na trzech kluczowych obszarach, tj.

⁶⁵ Narodowa Strategia Obrotu Gotówkowego została przygotowana we współpracy NBP z uczestnikami rynku obrotu gotówkowego w ramach Rady ds. obrotu gotówkowego, a następnie przyjęta przez Zarząd NBP w 2021 r.

strukturze nominalowej znaków pieniężnych, stabilności systemu zaopatrywania oraz jakości obiegowych znaków pieniężnych. W zakresie struktury nominalowej proponowano wdrożenie rozwiązań zwiększających elastyczność urządzeń obsługiwanych przez klientów, tak aby mogły one efektywnie obsługiwać wszystkie banknoty będące w obiegu. Ponadto, przewidziano rozszerzenie kwartalnej sprawozdawczości dotyczącej obrotu gotówkowego na banki nieposiadające umów z NBP oraz na podmioty niebankowe. Istotnym elementem jest także prowadzenie cyklicznych badań ankietowych wśród społeczeństwa, mających na celu monitorowanie percepcji obiegu gotówkowego oraz pozyskiwanie informacji od uczestników rynku na temat dostosowania urządzeń do obsługi aktualnych banknotów. W kontekście stabilności systemu zaopatrywania w gotówkę, rekomendowano opracowanie i uszczegółowienie procedur awaryjnych na wypadek sytuacji nadzwyczajnych oraz wprowadzenie wymogów dotyczących urządzeń procesujących, wpłacających i wypłacających znaki pieniężne, szczególnie w odniesieniu do podmiotów niebankowych. Dodatkowo, postulowano rozwój systemu depozytowego, umożliwiający bankom przechowywanie znaków pieniężnych w skarbcach firm CIT oraz uzupełnianie depozytu gotówką pochodzącą z rynku, co ma na celu zwiększenie efektywności zarządzania gotówką i redukcję kosztów związanych z jej transportem. Wreszcie, w trosce o utrzymanie wysokiej jakości znaków pieniężnych, przewiduje się monitorowanie oraz aktywne uczestnictwo w procesach legislacyjnych dotyczących zatrzymywania fałszywych znaków pieniężnych. Równocześnie zaleca się kontynuowanie działań informacyjnych i szkoleniowych w zakresie rozpoznawania autentyczności waluty polskiej oraz jakości znaków pieniężnych funkcjonujących w obiegu.

W III Filarze strategii podkreślono kluczowe znaczenie cyberbezpieczeństwa systemów informatycznych wykorzystywanych w procesach zaopatrywania w gotówkę. Priorytetem jest identyfikacja oraz objęcie szczególną ochroną tych systemów, a także rozwój wymiany informacji pomiędzy uczestnikami rynku obrotu gotówkowego w zakresie cyberbezpieczeństwa. Projektowane rozwiązania miały skoncentrować się na wypracowaniu wspólnego zbioru praktyk w zakresie bezpieczeństwa teleinformatycznego oraz inicjowaniu dialogu dotyczącego efektywnej wymiany informacji. Równolegle wskazano na konieczność podnoszenia kwalifikacji zawodowych pracowników zaangażowanych w funkcjonowanie systemów krytycznych,

co ma bezpośredni wpływ na wzrost kompetencji w obszarze cyberbezpieczeństwa.

Ostatni Filar IV strategii poświęcony był bezpieczeństwu fizycznemu gotówki. Wśród celów proponowanych działań wymieniono wdrażanie innowacyjnych rozwiązań technicznych i organizacyjnych, które mają na celu zwiększenie bezpieczeństwa fizycznego gotówki. Istotnym aspektem było także ujednolicenie oraz dostosowanie norm prawnych do dynamicznie zmieniających się warunków rynkowych, a także stworzenie spójnego systemu nadzoru nad podmiotami odpowiedzialnymi za procesowanie gotówki. W ramach realizacji tych celów przewidziano przeprowadzenie kompleksowej analizy zasad i rozwiązań w zakresie obsługi gotówki, ze szczególnym uwzględnieniem optymalizacji kosztowej i operacyjnej przechowywania, procesowania oraz transportu. Dodatkowo, rekomendowano opracowanie dobrych praktyk oraz propozycji dla ubezpieczycieli w zakresie wspierania nowoczesnych rozwiązań zwiększających bezpieczeństwo fizyczne gotówki. Propozycje działań obejmowały również założenia legislacyjne dotyczące skutecznego nadzoru nad bezpieczeństwem przechowywania, procesowania i transportu gotówki oraz analizy zagadnień prawnych wynikających z innych regulacji.

Analiza kolejnych edycji „Raportu o obrocie gotówkowym w Polsce” wskazuje, że Narodowa Strategia Bezpieczeństwa Obrotu Gotówkowego została w przeważającej mierze zrealizowana⁶⁶. Kluczowe działania o charakterze systemowym i regulacyjnym zostały wdrożone, a obecnie mają one głównie charakter monitorujący i utrzymaniowy, realizowany w sposób cykliczny przez NBP oraz uczestników rynku. W szczególności osiągnięto cele związane z dostępnością i akceptacją gotówki – utrzymano wysoki poziom powszechnego dostępu do punktów poboru gotówki, a także wzmocniono ramy prawne gwarantujące jej akceptację w obrocie konsumentskim. Raport za 2024 r. potwierdza, że zdecydowana większość populacji ma zapewniony dostęp do infrastruktury gotówkowej w założonym w Strategii promieniu, co świadczy o spełnieniu przyjętych kryteriów dostępności. W zakresie płynności zaopatrywania rynku w gotówkę kontynuowane są działania mające na celu utrzymanie sprawnego obiegu znaków pieniężnych, optymalizację logistyki oraz

66 Na podstawie Raportów o obrocie gotówkowym w Polsce (<https://nbp.pl/publikacje/cykliczne-materialy-analityczne-nbp/raporty-o-obrocie-gotowkowym/>)

poprawę jakości banknotów i monet w obiegu. Jednocześnie rozwijane są rozwiązania zwiększające odporność systemu na zakłócenia, w tym procedury awaryjne oraz mechanizmy monitorowania podaży gotówki. W obszarze cyberbezpieczeństwa oraz bezpieczeństwa fizycznego gotówki działania Strategii zostały w dużej mierze przekształcone w stałe elementy nadzoru i współpracy międzyinstytucjonalnej, obejmujące wymianę informacji o zagrożeniach, podnoszenie standardów ochrony systemów oraz wdrażanie dobrych praktyk operacyjnych.

Obecnie, po pięciu latach od jej wdrożenia, cele NSBOG zostały w dużej mierze osiągnięte, natomiast dalsze działania koncentrują się na utrzymaniu stabilności, bezpieczeństwa oraz wysokiej dostępności gotówki.

5.3. Doświadczenia wybranych krajów w zakresie wzmocnienia funkcjonowania obrotu gotówkowego

Rola i znaczenie pieniądza gotówkowego zarówno jako instrumentu płatniczego, jak i środka służącego do gromadzenia wartości w celach pozatransakcyjnych jest przedmiotem dyskusji publicznej od wielu lat. W obliczu wyzwań związanych ze wzrostem niepewności wynikających z napięć geopolitycznych, ekonomicznych, czy technologicznych zasięg tej debaty objął wiele krajów na świecie. W jej rezultacie podjęto rozmaite działania w zakresie wzmacniania dostępności zasobów gotówkowych, zarówno w krajach o wysokim udziale płatności gotówkowych, takich jak Niemcy, jak i w państwach, w których gotówka odgrywa niewielką rolę w transakcjach, np. Szwecja czy Norwegia. W szczególności inicjatywy te koncentrują się na^{67,68}: (i) zapewnieniu konsumentom wolności wyboru środka płatniczego poprzez równoważne traktowanie dostępnych instrumentów, (ii) zagwarantowaniu dostępności pieniądza gotówkowego oraz realnych możliwościach wykorzystania banknotów i monet, przy jednoczesnym utrzymaniu odpowiedniej infrastruktury rynkowej oraz powszechnej akceptacji gotówki, jak również (iii) analizie rozwiązań angażujących wszystkich uczestników rynku. W rezultacie pojawiają się pro-

pozycje zmian wdrażanych w różnych formach tj. od działań legislacyjnych (np. zmiana ustawy w Szwecji), poprzez rozmaite rekomendacje, np. dotyczące powszechnej akceptacji gotówki, po określenie strategicznych kierunków działań, jak w przypadku „The Eurosystem Cash Strategy”.

W strefie euro prowadzone są obecnie prace w ramach projektu Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie statusu banknotów i monet euro jako prawnego środka płatniczego⁶⁹. Ich celem jest wzmocnienie statusu gotówki, w tym wprowadzenie obowiązku jej akceptacji w pełnej wartości nominalnej, z mocą umarzania zobowiązań pieniężnych. Zakłada się monitorowanie przez państwa strefy euro poziomu akceptacji i dostępności gotówki, coroczne raportowanie do Komisji Europejskiej i EBC oraz możliwość wprowadzania środków zaradczych. Równolegle trwają prace nad cyfrowym euro jako powszechnie akceptowaną, cyfrową formą pieniądza banku centralnego. W grudniu 2025 r. Rada uzgodniła swoje stanowisko negocjacyjne w sprawie cyfrowego euro i wzmocnienia roli gotówki⁷⁰. Propozycje dotyczą dwóch rozporządzeń określających ramy prawne dla potencjalnej emisji cyfrowego euro oraz rozporządzenia mającego na celu ochronę roli gotówki w UE poprzez zagwarantowanie jej szerokiej akceptacji i dostępności. Cyfrowe euro ma w założeniach stanowić uzupełnienie dla gotówki, być dostępne dla konsumentów i przedsiębiorstw w całej strefie euro. Decyzja o emisji należeć będzie do EBC po przyjęciu ram prawnych przez Parlament Europejski i Radę, potencjalne wprowadzenie wskazywane jest do 2029 roku. W projekcie przewiduje się limity przechowywanych kwot (aby zapobiec traktowaniu cyfrowego euro jako lokaty kapitału), brak opłat dla konsumentów za podstawowe usługi, zapewnienie dostępu do infrastruktury technicznej oraz uregulowane zasady wynagradzania dostawców usług płatniczych i opłat akceptanta. Z kolei, w ramach wzmocnienia statusu gotówki jako prawnego środka płatniczego w strefie euro, zakłada się swobodę wyboru metody płatności (z wyjątkami tj. sprzedaż na odległość, punkty bezobsługowe itp.), jak również obowiązek powszechnej akceptacji gotówki i zagwarantowanie konsumentom dostępu do niej. Państwa członkowskie będą zobowiązane do monitorowania akceptacji i dostępności gotówki oraz podejmowania działań naprawczych, a także do opra-

67 https://www.ecb.europa.eu/press/economic-bulletin/articles/2022/html/ecb.ebart202205_02~74b1fc0841.en.html?utm_

68 https://www.riksbank.se/en-gb/press-and-published/notices-and-press-releases/press-releases/2025/introduce-obligation-to-accept-cash-and-strengthen-banks-responsibility-for-cash/?utm_

69 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52023PC0364>

70 <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/12/19/single-currency-council-agrees-position-on-the-digital-euro-and-on-strengthening-the-role-of-cash/>

cowania planów zapewniających ciągłość obrotu pieniężnego w przypadku poważnych zakłóceń płatności elektronicznych.

W zakresie płatności gotówkowych wprowadzony zostanie do 2027 r. limit kwotowy w ramach unijnego pakietu przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu (AML/CFT)⁷¹. Zgodnie z porozumieniem Parlamentu i Rady UE limit ten ma wynosić 10 tys. euro, co oznacza, że transakcje przekraczające tę kwotę będą musiały być realizowane bezgotówkowo (np. przelewem). Projektowane przepisy wymagają, aby płatności gotówką powyżej określonego progu (pomiędzy 3 tys. a 10 tys. euro) były objęte weryfikacją tożsamości klienta w celu zwiększenia przejrzystości i ograniczenia anonimowych transakcji gotówkowych.

Pieniądz gotówkowy stanowi prawny środek płatniczy w większości krajów. Pomimo tego uregulowania prawne niektórych krajów⁷² dopuszczają odmowę jego przyjęcia⁷³. Do tej grupy zaliczyć można np. Austrię, Danię, Estonię, Finlandię, Holandię, Litwę, Niemcy, czy Szwecję. Z kolei w Polsce, Belgii, Czechach, Francji, Hiszpanii, na Łotwie, Norwegii, Portugalii, na Słowacji, we Włoszech występuje ustawowy zakaz odmowy przyjęcia płatności gotówkowych. Zazwyczaj w takim przypadku obowiązują również określone wyjątki. W niektórych jurysdykcjach mają także zastosowanie sankcje w postaci określonych kar za nieprzyjmowanie płatności gotówkowych. Na przykład we Francji sprzedawca, który odmawia przyjęcia płatności gotówką, ryzykuje karą grzywny w wysokości 150 euro⁷⁴. W przypadku USA brak jest zakazu odmowy przyjęcia płatności gotówkowych na poziomie federalnym, istnieją jednak lokalne wyjątki. Taki zakaz dotyczy np. stanu Nowy Jork. Zgodnie z tamtejszym prawem sklepy, które naruszają obowiązek przyjmowania płatności gotówkowych podlegają karom w wysokości do 1000 dolarów za pierwsze naruszenie i 1500 dolarów za każde kolejne^{75, 76}.

Na poziomie krajów członkowskich UE warto zwrócić uwagę na podejmowane działania w latach 2020-2025 w szczególności w tych krajach, w których dominują bezgotówkowe instrumenty płatnicze. W Szwecji, spadek udziału gotówki w płatnościach detalicznych wywołał reakcję ustawodawczą motywowaną bezpieczeństwem narodowym, potrzebą inkluzji społecznej oraz odpornością systemu płatniczego na zagrożenia hybrydowe. Nowelizacja ustawy o usługach płatniczych (Payment services Act)⁷⁷, która weszła w życie 1 stycznia 2021r., nałożyła na największe instytucje kredytowe⁷⁸ obowiązek zapewnienia powszechnego dostępu do usług gotówkowych. Wskazane podmioty zostały prawnie zobligowane do zapewnienia konsumentom infrastruktury do wypłacania oraz wpłacania gotówki. Nadzór nad tym obowiązkiem powierzono Komisji/Urzędowi Nadzoru Finansowego, który zyskał uprawnienia do nakładania kar administracyjnych i nakazów naprawczych na banki ograniczające infrastrukturę wypłat i wpłat. Kolejne wzmocnienie pozycji pieniądza gotówkowego przyniosła nowelizacja Ustawy o Sveriges Riksbank, obowiązująca od 1 stycznia 2023 roku⁷⁹. W przedmiotowej ustawie zobligowano bank centralny do utrzymywania co najmniej pięciu centrów dystrybucji gotówki w kraju⁸⁰, co ma zapewnić funkcjonowanie gospodarki w *sytuacjach kryzysowych w czasie pokoju i w stanie podwyższonej gotowości* (Rozdział 5 § 2), czyli w sytuacjach kryzysu militarnego lub cybernetycznego. Trwają obecnie prace dotyczące statusu prawnego środka płatniczego. Szwedzkie prawo umożliwia sektorowi prywatnemu odmowę przyjmowania gotówki. Obecne prace legislacyjne dążą do ograniczenia tej swobody. Kluczowe propozycje obejmują⁸¹: (i) obowiązek akceptacji płatności - wprowadzenie wymogu przyjmowania gotówki przez sprzedawców towarów pierwszej potrzeby (leki, żywność, paliwo), (ii) wdrożenie standardów dostępności usług płatniczych, przeciwdziałających wykluczeniu osób starszych i z niepełnosprawnościami oraz (iii) wzmocnienie odporności infrastruktury

71 <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/01/18/anti-money-laundering-council-and-parliament-strike-deal-on-stricter-rules>

72 Stan na koniec 2025 roku

73 Np. sprzedawca może odmówić przyjęcia gotówki, jeśli poinformuje o tym przed zawarciem umowy

74 <https://www.service-public.gouv.fr/particuliers/vosdroits/F10999?lang=fr>

75 <https://ag.ny.gov/press-release/2026/attorney-general-james-notifies-new-yorkers-about-new-state-law-requiring-stores>

76 https://www.nysenate.gov/legislation/bills/2025/S4153/amendment/A?utm_

77 https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2010751-om-betalanster_sfs-2010-751/

78 o depozytach powyżej 70 mld SEK, rozdział 9 §1

79 https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-20221568-om-sveriges-riksbank_sfs-2022-1568/

80 Rozdział 4 § 6

81 <https://www.riksbank.se/en-gb/press-and-published/notices-and-press-releases/press-releases/2025/introduce-obligation-to-accept-cash-and-strengthen-banks-responsibility-for-cash>

poprzez dalsze inwestycje w systemy offline, które mają umożliwić realizację płatności bezgotówkowych nawet w warunkach długotrwałego braku zasilania⁸². W Szwecji zaleca się posiadanie w domu gotówki w małych nominałach, odpowiadającej tygodniowym wydatkom danej rodziny. Jest to zabezpieczenie na wypadek, gdyby cyfrowe metody płatności nie funkcjonowały⁸³.

W Norwegii, która jest krajem o najniższym w Europie deklarowanym wykorzystaniu banknotów i monet, podejmowane są również działania wzmacniające prawo do płacenia gotówką. W czerwcu 2024 r. norweski parlament (Storting) wprowadził nowelizację do Ustawy o Umowach Finansowych (Financial Contracts Act)⁸⁴, która rozszerza prawo konsumenta do zapłaty gotówką (ustawa funkcjonuje od 01.10.2024)⁸⁵. W nowelizacji zawarto podstawę prawną do nakładania kar za jej naruszenia. Od 1 maja 2025 r. firmy, które odmawiają przyjmowania płatności gotówkowych mogą zostać obciążone karami^{86,87}. W Norwegii identyfikuje się swoistą lukę, polegającą na tym, że większość procesów obsługi gotówki i usług gotówkowych jest realizowana przez podmioty, które nie mają do tego prawnego obowiązku. Z kolei obowiązek w zakresie dostarczania gotówki niezależnie od funkcjonującego rynku usługodawców dotyczy banków. Stąd podkreśla się, że banki powinny być przygotowane na wprowadzenie rozwiązań, by wywiązać się ze swoich zobowiązań, gdyby pozostałe podmioty ograniczyły lub zaprzęstały świadczenia usług. Pożądane jest, by to banki wspólnie zapewniły usługi w zakresie obrotu pieniądzem gotówkowym w całej Norwegii,

tak aby gotówka mogła spełniać swoje funkcje bez szczegółowych regulacji. W ocenie Norges Bank, jeśli banki nie wypracują odpowiednich rozwiązań/standardów w tym zakresie samodzielnie, wymagane będzie opracowanie szczegółowych regulacji⁸⁸. W ocenie banku centralnego płatności gotówkowe powinny pozostać nadal bezpłatne. W szczególności nieuzasadniony jest pobór opłat za dokonywanie zwykłych/codziennych zakupów w sytuacjach awaryjnych, gdy gotówka pozostaje jedyną opcją/możliwością. Wskazuje się, że koszty związane z awaryjną rolą gotówki w społeczeństwie powinny być rozłożone na wszystkich użytkowników, niezależnie od instrumentów płatniczych, z których korzystają na co dzień. W Norwegii rekomenduje się również posiadanie gotówki, by móc skorzystać z niej w sytuacji, gdy wszystkie systemy płatności elektronicznej zawiodą. Ilość posiadanej gotówki zależy od potrzeb w nagłych wypadkach. Zaleca się posiadanie różnych nominałów⁸⁹.

W Finlandii, podobnie jak w Norwegii, również obserwuje/odnotowuje się wysoką skłonność do korzystania z bezgotówkowych instrumentów płatniczych. W odpowiedzi na spadek użycia gotówki i obawę, że bez interwencji prawnej usługi gotówkowe mogą zostać ograniczone, bank centralny (Suomen Pankki) zaproponował inicjatywę legislacyjną w 2022 r., która ma na celu utrzymanie podstawowego poziomu usług gotówkowych⁹⁰. We wrześniu 2025 roku Bank Finlandii opublikował zaktualizowaną politykę płatniczą, w której podtrzymuje, że gotówka powinna pozostać realną alternatywą dla płatności cyfrowych, aby zapewnić wolność wyboru i odporność systemu na cyberzagrożenia⁹¹: *zadaniem Banku Finlandii jest nadzorowanie niezawodnego i efektywnego działania systemów płatniczych. Chcemy mieć pewność, że ludzie będą mogli wybrać metodę płatności, która najlepiej odpowiada ich potrzebom w każdej sytuacji. Dostęp do systemów płatniczych i gotówki musi być na poziomie, który umożliwi każdemu rzeczywistą swobodę wyboru*. W Finlandii, podobnie jak w innych

82 <https://www.riksbank.se/en-gb/press-and-published/notices-and-press-releases/press-releases/2025/offline-card-payments-should-be-possible-no-later-than-1-july-2026>

83 <https://www.mcf.se/sv/rad-till-privatpersoner/hemberedskap--preppa-for-en-veckas/betalningar-och-kontanter-i-kris/>

84 <https://www.norges-bank.no/en/topics/notes-and-coins/the-right-to-pay-cash>

85 <https://www.newsinenglish.no/2024/10/01/cash-cleared-for-a-comeback>

86 <https://www.norges-bank.no/en/news-events/publications/Financial-Infrastructure-Report/finansiell-infrastruktur-2025/web-report-financial-infrastructure-2025>

87 Usługi gotówkowe w sklepach (KiB), czyli wpłaty i wypłaty gotówki dostępne w około 1450 sklepach spożywczych NorgesGruppen, stanowią obecnie znaczną część bankowych usług gotówkowych. Przy tym rozwiązaniu wymagane jest użycie karty BankAxept i kodu PIN w ramach terminali POS. Usługi te są wystarczające dla większości konsumentów, ale dostępne są tylko dla posiadaczy kart BankAxept. Rozwiązanie to nie zaspokaja również potrzeb sektora przedsiębiorstw w zakresie wydawania reszty i przyjmowania większych wpłat.

88 <https://www.norges-bank.no/en/news-events/publications/Financial-Infrastructure-Report/finansiell-infrastruktur-2025/web-report-financial-infrastructure-2025>

89 https://www.norges-bank.no/en/news-events/publications/Financial-Infrastructure-Report/finansiell-infrastruktur-2025/web-report-financial-infrastructure-2025#_idTextAnchor010

90 https://www.suomenpankki.fi/globalassets/bof/fi/ajankohtaista/lausunnot/documents/lainsaadantoesitys_en.pdf

91 <https://www.suomenpankki.fi/en/news-and-topical/press-releases-and-news/releases/2025/bank-of-finlands-payments-policy-focuses-on-reliability-and-convenience>

krajach, rekomenduje się posiadanie wystarczającej ilości gotówki na trzy dni^{92,93}. Nie zaleca się jednak przechowywania dużych ilości gotówki w domu.

Zmiany w zakresie rynku obrotu pieniądzem gotówkowym dokonywane są również w państwach o przeważającej liczbie transakcji gotówkowych. Niemcy należą do grupy krajów, w których płatności gotówkowe cieszą się relatywnie wysokim zainteresowaniem. Na początku 2025 r. Bundesbank wyznaczył średnioterminową orientację w Strategii 2027⁹⁴. Poszczególne aspekty mandatu prawnego Bundesbanku odzwierciedlają cztery zewnętrzne usługi podstawowe: „Polityka pieniężna”, „Pieniądz”, „Usługi rynku finansowego i statystyka” oraz „Nadzór finansowy i stabilność finansowa”. W ramach filaru „pieniądz” bank odgrywa kluczową rolę w obszarze infrastruktury płatniczej w Niemczech i strefie euro. Podkreśla się, że gotówka, płatności bezgotówkowe i cyfrowe euro wzajemnie się uzupełniają. Dzięki dostosowanej do potrzeb, odpornej i zrównoważonej infrastrukturze płatniczej bank wzmacnia gospodarkę, zapewnia obywatelom swobodę wyboru środków płatniczych i przyczynia się do utrzymania zaufania społecznego do systemu pieniężnego.

W ramach statutowego zadania aktywnie i z myślą o przyszłości kształtuje płatności gotówkowe i bezgotówkowe w Niemczech i strefie euro. Niemniej jednak w obrocie nie przewiduje się formalnych kar i sankcji dla sprzedawców za odmowę przyjęcia gotówki. W Niemczech również zaleca się posiadanie wystarczających rezerw gotówkowych⁹⁵.

W Hiszpanii, która należy do grupy państw, w których płatności gotówkowe odgrywają istotną rolę, zaczęła obowiązywać w maju 2022 nowelizacja ustawy⁹⁶ zakazująca sprzedawcy odmowy przyjęcia pieniądza gotówkowego jako środka płatniczego (w ramach dozwolonych limitów)⁹⁷. Mogą być nakładane sankcje na sprzedawców, którzy nie akceptują płatności gotówkowych⁹⁸. W celu zwiększenia dostępności gotówki i poprawy włączenia społecznego wprowadzono w Hiszpanii inicjatywę Correos Cash⁹⁹. Jest ona realizowana przez pocztę hiszpańską (Correos) we współpracy z sektorem bankowym. W ten sposób umożliwiono klientom dokonywanie wypłat i wpłat gotówki zarówno w punktach obsługi klientów poczty oraz za pośrednictwem listonoszy. Działanie to jest częścią szerszej strategii sektora bankowego w celu przeciwdziałania wykluczeniu finansowemu.

92 <https://www.suomenpankki.fi/en/money-and-payments/varautuminen/maksamisen-kotivara/>

93 https://72tuntia.fi/wp-content/uploads/2023/08/72hour_esiteA5_verkkoon-SIVUT.pdf

94 <https://www.bundesbank.de/en/bundesbank/organisation/mission-statement-and-strategy-of-the-bundesbank-the-bundesbank-s-strategy-618244>

95 https://www.bbk.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/Mediathek/Publikationen/Buergerinformationen/Ratgeber/ratgeber-notfallvorsorge.pdf?__blob=publicationFile&v=3

96 Real Decreto-ley 24/2021 z listopada 2021

97 <https://www.boe.es/eli/es/rdl/2021/11/02/24>

98 <https://boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1996-1072>

99 <https://www.correos.es/es/en/individuals/dinero-y-compras/take-control-of-your-money-and-your-expenses/correos-cash>

Rozdział VI. Złoto jako składnik oficjalnych aktywów rezerwowych państw

6.1. Rezerwy złota NBP versus światowe rezerwy złota

W ostatnich dwóch dekadach odnotowuje się rosnące zainteresowanie banków centralnych zakupem złota jako składnika oficjalnych aktywów rezerwowych państw¹⁰⁰ (wykres 6.1.).

Wśród tych instytucji znajduje się m. in. Narodowy Bank Polski, który sukcesywnie zwiększa oficjal-

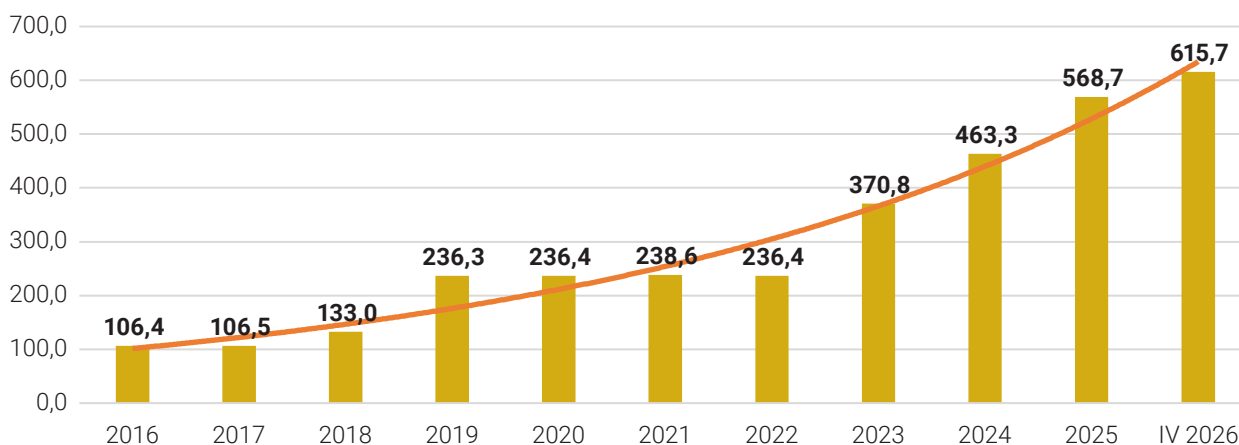
ne aktywa rezerwowe państwa polskiego o zasoby złotego kruszcu. Wielkość zasobów złota jako składnika aktywów rezerwowych NBP w minionym dziesięcioleciu wzrosła ponad pięciokrotnie z 106,4 ton w 2016 roku do 568,7 ton na koniec 2025 roku (Wykres 6.1)¹⁰¹. Co więcej, możemy się spodziewać, iż popyt na złoto ze strony NBP i innych banków emisyjnych będzie rosnąć. W roku bieżącym (stan na kwiecień 2026) NBP zwiększył stan rezerw złota o 47 tony podwyższając ogólny stan rezerw złotego kruszcu do 615,7 ton.

100 W minionych trzech latach banki centralne akumulowały rocznie ponad 1000 ton złota, co daje 400-500 ton kruszcu średnio rocznie przez ostatnią dekadę (Central Bank Gold Reserves Survey 2025 | World Gold Council 17 czerwiec 2025 r. dostęp: 30 XII 2025).

101 Dane zawarte na wykresie 6.1 odnoszą się do ilości ton złota NBP na dzień 31 grudnia.

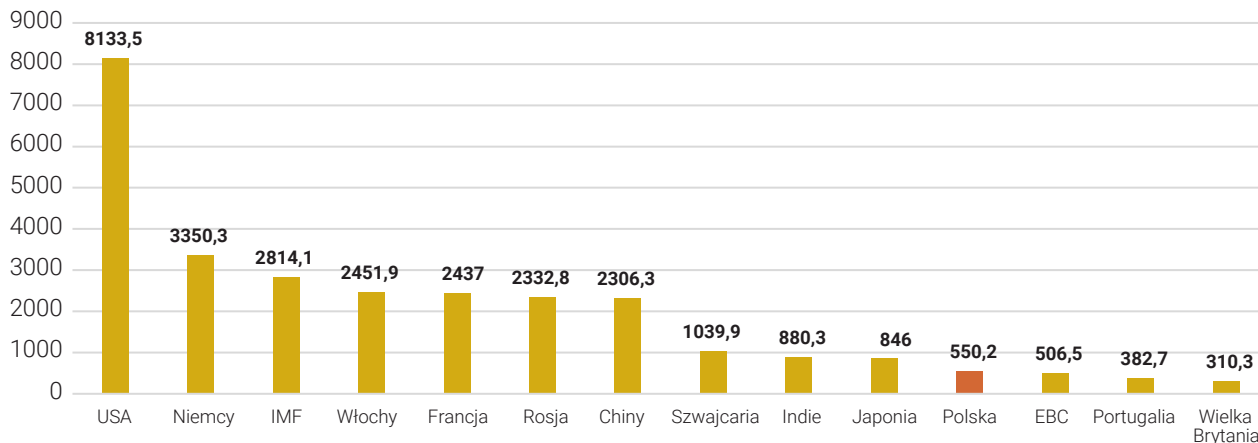
Wykres 6.1. Złoto jako składnik oficjalnych aktywów rezerwowych NBP w latach 2016-2025

Złoto jako składnik aktywów rezerwowych NBP w tonach

Wykres 6.2. Rezerwy złota banków centralnych USA, Niemiec, IMF, Włoch, Francji, Rosji¹⁰², Chin, Szwajcarii, Indii, Japonii, EBC, Polski, Portugalii i Wielkiej Brytanii w 2025 r.

Rezerwy złota banków centralnych w 2025 r. w tonach

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych publikowanych przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy

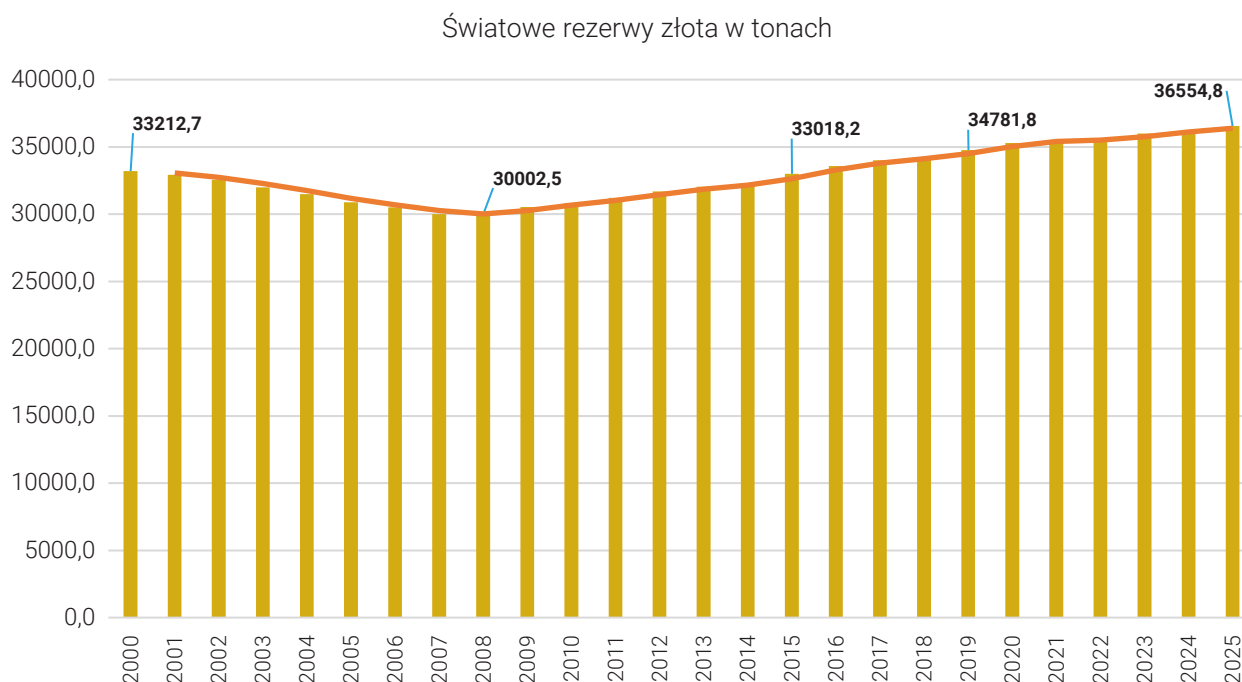
102 Rezerwy złota Federacji Rosyjskiej dotyczą poziomu zasobów w 2024 r. (brak danych statystycznych za 2025 r.)

Wykres 6.2 przedstawia wielkość rezerw złota jako oficjalnych aktywów rezerwowych państw posiadających relatywnie dzisiaj największe zasoby złotego kruszcu (2025 r.). I tak na pierwszym miejscu plasują się Stany Zjednoczone (8133,5

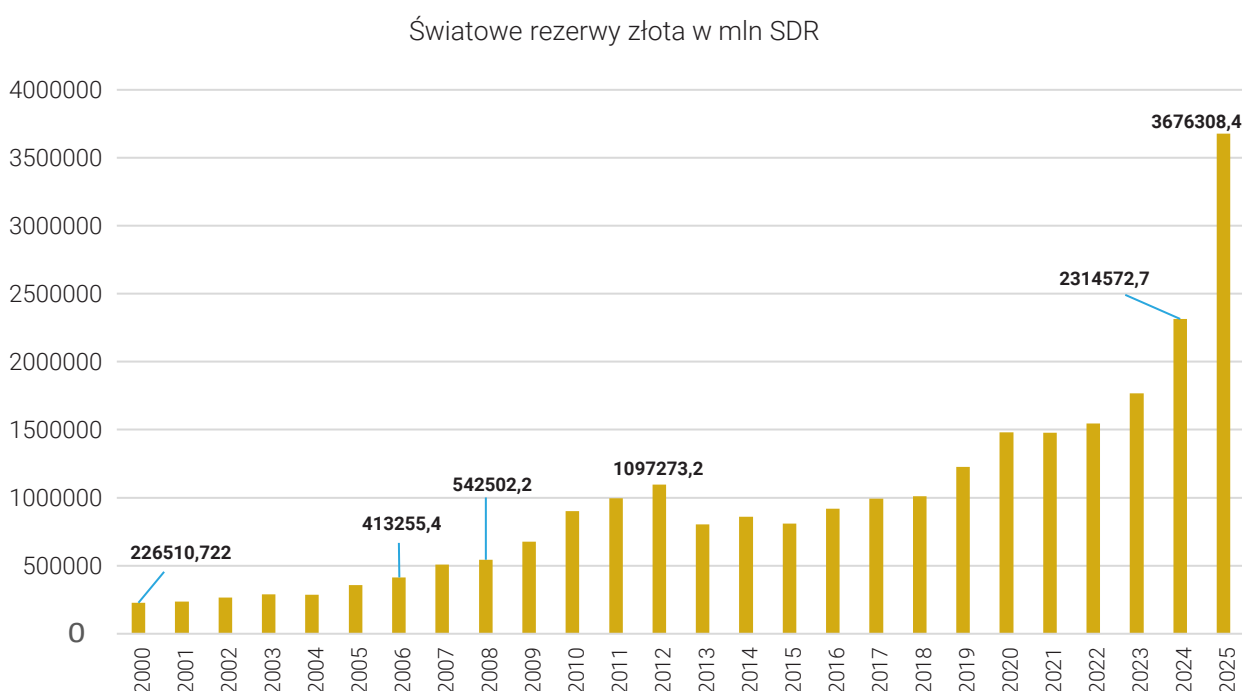
ton), drugim Niemcy (3350,3 ton) i trzecim Międzynarodowy Fundusz Walutowy (2814,8 ton). W następnej kolejności znajdują się państwa posiadające rezerwy w ilości od 2 do 2,5 tys. ton tj. Włochy, Francja, Rosja i Chiny.

Wykres 6.3. Światowe rezerwy złota w tonach w latach 2000-2025

Źródło: Opracowania własne na podstawie danych MFW

Wykres 6.4. Światowe rezerwy złota w mln SDR w latach 2000-2025

Źródło: Opracowania własne na podstawie danych MFW

Polska posiada obecnie wyższe rezerwy złota niż Europejski Bank Centralny i Wielka Brytania. Jednocześnie rezerwy kruszcu takich państw jak Japonia i Szwajcaria były odpowiednio 1,9 i 2,3 razy wyższe niż rezerwy Polski.

Należy odnotować, iż popyt na złoto ze strony banków centralnych rośnie, pomimo iż współcześnie kruszec ten w żadnym państwie na świecie nie pełni funkcji monetarnej. Żadna waluta na świecie nie posiada parytetu w złocie. Złotem nie reguluje się również płatności związanych z handlem międzynarodowym. Nie obowiązuje i nie jest formalnie praktykowane pokrycie emisji monetarnej złotem. Kruszec ten stanowi jedynie składnik aktywów rezerwowych państw.

Wykresy 6.3 i 6.4 przedstawiają światowe rezerwy złota jako oficjalnego aktywa rezerwowego banków centralnych w tonach i mln SDR w latach 2000-2024.

W roku 2025 światowe rezerwy złota wynosiły 36 554,8,1 ton i były o 6 552,3 tony (21,8%) wyższe niż w roku 2008. W 2025 roku całkowita wartość rezerw wynosiła 3 676 308,4 mln SDR i była niemal 7 krotnie wyższa niż w 2008 roku.

6.2. Rezerwy złota a stabilność systemów monetarnych współczesnych państw

Należy zatem zapytać, dlaczego Narodowy Bank Polski podobnie jak inne banki emisyjne dokonuje zakupów złota? Jaką rolę może odegrać złoto w polityce współczesnego banku centralnego?

Jak wykażemy poniżej, złoto może odegrać kluczową rolę dla stabilizowania wartości pieniądza w przyszłości. Jednocześnie może przyczynić się do wzmocnienia zaufania (wiarygodności) do banków centralnych współczesnych państw.

Współczesny system pieniężny określa się często jako system dwupoziomowy. Pierwszy poziom stanowi bank centralny, który emituje pieniądź gotówkowy oraz kształtuje warunki kreacji pieniądza bankowego przez banki komercyjne. Bank centralny określa cenę pieniądza (stopą procentową) oraz zapewnia systemowi bankowemu pożądany stopień płynności. Banki komercyjne – drugi poziom systemu monetarnego, kreują pieniądź depozytowy w procesie udzielania kredytów. Podaż pieniądza we współczesnej gospodarce odbywa się w drodze

kreacji depozytów bankowych. System ten nazywa się systemem pieniądza fiducyjnego tj. pieniądza opartego na zaufaniu do państwa jako na instytucji dającej rękojmię jego wartości.

Globalny kryzys finansowy z 2008 spowodował spadek zaufania do współczesnego systemu monetarnego (Sławiński 2019, Polański 2019, Skopiec 2022, Kowalewski 2022). Jednym ze skutków tego kryzysu było przyjęcie przez banki centralne niskich, a nawet ujemnych nominalnych stóp procentowych oraz prowadzenie polityki luzowania ilościowego (*ang. quantitative easing*) tj. zasilania sektora bankowego w dodatkową płynność. Decyzje te doprowadziły do wzrostu podaży pieniądza oraz rozwoju zjawisk spekulacyjnych. Obniżka stóp procentowych w połączeniu z polityką luzowania ilościowego banków centralnych w sposób pośredni zwiększyła zainteresowanie ryzykownymi inwestycjami. Chodzi m.in. o kryptowaluty nazywane powszechnie prywatnym pieniądzem cyfrowym (*ang. private digital currency*), a w istocie produkty inżynierii cyfrowej kreowane w technologii rozproszonego rejestru (*ang. blockchain, distributed ledger technology*)¹⁰³.

Kryzys finansowy z 2008 roku był swoistym punktem zwrotnym, który z jednej strony w sposób bezpośredni ukazał utratę zaufania do pieniądza emitowanego przez współczesny system bankowy, a z drugiej w sposób pośredni odsłonił konsekwencje oderwania pieniądza od wartości dobra rzadkiego. Należy przypomnieć, iż do roku 1978 zasadniczo wszystkie waluty były powiązane bezpośrednio lub pośrednio ze złotem tj. de facto z wartością dobra rzadkiego. Zgodnie z art. 4 statutu MFW parytety monetarne walut były wyznaczone w złocie lub dolarze posiadającym parytet w złocie¹⁰⁴. Choć złoto nie pełniło funkcji środka wymiany w transakcjach krajowych, a wymienialna na złoto była tylko jedna waluta tj. dolar amerykański, pieniądź w systemie z Bretton Woods do roku 1978 miał umocowanie w kruszcu. Co więcej banki centralne utrzymywały rezerwy walutowe w złocie i przestrzegały zasady pokrycia emisji pieniądza złotem¹⁰⁵.

103 Inaczej: technologia zdecentralizowanych baz danych

104 Parytet dolara wynosił 0,888671 g złota = 1 dolar tj. 1 uncja złota = 35 dolarów

105 W statutach wielu banków centralnych utrzymywano przedwojenne przepisy, które nakładały obowiązek pokrycia emisji narodowych jednostek pieniężnych w złocie, mimo że podstawą krajowych systemów pieniężnych był już standard pieniądza fiducyjnego (Skopiec 2022)

Od roku 1978 roku formalnie żadna waluta na świecie, w tym dolar amerykański¹⁰⁶, który zachował status waluty światowej, nie miała parytetu w złocie. Druga poprawka do statutu MFW wykluczyła złoto jako walutę międzynarodową, którą państwa regulowały do tej pory zobowiązania międzynarodowe. Złoto przestało być elementem międzynarodowego systemu walutowego. Systemy pieniężne państw zostały oparte na pieniądzu bankowym dającym szerokie możliwości kreacji pieniądza kredytowego.

Upadek systemu z Bretton Woods wywołał ciąg zdarzeń i zjawisk (megaimplusów monetarnych, por. Sobiecki 2022). W nowym systemie monetarnym instytucje kredytowe, a za nimi rynki finansowe rosły w siłę posiadając uprzywilejowaną pozycję względem sfery realnej gospodarki¹⁰⁷. Wzrost udziału pieniądza kredytowego w gospodarce światowej skutkował jednak licznymi kryzysami finansowymi, kryzysami bankowymi, inflacją i ostatecznie utratą zaufania do pieniądza, który stał się fundamentem współczesnej gospodarki światowej¹⁰⁸.

Kryzys z 2008 roku był pierwszym, który dotknął gospodarek wysoko rozwiniętych. Był to stricte kryzys bankowy – działania banków w obszarze kreacji pieniądza doprowadziły do niewypłacalności i upadku największych instytucji finansowych w USA. Wcześniej mieliśmy do czynienia z kryzysami zadłużenia oraz kryzysami walutowymi, kryzysami bankowymi krajów rozwijających, które w wyniku deregulacji krajowych systemów finansowych otworzyły gospodarki na spekulacyjne przepływy kapitału.

Kryzys zaufania do pieniądza kredytowego nieposiadającego stuprocentowej rezerwy w depozytach bankowych sprawił, iż w gospodarce światowej dominuje obecnie niepewność, poczucie braku stabilności systemowej i monetarnej. Jej wyrazem jest m.in. wspomniany rozwój ryzykownych inwestycji w kryptowaluty.

Opisane wyżej procesy mają dużą wagę i mogą doprowadzić do dalszego chaosu monetarnego i kry-

zysu ogólnogospodarczego. Mogą jednak stać się przesłanką dla uzdrowienia systemu pieniężnego tj. reformy systemów monetarnych i przyjęciem pieniądza, który pozwoli na efektywną wycenę dóbr oraz kapitału. Na tym polu banki centralne i władze finansowe państw mają stosowne narzędzia prawne i instytucjonalne, aby doprowadzić do oczekiwanej sanacji.

W obecnej sytuacji banki centralne stoją przed wyzwaniem przywrócenia zaufania do waluty oraz odbudowania wiarygodności emitentów znaków pieniężnych. W tym duchu należy rozumieć aktywność banków centralnych zwiększających zasoby złota w aktywach rezerwowych. W warunkach wysokiej globalnej inflacji, zadłużenia państw, podatności na kryzysy finansowe niemal wszystkich gospodarek na świecie i dodatkowo napięć geopolitycznych, rosnące zasoby złota w aktywach oficjalnych rezerw państw oddziałują stabilizująco na systemy monetarne państw.

Należy również odnotować, iż w celu utrzymania dalszego bezkolizyjnego rozwoju gospodarki światowej banki centralne państw stoją również przed koniecznością wyboru strategicznej waluty międzynarodowej w koszyku rezerw walutowych. Funkcję waluty światowej, za sprawą siły gospodarki amerykańskiej od 1944 roku sprawuje dolar. Stany Zjednoczone tracą jednak udział w globalnym produkcie krajowym brutto. Okoliczność ta może spowodować osłabienie znaczenia dolara amerykańskiego jako kluczowej waluty rezerwowej państw.

Wydaje się więc, iż jedyną walutą światową powszechnie uznaną i trzymającą wartość może być pozbawione ryzyka kredytowego i politycznego złoto.

Należy równocześnie liczyć się z okolicznością, iż odzyskanie zaufania do waluty jako prawnego środka płatniczego będzie wymagać powrotu do tzw. kotwicy monetarnej tj. całkowitego lub częściowego pokrycia emisji monetarnej rezerwami złota. Co więcej, w obliczu rosnącego chaosu w stosunkach monetarnych państw może pojawić się konieczność związania na powrót siły nabywczej współczesnych walut z wartością wewnętrzną dobra ekonomicznego (złota). Pieniądz ze swej istoty tj. natury procesów wymiany winien reprezentować pewną wartość tj. być wysoko cennym dobrem ekonomicznym, w którym ustala się ceny pieniężne i stopy procentowe. Transakcje wymiany dóbr pozwalają wówczas na szacowanie

106 Zawieszenie wymienialności dolara na złoto nastąpiło de facto już w 1971 roku w wyniku decyzji Prezydenta USA Richarda Nixona.

107 Sfera finansowa od końca lat osiemdziesiątych zyskiwała na znaczeniu. Wartość sektora finansowego w globalnym PKB nieprzerwanie rosła do kryzysu finansowego z 2008 roku.

108 Sobiecki (2022) pisze o rewolucji antysystemowej tj. pojawieniu się ruchów na rzecz „uwolnienia” pieniądza spod kontroli banków (zarówno centralnych, jak i komercyjnych).

ich wartości. Współczesny kryzys monetarny jest więc szasną na przebudowanie systemów pieniężnych w oparciu o nowe zasady, które wyeliminują chroniczną inflację, kryzysy bankowe i ekspansję monetarną, która z założenia jest ryzykowana i prowadzi do nadużyć (ang. moral hazard).

W trzeciej dekadzie XXI wieku złoto *powraca* jako aktywo warunkujące bezpieczeństwo i stabilność systemów monetarnych. Gromadzenie rezerw złota ze względów ostrożnościowych (na wypadek wystąpienia nieprzewidzianych okoliczności) sprzyja budowaniu podstaw silnego pieniądza.

Podsumowanie

Znaczenie pieniądza gotówkowego w gospodarce narodowej jest nie do przecenienia. Pieniądz jako środek wymiany odgrywa niezastąpioną rolę w procesach alokacji zasobów. Wymiana pieniężna, czyli wymiana za pośrednictwem pieniądza prowadzi do powstania cen, a ceny są podstawą kalkulacji ekonomicznej. Pieniądz jako środek szacowania wartości dóbr warunkuje procesy akumulacji kapitału.

Współczesny pieniądz gotówkowy jest pieniądzem papierowym niewymienialnym na kruszec i nie posiadającym parytetów w kruszcu. Wcześniej, funkcję pieniądza gotówkowego w systemach monetarnych państw pełniły monety bite z kruszców, banknoty wymienialne na kruszec, banknoty niewymienialne na kruszec, ale posiadające parytety w kruszcu. Pieniądz gotówkowy charakteryzuje się następującymi atrybutami: ma postać materialną, posiada siłę nabywczą, jest powszechnie akceptowany, doskonale płynny, wystawiony na okaziciela. Pieniądz gotówkowy obiega, czyli jest bez przeszkód wymieniany na dobra i usługi. O ile w systemie pieniądza towarowego podstawą wartości pieniądza był kruszec zawarty w monetach, o tyle współczesny pieniądz gotówkowy będący znakiem czerpie swoją wartość z zaufania do państwa, które przejęło odpowiedzialność za obieg pieniądza i jego wartość.

Pieniądz w ujęciu nominalnym występuje *de facto* pod dwoma postaciami: pieniądza papierowego (pieniądza gotówkowego) oraz pieniądza bankowego (pieniądza bezgotówkowego) tj. zapisów w księgach bankowych w postaci depozytu na rachunku klienta. Pieniądz gotówkowy jest emitowany przez bank centralny, pieniądz bezgotówkowy jest tworzony przez banki komercyjne. Choć dominującą formą pieniądza jest pieniądz bankowy kreowany na potrzeby kredytowe przez banki komercyjne, to pieniądz gotówkowy jako fundament nominalnej teorii pieniądza stanowi filar systemów pieniężnych. Pełni funkcję pieniądza ostatecznego. Bilety bankowe (pieniądz gotówkowy) i depozyty banków komercyjnych w banku centralnym określone są jako pieniądz o najwyższej sile tj. tworzą bazę monetarną.

Pieniądz gotówkowy jest więc podstawowym elementem ustrojowym współczesnego państwa.

Dbłość o swobodny dostęp do pieniądza gotówkowego, bezwarunkowy obrót tj. możliwość zapłaty prawnym środkiem płatniczym niezależnie od miejsca i czasu oraz o stabilną siłę nabywczą państwa stanowi triadę podstawowych zadań państwa, które odpowiada za przyjęty model systemu pieniężnego.

Niespełnienie przynajmniej jednego z ww. zadań może skutkować poważnymi konsekwencjami gospodarczymi, społecznymi i politycznymi.

Za sprawą globalizacji tj. pokojowego rozwoju i współpracy gospodarczej państw doświadczaliśmy nie tylko zmian na rynkach finansowych, ale rozwinął się w znaczącym stopniu obrót pieniądzem bezgotówkowym. W konsekwencji coraz więcej transakcji płatniczych wykonuje się za pośrednictwem kart płatniczych, przelewów bankowych czy płatności mobilnych. Udział płatności gotówkowych spada na rzecz gwałtownego przyrostu płatności bezgotówkowych. Zmiany w preferencjach płatniczych nie obniżają jednak rangi, ani nie przekreślają wagi i potrzeby pieniądza gotówkowego w obrocie gospodarczym. Przeciwnie, znaczenie pieniądza gotówkowego dla stabilności systemów płatniczych wydaje się wzrastać. Pieniądz gotówkowy emitowany przez państwo w formie materialnej jest wolny od ryzyka systemowego związanego z kryzysem cyfrowej infrastruktury płatniczej. W czasach globalnych napięć tj. w czasach, które cechują się wysokim ryzykiem wystąpienia zdarzeń politycznych i zdarzeń natury siły wyższej, pieniądz gotówkowy należy traktować jako bufor mitygujący ryzyko przerwania ciągłości systemów płatniczych.

Pieniądz gotówkowy mający formę materialną i siłę nabywczą gwarantuje niczym nieograniczone użycie w funkcji środka płatniczego na potrzeby transakcji gospodarczych. W dobie rewolucji cyfrowej obejmującej niemal wszystkie aspekty życia gospodarczego gotówka zapewnia najwyższy poziom włączenia finansowego. Nowe technologie cyfrowe proponują *de facto* produkty ekskluzywne tj. usługi płatnicze dla użytkowników mobilnych, osób posiadających dostęp do internetu i urządzeń mobilnych. Innowacje cyfrowe sektora *FinTech* pozostają poza zasięgiem osób/grup społecznych. Pieniądz gotówkowy nie jest produktem finansowym (instrumentem finansowym). W konsekwencji ogranicza rosnący na znaczeniu problem wyłączenia określonych grup społecznych ze względu na wiek, wykształcenie czy poziom dochodów.

Dodatkowo, pieniądz gotówkowy jako środek płatniczy gwarantuje najwyższy stopień anonimowości i prywatności. Jest wystawiony na okaziciela. Współcześnie zwiększa się świadomość zagrożeń wynikających z masowego przetwarzania danych. Obieg pieniądza gotówkowego gwarantuje prywatność. Nie wiąże się z udostępnieniem spersonalizowanym strumieni informacji.

Badania empiryczne dowodzą, iż od ponad dwóch dekad popyt na pieniądź gotówkowy rośnie. W literaturze pisze się o procesach odrodzenia (*ang. resurgence*) pieniądza gotówkowego. Za wyjątkiem krajów skandynawskich tj. Norwegii, Szwecji oraz Izraela pieniądź gotówkowy w obiegu w produkcie krajowym brutto niemal większości krajów wykazuje trend rosnący. W niniejszym opracowaniu autorzy pokazali, iż waga pieniądza gotówkowego również w Polsce rosła z poziomu 4,5% PKB w roku 2000 do 13,0% PKB w roku 2020. Rosnący popyt na pieniądź gotówkowy w naszym kraju obrazuje też wskaźnik pieniądza gotówkowego do agregatu M3, który podniósł się z poziomu 12,8% w roku 2000 do 20,7% w roku 2021. Na znaczeniu zyskała również baza monetarna, która w roku 2021 osiągnęła poziom 27,5% wartości M3, w stosunku do 18,0% w roku 2000.

Warto odnotować, iż dla większości analizowanych krajów lata 2020/2021 były okresami o względnie najwyższych wartościach pieniądza gotówkowego w obiegu. Udział pieniądza gotówkowego w PKB w Polsce w roku 2020 (13%) przekroczył swój odpowiednik w strefie euro (11,9%). Wyższe aniżeli w Polsce wskaźniki posiadały w roku 2020 między innymi takie kraje jak Bułgaria 31,2%, Mołdawia 14,9%, Węgry 14,3%, Maroko 26,1% i Japonia 20,3%.

W raporcie pokazano, iż systemy pieniężne krajów na świecie znacząco różnią się, jeśli chodzi o udział pieniądza gotówkowego w transakcjach wymiany. W Japonii i Maroku wartość pieniądza gotówkowego w produkcie krajowym brutto na koniec 2024 r. wynosiła odpowiednio 18,2% i 25,9%. W Danii i Szwecji dla kontrastu: 1,7% i 0,9%. W USA i strefie euro pieniądź gotówkowych stanowił odpowiednio 7,6% o 10,3% wartości produktu krajowego brutto. W Polsce na koniec 2024 r. wartość pieniądza gotówkowego wynosiła 10,9% produktu krajowego brutto.

Literatura wskazuje kilka możliwych przyczyn rosnącego od ponad dwóch dekad popytu na pieniądź gotówkowy. Pierwszym wyjaśnieniem jest obniżenie nominalnych stóp procentowych jako celowej polityki władz pieniężnych (skutek kryzysu finansowego, który rozpoczął się w roku 2008). W wyniku obniżenia do bliskim zeru stóp procentowych, zmniejszył się koszt alternatywny utrzymywania pieniądza gotówkowego. Dalej wskazuje się na kryzys strefy realnej, który przejawia się malejącym trendem realnej stopy procentowej. Inne wyjaśnienie koncentruje się na zdarzeniach natury politycznej (wojny, konflikty zbrojne) i działaniach siły wyższej (pandemie, hu-

ragany, powodzie etc.). Zdarzenia te skutkują przerwaniem/wysokim ryzykiem przerwania ciągłości infrastruktury płatniczej. Dowodzi się, iż rozpoznany wzrost popytu na pieniądź gotówkowy nie wynika z potrzeb bieżących transakcji, ale jest podyktowany wolą posiadania fizycznego środka płatniczego w celu realizacji odroczonej płatności (*ang. precautionary cash holdings*).

Trend spadkowy w zakresie posługiwania się pieniądzem gotówkowym w Polsce odnajduje potwierdzenie m.in. w wynikach badań NBP. Na przestrzeni drugiej i trzeciej dekady XXI wieku zastosowanie pieniądza gotówkowego w celach transakcyjnych spadło o połowę. Występują jednak grupy społeczne, dla których gotówka ma szczególnie znaczenie. Płatności gotówkowe przeważają wśród osób z wykształceniem podstawowym i gimnazjalnym oraz zasadniczym, są również dominującym środkiem płatniczym wśród grup wiekowych 55 i więcej lat. Miejsce zamieszkania w mniejszym zakresie wpływa na zwyczaje płatnicze, przy czym mieszkańcy małych miast wyróżniają się korzystając częściej z gotówki. Warto jednak wskazać na rosnące znaczenie gotówki w jej pozatransakcyjnej roli. Coraz częściej traktowana jest ona jako zasób rezerwowy w sytuacjach awaryjnych. Jest to widoczne w tempie zmian wartości pieniądza gotówkowego w obiegu, zwłaszcza w okresach podwyższonych napięć, tj. kryzys finansowy z 2008 roku, wybuch pandemii COVID-19 w 2020 roku, czy też na początku wojny w Ukrainie w 2022 roku. Ponad 2/3 respondentów deklarowało w 2024 roku posiadanie gotówki odłożonej „na wszelki wypadek”. W kontekście dostępności do zasobów gotówkowych szczególne znaczenie odgrywają bankomaty. Warto jednak zwrócić uwagę, że ich liczba w przeliczeniu na 1 mln mieszkańców jest niższa niż średnia w UE i systematycznie zmniejsza się. Narodowy Bank Polski, podobnie jak inne banki na świecie podejmuje stosowne działania w związku negatywnymi trendami w zakresie obrotu pieniądzem gotówkowym. W tym kontekście na szczególną uwagę zasługuje opracowana w 2021 roku Narodowa Strategia Bezpieczeństwa Obrotu Gotówkowego. Koncentruje się ona na wzmocnieniu dostępności i akceptacji gotówki, płynnym zaopatrywaniu w gotówkę, cyberbezpieczeństwie systemów informatycznych wykorzystywanych w procesach zaopatrywania w gotówkę oraz fizycznym bezpieczeństwu gotówki.

W ostatnich dwóch dekadach odnotowuje się rosnące zainteresowanie banków centralnych zakupem złota w funkcji składnika oficjalnych aktywów

rezerwowach. W roku 2008 światowe rezerwy złota wynosiły 30 002,5 ton, w roku 2025 - 36 554,8 ton. W ujęciu wartościowym w stosunku do 2008 roku za sprawą rosnących cen kruszcu, światowe rezerwy złota na koniec 2025 roku były ponad 6,7 razy wyższe. Narodowy Bank Polski od roku 2018 prowadzi aktywną politykę zakupu złota. W stosunku do roku 2018 bank centralny państwa zwiększył ponad czterokrotnie ilość ton złota w rezerwach walutowych kraju tj. z 133 ton do 615,7 ton na koniec kwietnia 2026.

Wydaje się, iż w trzeciej dekadzie XXI wieku złoto powraca jako aktyw warunkujące bezpieczeństwo systemów monetarnych państw. Kryzys finansowy z 2008 roku objawił się załamaniem sektora finansowego USA. Literatura przedmiotu mówi o zjawisku kryzysu zaufania do pieniądza emitowanego przez współczesny system bankowy. W szeroko pojętej gospodarce światowej zaczęła dominować niepewność oraz poczucie niestabilności współczesnych instytucji finansowych. Spośród licznych skutków kryzysu z 2008 roku należy wymienić następujące: wprowadzenie polityki luzowania ilościowego (ang. quanti-

tative easing), rozwój rynku kryptowalut (prywatnego pieniądza cyfrowego), spadek znaczenia dolara jako waluty światowej oraz rosnące ceny złota.

W obliczu powyższych okoliczności waga rezerw złota w polityce współczesnych banków centralnych zaczyna rosnąć. Zasoby złotego kruszcu mogą odegrać istotną rolę dla utrzymania stabilności współczesnych systemów pieniężnych. Złoto jest aktywem pozbawionym ryzyka kredytowego i politycznego. W warunkach wysokiej globalnej inflacji, zadłużenia państw, podatności na kryzysy finansowe niemal wszystkich gospodarek na świecie oraz rosnących napięć geopolitycznych, zasoby kruszcu działają stabilizująco na systemy monetarne państw. Złoto może również posłużyć do celów sanacji systemów pieniężnych na wypadek, gdyby przywrócenie zaufania do waluty wymagało powrotu do kotwicy monetarnej tj. do całkowitego lub częściowego pokrycia emisji monetarnej rezerwami złota. Co więcej, w obliczu rosnącego chaosu w stosunkach monetarnych państw, może pojawić się konieczność związania na powrót siły nabywczej współczesnych walut z wartością wewnętrzną dobra ekonomicznego.

Bibliografia

Acedański, J., Maciejewski, G., Pietrucha, J. (2022). Cash Holding in the Electronic Payment Era: The Role of the Perceived Characteristics of Money, "SSRN Scholarly Paper", No. 4252614.

Amromin, G., Chakravorti, S. (2009). Whither Loose Change? The Diminishing Demand for Small-Denomination Currency, "Journal of Money, Credit and Banking", Vol. 41(2-3), s. 315-335.

Ashworth, J., Goodhart, C.A.E. (2020). The Surprising Recovery of Currency Usage, "International Journal of Central Banking", Vol. 16(3), s. 1-39.

Appelt, K. (2025). Pieniądz jako dobro ekonomiczne. Ujęcie teoretyczne. Lublin: Uniwersytet Marii Curii-Skłodowskiej.

Bartzsch, N., Rosl, G., Seitz, F. (2025). Cash demand in Times of crises: a global perspective. Bank i Kredyt 56 (1).

Bech, M.L., Faruqui, U., Ougaard, F., Picillo, C. (2018). Payments Are a-Changin' but Cash Still Rules, "BIS Quarterly Review", Vol. 1, s. 67-80.

Belk, R.W., Wallendorf, M. (1990). The Sacred Meanings of Money, "Journal of Economic Psychology", Vol. 11(1), s. 35-67.

Borgonovo E., Caselli S., Cillo A., Masciandaro D., Rabbitt G. (2021). Money, Privacy, Anonymity: What Do Experiments Tell Us? "Journal of Financial Stability", Vol. 56

Brandstätter E., Brandstätter H. (1996). What's Money Worth? Determinants of the Subjective Value of Money, "Journal of Economic Psychology", Vol. 17(4), s. 443-464.

Czech, M. (2024). Rozwój kryptowalut oraz cyfrowych aktywów. [w:] Pośrednictwo finansowe w erze cyfryzacji. Red. J. Harasim., Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach.

Crujjsen C. van der, Plooi M. (2018). Drivers of Payment Patterns at the Point of Sale: Stable or Not? "Contemporary Economic Policy", Vol. 36(2), s. 363-380.

Duwendag, D. (1995). Teoria pieniądza i polityka pieniężna. Warszawa: Wydawnictwo Poltext.

European Central Bank. (2023). A Stocktake on the Digital Euro – Summary report on the investigation phase and outlook on the next phase (18 October 2023).

ECB (2024), Study on the payment attitudes of consumers in the euro area (SPACE) – 2024

Faella, F., Zamora-Pérez A. (2025). Keep calm and carry cash: lessons on the unique role of physical currency across four crises, ECB Economic Bulletin, Issue 6/2025.

FED 2025, Findings from the Diary of Consumer Payment Choice

Fenton-O'Creevy M., Furnham A. (2020), *Money Attitudes, Personality and Chronic Impulse Buying*, "Applied Psychology", Vol. 69(4), s. 1557-1572.

Fedorowicz, Z. (1993). Teorie pieniądza. Warszawa: Wydawnictwo Poltext.

Furnham A., Wilson E., Telford K. (2012). The Meaning of Money: The Validation of a Short Money-types Measure, "Personality and Individual Differences", Vol. 52(6), s. 707-711.

Galbraith, J.K. (1982). Pieniądz: pochodzenie i losy, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne.

Harasim, J. (2013). Współczesny rynek płatności detalicznych – specyfika, regulacje, innowacje. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach.

Harasim, J. (2024). Technologie a struktura podmiotowa sektora finansowego i model pośrednictwa finansowego. [w:] Pośrednictwo finansowe w erze cyfryzacji. Red. J. Harasim., Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach.

Harasim, J., Muszyński, M. (2024). Oferta i sposoby świadczenia usług finansowych dla klientów indywidualnych w warunkach cyfryzacji gospodarki. [w:] Pośrednictwo finansowe w erze cyfryzacji. Red. J. Harasim., Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach.

Harasim J. (2016), Europe: The Shift from Cash to Non-Cash Transactions [w:] J. Górka (ed.), *Transforming Payment Systems in Europe*, Palgrave Macmillan, s. 28-69.

- Jobst C., Stix H. (2017). Doomed to Disappear? The Surprising Return of Cash across Time and across Countries, "CEPR Discussion Paper Series", DP12327, 58.
- Judson, R. (2024). Demand for U.S. banknotes at home and abroad: A post-Covid update (International Finance Discussion Papers No. 1387). Board of Governors of the Federal Reserve System, <https://doi.org/10.17016/IFDP.2024.1387>
- Karoubi B., Chenavaz R., Paraschiv C. (2016). Consumers' Perceived Risk and Hold and Use of Payment Instruments, "Applied Economics", Vol. 48(14), s. 1317-1329.
- Knakiewicz, Z. [red.]. (2008). Współczesny pieniądź w teorii i praktyce. Poznań: WAE.
- Knapp, G.F. (2013). The State Theory of Money [1924]. London, Connecticut: Macmillan and Co., Martino Publishing.
- Keynes, J.M. (1937). The General Theory of Employment, "The Quarterly Journal of Economics", Vol. 51
- Kotkowski R., Polasik M. (2021). *COVID-19 Pandemic Increases the Divide between Cash and Cashless Payment Users in Europe*, "Economics Letters", Vol. 209, 110139.
- Kowalewski, P. (2022). Pieniądź cyfrowy banku centralnego a prowadzenie polityki pieniężnej – aspekty operacyjne. [w:] System z Bretton Woods i jego dziedzictwo. Od pieniądza złotego do pieniądza cyfrowego. Red.: R. Bartkowiak, J. Ostaszewski, Z. Polański, Warszawa: SGH Oficyna Wydawnicza.
- Krzyżanowski, A. (1911). Pieniądź. Kraków: Akademia Umiejętności.
- Kucharski, M. (1986). (red). Finanse w gospodarce kapitalistycznej. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Lalouette L., Zamora-Pérez A., Rusu C., Bartzsch N., Politronacci E., Delmas M., Rua A., Brandi M., Nakasi M. (2021). Foreign demand for euro banknotes, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecb.op253~5a3d5de1d1.en.pdf>
- Maison D. (2019). The Psychology of Financial Consumer Behavior, Springer International Publishing.
- McLeay, M., Radia, A., Thomas, R. (2014). Money Creation in Modern Economy. Bank of England Quarterly Bulletin, 1, 14–27.
- Menger, C. (2012). On the origins of money [1892]. Auburn: Ludwig von Mises Institute.
- NBP (2025) Raport o obrocie gotówkowym w Polsce w 2024 r.
- NBP (2024) Porównanie wybranych elementów polskiego systemu płatniczego z systemami innych krajów Unii Europejskiej za 2023 r.
- NBP (2024), Zwyczaje płatnicze w Polsce w 2023 r.
- NBP (2021), Narodowa Strategia Bezpieczeństwa Obrotu Gotówkowego
- Nocoń, A., Pyka, I. (2024). Koncepcja pieniądza cyfrowego banku centralnego. [w:] Pośrednictwo finansowe w erze cyfryzacji. Red. J. Harasim., Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach
- Polański, Z. (2019). O polityce pieniężnej doby kryzysu, innowacjach i dwoistej naturze pieniądza. [w:] (red) W. Przybylska-Kapuścińska, K. Perez, Polityka pieniężna i rynki finansowe wobec wyzwań gospodarki 4.0. Warszawa: CeDeWu.
- Pietrucha, J. (2021). Drivers of the cash paradox. Risks 9(12): 227.
- Pietrucha, J., Maciejewski, G. (2022). Cash paradox: a precautionary motive.
- Pietrucha J., Gulewicz M. (2022). Niepewność a pieniądź gotówkowy w okresie pandemii: przypadek Polski, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, Rok LXXXIV – zeszyt 3; <https://doi.org/10.14746/rpeis.2022.84.3.09>
- Pietrucha J., (2023), Nowa rola pieniądza gotówkowego w systemie pieniężnym, [w:] Systemy gospodarcze i ich ewolucja Stan i perspektywy badań, <https://doi.org/10.22367/uekat.9788378758501>
- Rafalska, G. (2018). Fenomen gotówki – niezmiennie istotna rola banknotu w gospodarce. Człowiek i Dokumenty. Warszawa: PWPW.
- Rösl, G., Seitz, F., Resilience and the Cash Infrastructure: The Role of Access, Acceptance, Availability, and Affordability, *Regensburg: Papers in Management and Economics*, No.9.

Rösl G., Seitz F. (2022), On the Stabilizing Role of Cash for Societies, Institute for Monetary and Financial Stability, Goethe University Frankfurt, Working Paper Series No. 167.

Schaal, P. (1996). Pieniądz i polityka pieniężna. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne.

Skopiec, D.A. (2022). Rola złota we współczesnym międzynarodowym systemie walutowym i perspektywy jej zwiększenia. [w:] System z Bretton Woods i jego dziedzictwo. Od pieniądza złotego do pieniądza cyfrowego. Red.: R. Bartkowiak, J. Ostaszewski, Z. Polański, Warszawa: SGH Oficyna Wydawnicza.

Sławiński, A. (2019). Kryptowaluty – zapowiedzi i rzeczywistość. [w:] Polityka pieniężna i rynki finansowe wobec wyzwań gospodarki 4.0. Red: W. Przybylska-Kapuścińska, K. Perez, Warszawa: CeDeWu.

Sobiecki, G. (2022). Od systemu z Bretton Woods do zdecentralizowanych finansów. [w:] System z Bretton Woods i jego dziedzictwo. Od pieniądza złotego do pieniądza cyfrowego. Red.: R. Bartkowiak, J. Ostaszewski, Z. Polański, Warszawa: SGH Oficyna Wydawnicza.

Świecka B., Terefenko P., Paprotny D. (2021). Transaction Factors' Influence on the Choice of Payment by Polish Consumers, "Journal of Retailing and Consumer Services", Vol. 58, 102264.

Wisniewski T.P., Polasik M., Kotkowski R., Moro A. (2021). *Switching from Cash to Cashless Payments during the COVID-19 Pandemic and beyond*, "SSRN Electronic Journal", <https://ssrn.com/abstract=3794790>.

Wieczorkowski J. (2017). Akceptacja naruszenia prywatności w erze Big Data, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, nr 52(4).

Zaleskiewicz T., Gasiorowska A., Vohs K.D. (2017). The Psychological Meaning of Money [w:] R. Raynard (ed.), *Economic Psychology*, John Wiley & Sons, s. 105-122.

Zamora-Pérez A. (2021). The Paradox of Banknotes: Understanding the Demand for Cash beyond Transactional Use, "ECB Economic Bulletin", Vol. 2, s. 121-137.

Zaleśkiewicz, M. (2022). Aktualne wyzwania dla stabilności polskiego systemu finansowego jako długofalowy rezultat upadku systemu z Bretton Woods. [w:] System z Bretton Woods i jego dziedzictwo. Od pieniądza złotego do pieniądza cyfrowego. Red.: R. Bartkowiak, J. Ostaszewski, Z. Polański, Warszawa: SGH Oficyna Wydawnicza.

Zieliński, T. (2024). Kluczowe technologie cyfrowe w finansach. [w:] Pośrednictwo finansowe w erze cyfryzacji. Red. J. Harasim., Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach.

Spis schematów, tabel, wykresów

Schemat 1.1. Pieniądz gotówkowy w systemach monetarnych państw

Schemat 1.2. Pieniądz gotówkowy w systemie pieniądza kruszcowego

Schemat 1.3. Pieniądz gotówkowy w systemie waluty złotej

Schemat 1.4. Pieniądz gotówkowy w systemie pieniądza fiducjarnego

Schemat 1.5. Pieniądz gotówkowy jako środek płatniczy w gospodarce cyfrowej

Schemat 2.1. Pieniądz gotówkowy versus pieniądz bezgotówkowy w Polsce na koniec 2024 r.

Schemat 2.2. Popyt na pieniądz gotówkowy w czasach globalnych napięć (XXI w.)

Tabela 2.1. Pieniądz gotówkowy versus pieniądz bezgotówkowy/produkt krajowy brutto w Polsce w latach 2000-2025

Tabela 2.2. Pieniądz M0 versus pieniądz bezgotówkowy w Polsce w latach 2000-2025

Tabela 2.3. Pieniądz gotówkowy/PKB w Bułgarii, Mołdawii, na Węgrzech, w Rumunii, w strefie euro, w Danii, Szwecji, Meksyku, USA, Japonii i Polsce w latach 2001-2025

Wykres 2.1. Pieniądz gotówkowy w Polsce w latach 2000-2025

Wykres 2.2. Pieniądz gotówkowy versus pieniądz bezgotówkowy/produkt krajowy brutto w Polsce w latach 2000-2024

Wykres 2.3. Pieniądz gotówkowy/PKB w Bułgarii, Mołdawii, na Węgrzech, w Rumunii, w strefie euro, w Danii, Szwecji, Meksyku, USA, Japonii i Polsce w latach 2001-2025

Wykres 3.1. Udziały transakcji gotówkowych i bezgotówkowych w ogólnej liczbie transakcji w fizycznych punktach handlowo-usługowych, urzędach i P2P w latach 2012-2023

Wykres 3.2. Udziały transakcji gotówkowych i bezgotówkowych w ogólnej wartości transakcji w fizycznych punktach handlowo-usługowych, urzędach i P2P w latach 2012-2023

Wykres 3.3. Udziały gotówki i bezgotówkowych instrumentów płatniczych w łącznej liczbie transakcji w fizycznych PHU, urzędach oraz P2P w podziale na cechy demograficzne

Wykres 3.4. Udziały gotówki i bezgotówkowych instrumentów płatniczych w łącznej wartości transakcji w fizycznych PHU, urzędach oraz P2P w podziale na cechy demograficzne

Wykres 3.5. Udział instrumentów płatniczych wykorzystywanych w punktach sprzedaży w strefie euro w latach 2016-2024

Wykres 3.6. Udział instrumentów płatniczych w łącznej liczbie oraz wartości transakcji w punktach sprzedaży (POS) w krajach członkowskich strefy euro w 2024 r.

Wykres 3.7. Udział instrumentów płatniczych wykorzystywanych w USA w latach 2016-2024

Wykres 3.8. Udział gotówki w wartości transakcji płatniczych w fizycznych punktach sprzedaży w 40 krajach w okresie 2022-2024

Wykres 3.9. Preferowane przez respondentów metody płatności w Polsce w 2020 r. i 2023 r.

Wykres 3.10. Preferowane przez respondentów metody płatności w Polsce w 2023 r.

Wykres 3.11. Wykorzystanie metod płatności w ciągu ostatnich 12 miesięcy poprzedzających badanie w Polsce w 2020 r. i 2023 r.

Wykres 3.12. Charakterystyka osób korzystających wyłącznie z gotówki w Polsce w 2020 r. i 2023 r.

Wykres 3.13. Preferowany instrument płatniczy w punktach sprzedaży (POS), strefa euro, 2016-2024

Wykres 3.14. Preferowany instrument płatniczy w punktach sprzedaży w strefie euro, podział według kraju, 2024

Wykres 3.15. Preferencje w zakresie instrumentów płatniczych w przypadku płatności osobistych w USA

Wykres 3.16. Odsetek respondentów, którzy korzystali z poszczególnych instrumentów płatniczych w ciągu ostatnich 30 dni poprzedzających badanie dzienniczkowe w USA

Wykres 3.17. Metody pozyskiwania gotówki w Polsce

Wykres 3.18. Występowanie opłaty za wypłatę gotówki w bankomatach

Wykres 3.19. Porównanie użycia metod pozyskiwania gotówki w latach 2020 i 2023

Wykres 3.20. Ocena łatwości dostępu do różnych punktów wypłaty gotówki

Wykres 3.21. Czas dotarcia do wybranych miejsc wypłaty gotówki (według miejsca wypłaty)

Wykres 3.22. Łatwość dostępu do wypłat gotówki w strefie euro w okresie 2022–2024

Wykres 3.23. Źródła pozyskiwania gotówki w poszczególnych krajach strefy euro w 2024

Wykres 3.24. Udział konsumentów ponoszących opłatę za wypłaty gotówki, według krajów, 2024

Wykres 3.25. Dostępność opcji wypłaty gotówki przy kasach sklepowych w krajach strefy euro w 2024

Wykres 3.26. Powody niekorzystania z usług cashback lub cash-in-shop w strefie euro, 2024

Wykres 3.27. Liczba placówek bankowych przypadających na 1 mln mieszkańców w latach 2017-2024

Wykres 3.28. Liczba placówek bankowych przypadających na 1 mln mieszkańców w poszczególnych krajach UE w 2024 r.

Wykres 3.29. Liczba bankomatów na 1 mln mieszkańców w latach 2017-2024

Wykres 3.30. Liczba bankomatów na 1 mln mieszkańców w poszczególnych krajach UE w 2024 r.

Wykres 3.31. Liczba bankomatów na 100 km² w poszczególnych krajach UE w 2024 r.

Wykres 4.1. Tempo zmian wartości pieniądza gotówkowego (z kasami MIF) w Polsce w latach 1997-2025 (m/m)

Wykres 4.2. Wartość gotówki w obiegu w podziale na nominały (indeks, wrzesień 2008 = 100) po upadku Lehman Brothers

Wykres 4.3. Wartość gotówki w obiegu w podziale na nominały (indeks, luty 2020 = 100) po wybuchu pandemii COVID-19

Wykres 4.4. Wartość gotówki w obiegu w podziale na nominały (indeks, luty 2022 = 100) Federacja Rosyjska rozpoczęła szeroko zakrojoną inwazję zbrojną na Ukrainę

Wykres 4.5. Rotacja banknotów i monet (częstotliwość powrotu banknotów i monet do NBP)

Wykres 4.6. Sytuacje, w których najczęściej jest wykorzystywana gotówka i bezgotówkowe instrumenty płatnicze

Wykres 4.7. Struktura odpowiedzi respondentów na pytanie, czy posiadają gotówkę „na wszelki wypadek”

Wykres 4.8. Odsetek konsumentów utrzymujących dodatkowe rezerwy gotówkowe – podział według krajów, 2024 r.

Wykres 4.9. Średnie wielkości zasobów pieniężnych przechowywanych w USA

Wykres 4.10. Udział dorosłych posiadających gotówkę przy sobie przynajmniej jeden dzień

Wykres 6.1. Złoto jako składnik oficjalnych aktywów rezerwowych NBP w latach 2016-2025

Wykres 6.2. Rezerwy złota banków centralnych USA, Niemiec, IMF, Włoch, Francji, Rosji, Chin, Szwajcarii, Indii, Japonii, EBC, Polski, Portugalii i Wielkiej Brytanii w 2024 r.

Wykres 6.3. Światowe rezerwy złota w tonach w latach 2000-2024

Wykres 6.4. Światowe rezerwy złota w mln SDR w latach 2000-2024

PROGRAM
ANALITYCZNO
BADAWCZY

Raport opracowany na zlecenie
Programu Analityczno-Badawczego
Fundacji Warszawski Instytut Bankowości